"Ο ΛΟΓΟΣ,,
ΧΡΟΝΟΣ Α' ΦΥΛΛΟ 8

ΜΙΧ. ΔΟΡΙΣ (ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ) ΠΑΡΙΣΙΝΟ ΤΟΠΕΙΟ

ΙΣΑΑΚ ΜΠΑΜΠΕΛ

ΜΙΑ ΝΥΧΤΑ ΣΤΟ ΝΟΒΟΓΚΡΑΝΤ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Ὁ Διοικητὴς τοῦ ἕκτου σώματος μᾶς ἀνακοίνωσε πῶς τὸ Νόβογκραντ-Βόλνισκ πάρθηκε σήμερα κατὰ τὰ χαράματα. Τὸ ἐπιτελεῖο ἔφυγε ἀπ' τὸ Κραπίβνο καὶ τὰ μεταγωγικά μας μὲ τὴ πολυθόρυβη ὀπισθοφυλακὴ ἁπλώθηκαν στὸ δρόμο, στὸν προαιώνιο δρόμο, ποὺ φέρνει ἀπὸ τὴ Μπρέστα στὴ Βαρσάβα καὶ ποῦναι κτισμένη, πάνω σὲ κόκκαλα μουζίκων, ἐπὶ Νικολάου τοῦ πρώτου.

Χωράφια μὲ καταπόρφυρες παπαροῦνες, ἀνθοβολοῦν ὁλοτρόγυρα, τὸ μεσημεριάτικο ἀγέρι παιχνιδίζει μὲ τὴν χρυσῆ σίκαλη καὶ τὸ παρθενικὸ ἀραποσίτι ὀρθώνεται στὸν ὁρίζοντα σᾶν τεῖχος μακρυνοῦ μοναστηριοῦ.

Τὸ ἤρεμο ποτάμι τοῦ Βόλιν ἁπλώνεται σὲ καμπύλες, τὸ ποτάμι τοῦ Βόλιν φεύγει μακρυά μας μέσα στὴ μαργαριταρένια ὁμίχλη στὰ δάση τῶν σημύδων, φειδοσέρνεται σ' ἀνθισμένους λοφίσκους καὶ μ' ἀδυνατισμένα χέρια μπερδεύεται μέσα στοὺς πυκνοφυτεμένους λυκίσκους.

Ὁ πορτοκαλὶς ἥλιος κατρακυλᾶ στὸν οὐρανὸ σὰν καρατομημένο κεφάλι. Τὸ λυκόφως ἀνάβει πυρκαϊὰ μέσα στὰ συννεφένια φαράγγια καὶ τὸ ἡλιοβασίλεμα ἀνεμίζει τὰ λάβαρά του πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια μας.

Ἡ ὀσμὴ ἀπὸ τὸ χτεσινὸ αἷμα καὶ τὰ σκοτωμένα ἄλογα στάζει στὴ βραδυνὴ δροσοῦλα. Τὰ σκοτεινὰ νερὰ τοῦ Ζμπροῦτς βουίζουν καθὼς ἁπλώνουν τὸν ἀφρὸ τους πάνω ἀπό σκόρπια βραχάκια.

Οἱ γέφυρες εἶναι χαλασμένες καὶ περνοῦμε τὸ ποτάμι διαλέγοντας τὶς ρηχονεριὲς. Τὸ φεγγάρι κοιμᾶται πάνω στὰ κύματα. Τὸ νερὸ φτάνει ὥς τὶς ράχες τῶν ἀλόγων καὶ τὸ ρέμα περνάει βουίζοντας, ἀνάμεσα ἀπὸ τἀμέτρητα πόδια τους. Κάποιος πνίγεται καὶ βλαστημᾶ φωναχτὰ τὴν Παναγία. Τὸ ποτάμι σπαρμένο ἀπὸ κάρα, εἶναι γεμᾶτο θόρυβο, σφυρίγματα καὶ τραγούδια, πάντηχοῦν πάνω ἀπ' τὰ φειδίσια σελαγίσματα τοῦ φεγγαριοῦ καὶ τὰ φωτολουσμένα νερά.

Ἀργὰ τὴ νύχτα φτάσαμε στὸ Νόβογκραντ. Στὸ σπίτι, ποὖταν ὁρισμένο γιὰ μένα βρῆκα μιὰ ἔγκυα γυναῖκα καὶ δυὸ κοκκινόμαλλους Ἑβραίους μὲ μακρόλιγνους λαιμούς. Ἕνας τρίτος κοιμόταν κιόλας σκεπασμένος ἀπὸ κορφῆς καὶ στριμωγμένος στὸν τοῖχο.

Στὸ δωμάτιό μου, τὰ ντουλάπια ἦσαν ἀναποδογυρισμένα καὶ χάμου στὸ πάτωμα σερνόντουσαν κουρέλια ἀπὸ γυναίκειο γουνένιο παλτὸ, ἀνθρώπινες ἀκαθαρσίες καί συντρίμια ἀπὸ τὰ πολύτιμα σκεύη ποὺ οἱ Ἑβραῖοι μεταχειρίζουνται μιὰ φορὰ τὸ χρόνο—τὸ Πάσχα.

—Σηκῶστέ τα, λέω στὴ γυναῖκα· τὶ βρώμικα ποὺ ζῆτε πατριῶτες!

Οἱ δυὸ Ἑβραῖοι τινάζουνται ἀπὸ τὴ θέση τους. Χοροπηδοῦν πάνω στὶς τσόχινες σόλες τους καὶ περιμαζώνουν τὰ θρύματα ἀπὸ τὸ πάτωμα, χοροπηδοῦν σιωπηλά, μαϊμουδίστικα σὰν Γιαπωνέζοι, στὸ τσίρκο. Τὰ λαιμά τους φουσκώνουν καὶ στριφογυρίζουν. Μοῦ ξαπλώνουν ἕνα καταξεσκισμένο στρῶμα καὶ πέφτω κατὰ τὸν τοῖχο πλάϊ στὸν τρίτο κοιμισμένο Ἑβραῖο. Ὅλη ἡ εἰκόνα τῆς τρομαχτικῆς ἀθλιότητας σβύστηκε ἀπὸ τὰ μάτια μου, μόλις ἔπεσα.

Ὅλα τἄχει νεκρώσει ἡ σιωπὴ, καὶ μοναχὰ τὸ φεγγάρι, ἀγκαλιάζοντας μὲ τὰ

γαλάζια χέρια του τὸ στρογγυλὸ, λαμπερὸ κι' ἀμέριμνο κεφάλι του ἀλητεύει κάτω ἀπ' τὸ παράθυρο.

Τεντώνω τὰ μουσκεμένα μου πόδια ξαπλώνομαι στὸ σκισμένο στρῶμα κι' ἀποκοιμοῦμαι... Νειρεύομαι τὸ διοικητή. Καταδιώκει πάνω σὲ δυνατὴ φοράδα τὸν Μέραρχο καὶ τοῦ χώνει δυὸ σφαῖρες στὰ μάτια. Οἱ σφαῖρες τοῦ τρυποῦν τὸ κεφάλι καὶ τὰ μάτια του χύνονται χάμου.

—Γιατὶ ἔστρεψες πίσω τὴ μεραρχία· φωνάζει στὸν πληγωμένο ὁ Σαβίτσκυ ὁ διοικητὴς κι' ἀμέσως ξυπνῶ γιατὶ ἡ ἔγκυα γυναῖκα ψαχουλεύει μέ τὰ δάκτυλά της τὸ πρόσωπό μου.

—Κύριε, μοῦ λέει ξεφωνίζετε στὸν ὕπνο σας καὶ ξεπετιέστε. Θὰ σᾶς βάλω στὴν ἄλλη γωνιὰ. Σπρώχνετε τὸν παπάκι μου.

Σηκώνει ἀπὸ τὸ πάτωμα τὰ λιγνά πόδια της καὶ τὴν ὁλοστρόγγυλη κοιλιά της καὶ τραβάει τὸ σκέπασμα ἀπὸ τὸν κοιμισμένο.

Ὁ γέρος κοίτεται κεῖ πεθαμένος, ξαπλωμένος ἀνάσκελα. Τὸ λαρύγγι του εἶναι τραβηγμένο στὰ ἔξω, τὸ πρόσωπό του κομμένο στά δυὸ καὶ τὸ γαλάζιο του αἷμα πημένο στὴ γενειάδα του μοιάζει σὰν ἕνα κομματάκι μολῦβι.

—Κύριε, λέει ἡ Ἑβραία, κουνῶντας τὸ στρῶμα, τὸν ἔσφαξαν οἱ Πολωνοὶ ἐνῶ αὐτὸς τοὺς παρακαλοῦσε: σκοτῶστέ με στὴ μάντρα νὰ μὴ δῆ ἡ κόρη μου τὸ θάνατό μου. Μὰ αὐτοὶ κύταξαν τὴν εὐκολία τους. Πέθανε σ' αὐτὸ τὸ δωμάτιο καὶ σκεφτόναν ἐμένα... Καὶ τώρα θέλω νὰ μάθω-φώναξε ἄξαφνα μὲ φριχτὴ δυνατὴ φωνὴ ἡ γυναῖκα—θέλω νὰ μάθω ποῦ θὰ βρῆτε πιὰ σ' ὅλο τὸν κόσμο τέτοιο πατέρα σὰν τὸν πατέρα μου...

Μετάφραση ἀπ' τὰ Ρούσικα
ΣΟΦΙΑΣ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ

ΣΤΟ ΔΑΣΟΣ

Εἶναι μικρὸ τὸ δάσος μου. μικρὸ
τὸ καλύβι ποὺ μέσα του ἔχω στήσει·
Μὲ φτάνουν καὶ τὰ δυὸ γιὰ νὰ χαρῶ
τὴν ἀπέραντη ὁλόγυρά μου φύση!

Μικρὰ μεγάλα καὶ τὰ μακρυνὰ
τὰ πράσινα μιὰ γαλανὴ λουρίδα
καὶ σὰν ἀπὸ τὰ χρόνια τὰ παλιὰ
γνωριμιὰ μου κι' ἀγάπη καὶ πατρίδα.

Τὰ δέντρα, λογοστὰ περίσσια ὦ πῶς
τὸ καλύβι μου τὸ σφιχτοαγκαλιάζουν
ὁ μουσικὸς κι ἑνὸς πουλιοῦ σκοπὸς
ὅλα, ἕνα βιὸς βαθιὰ μὲ ἀναγαλλιάζουν

Γὰ πάντα μὲ κρατοῦν ἡδονικὰ
μπλεγμένη μέσ' στὰ μαγικὰ τους βρόχια
τὰ βουνά μου λὲν πόσα μυστικὰ·
Θησαυροὺς μου ἐμπιστεύεται καί ἡ φτώχια

Τὰ γυμνά, τὰ τριμμένα, τὰ παληὰ
λάμπουν ντυμένα μιὰ θωριὰ καινούργια
τὰ σερπετὰ διψᾶνε γιὰ φιλιὰ
ὀνειρεύονται ἀνθοὺς καὶ τὰ παλιούργια.

Θέλω μὲ τὶς ἐλὲς νὰ ριζωθῶ
μέ τὰ πεῦκα νὰ πάω καὶ τὰ ρείκια
νὰ μὲ κόψουν καὶ σὰν τὸν ἀνθὸ
νὰ ζήσω νὰ χαθῶ σὰν τὰ τζιτζίκια

Θέλω μὲ τὰ παιδάκια μου γυμνή
νὰ παίζω νὰ βουτιέμαι, νὰ κυλιέμαι
καὶ στὴν δρακόντισσα τὴν ἡδονὴ
βασιλοπούλα σκλάβα νὰ πουλιέμαι

Φτάνει νὰ μοῦ δονήση τὴν καρδιὰ
κατάβαθα τ' ἀνάλαφρο ἀεράκι
καὶ τῆς ἀκρογιαλιᾶς ἡ ἀμμουδιὰ
τοῦ καλυβιοῦ μου ἀπόξω καὶ τὸ ρυάκι.

Στῆς ψυχῆς μου τὶς κόρδες ὅλες βάνουν
κίνηση ποὺ δὲν ἔχει τελειωμὸ.
Τοῦ κάκου ὅσα ζητοῦν νὰ μὲ πεθάνουν
εἶμαι ἡ πνοὴ χωρὶς τὸν πεθαμὸ.

Ἐδῶ σὰν προσευχὴ καὶ ἡ ταραχὴ.
Χυτὴ μιὰ γλύκα ὁλοῦθε. Ἀπὸ γαλήνη
σπλαχνικὴ ξεχειλίζει μου ψυχὴ
καὶ μεθάει σὰν παληὸ κρασὶ νὰ πίνῃ.

Κόσμους ἐδῶ μὲ τὴ ματιὰ μου σπέρνω
καὶ κόσμους μὲ τὴ σκέψη μου χαλῶ
ἐδῶ μπορῶ καὶ στὸ βιβλίο σὰ γέρνω
νὰ βρῶ τὸ δέντρο, τ' ἄστρο, τὸ γυαλό,

Ἥρωας ἐδῶ τῆς νιότης καὶ τὸ θράσος,
καὶ ἡ δείλια ἐδῶ σὰν κόρης ἀσπασμός.
Ἡ ζωὴ σ' ἕνα καλύβι μέσ' στὸ δάσος
τῆς παράδεισος εἶναι ὁ λυτρωμός.

ΛΙΛΗ Μ. ΙΑΚΩΒΙΔΗ

Η ΣΤΑΥΡΩΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

ΜΙΑ ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΟΥ J. G. FRAZER

ΔΟΚΙΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

Τὰ διάφορα σημερινὰ λαϊκὰ γιορτάσια ποὺ γιὰ τὸ πολὺ κοινὸ δὲν ἔχουν πιὰ κανένα ἐνδιαφέρο, εἶναι γνωστὸ ὅτι δὲν εἶναι παρὰ τ' ἀπομεινάρια, σκορπισμένα δῶ καὶ κεῖ, παλιῶν θρησκευτικῶν τελετῶν. Μὰ τ' ἀπομεινάρια αὐτὰ παίζουν τὸν σπουδαιότερο ρόλο ἀπ' τὰ ὁποιαδήποτε ἄλλα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἑδραίωση τῆς κοινωνικῆς ἀνθρωπολογίας, γιατὶ μὲ τὴ βοήθειά τους μπορεῖ ὁ ἐρευνητὴς τῆς λαογραφίας νὰ νιώσει τὴν ἀρχὴ καὶ τὴ γέννηση τῶν δύο μεγάλων αὐτῶν βάσεων τῆς κοινωνίας: τῆς θρησκείας καὶ τοῦ βασιλικοῦ θεσμοῦ, ποὺ πρωτοστάτησαν στὴν πρωτόγονη ἀνθρωπότητα.

Μποροῦμε νὰ συνοψίσουμε τὸ μηχανισμὸ τῆς ἐξέλιξης τῆς πρωτόγονης ἀνθρώπινης διανόησης πολὺ σχηματικὰ μ' αὐτὸ τὸ τρόπο: παρατήρηση— σύνδεσμος ἰδεῶν, — μαγεία — θρησκεία. (1)

Εἶναι ἐπίσης γνωστὸ ὅτι, ὅπως ἡ θρησκεία ἀκολούθησε τὴ μαγεία συμβαδίζοντας ἀρχικὰ μαζύ της, ἔτσι κι' ὁ μάγος πολλὲς φορὲς—ὄχι ὅμως πάντα—γίνηκε βασιλιάς, χωρὶς νὰ χάσει γι' αὐτὸ τὶς μαγικές του ἱκανότητες κι' ὑποχρέωσες.

Προχωρῶντας ὅμως πιότερο παρατηροῦμε ὅτι ἀγάλια-ἀγάλια γενιέται καὶ μιὰ καινούργια ἔννοια, θρησκευτικὴ ἐξωτερικά, μὰ ποὺ στὸ βάθος εἶναι μαγική: ἡ ἔννοια τοῦ θεάνθρωπου ἢ τοῦ θεοῦ ποὺ ἐνσαρκώνεται σὲ ἀνθρώπινη μορφή. (2). Ἔτσι ξηγιέται ἡ θεοποίηση τῶν μάγων βασιλιάδων κι' ἀργότερα τῶν ἁπλῶν βασιλιάδων ποὺ σ' αὐτοὺς ἐνσαρκωνόταν ἡ θεότητα.

Μὰ μὲ τὴν ἀνθρώπινη μορφὴ ποὺ παίρνει τώρα ἡ θεότητα γίνεται σύγκαιρα θνητή κι' αὐτὸ τὸ πράμα εἶναι ἡ βάση ἑνὸς μεγάλου ἔθιμου ποὺ συναντιέται σ' ὅλους τοὺς πρωτόγονους πολιτισμούς: εἶναι τὸ ἔθιμο αὐτὸ ἡ βίαιη θανάτωση τοῦ βασιλιὰ θεάνθρωπου (3) μὲ τὴν ἀπώτερη ἰδέα ὅτι ἡ θανάτωσή του αὐτὴ καταστρέφει ἀπὸ μιὰ μεριὰ τὸ ὑλικό του σῶμα, ἀπὸ τὴν ἄλλην ὅμως προφυλάει τὴν ψυχή του ποὺ ἐνσαρκώνεται σ' ἄλλο ζωντανὸ καὶ γερὸ κορμί, τὸ ὁποῖο σύμφωνα μὲ τὰ ὅσα λέει ἡ μαγεία, εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ νὰ προσφέρει ὁ βασιλιὰς θεάνθρωπος τὶς ὑπηρεσίες ποὺ περιμένουν ἀπ' αὐτὸν οἱ ὑπήκοοι καὶ λατρευτές του, δηλαδὴ τὴν ἀναζωογόνηση τῆς παραγωγικῆς ἱκανότητας τῆς φύσης.

Ἂς ἐξετάσουμε τώρα κι' ἕνα ἄλλο πανάρχαιο ἔθιμο: τὸ ἔθιμο τοῦ ν' ἀποδιώχνονται καὶ νὰ φορτώνονται οἱ ἁμαρτίες κι' ὅλα ἐν γένει τὰ κακὰ τῆς κοινότητας ἀρχικὰ σὲ ὑλικὰ κι' ἀναίστητα πράματα, ἀλλ' ἀργότερα σὲ ζῶα κι' ἀνθρώπους (1). Αὐτὸ τὸ ἔθιμο εἶναι ἡ βάση πολλῶν παλαιικῶν γιορτασιῶν σὰν τὰ Θεργήλεια τῆς Μικρασίας, τὰ Saturnalia τῆς Ρώμης, τὰ Κρόνια τῆς Ὀλυμπίας, τὰ Σακαῖα τῆς Βαβυλῶνος.

Ἂν λοιπὸν συνδιάσουμε τὸ ἔθιμο τῆς περιοδικῆς θανάτωσης τοῦ θεάνθρωπου μὲ τὸ παραπάνω ἔθιμο, ὅπως δὰ καὶ ἀναμφίβολα συνέβηκε, θὰ φτάσουμε στὸ συμπέρασμα ὅτι συχνὰ γιὰ ἐξιλαστήριο θῦμα ποὺ θἄπαιρνε πάνω του τὶς ἁμαρτίες καὶ τὰ ἀνομήματα τῆς ὁλότητας χρησίμεβε ὁ ἴδιος ὁ βασιλιὰς θεάνθρωπος, ποὺ ὁπωσδήποτε θὰ θυσιαζόταν γιὰ νὰ προφυλαχτεῖ ἡ θεϊκιὰ δύναμή του ἀπὸ τὸ νὰ μαραθεῖ καὶ νὰ χαθεῖ μὲ τὸ διάβα τοῦ καιροῦ (2).

Ἀργότερα ὅμως ὅταν ὁ βασιλικὸς θεσμὸς κραταιώθηκε κι' ὁ βασιλιὰς εἶχε τὴ δύναμη νὰ μὴν ὑποκύψει στὴν ἀξίωση τῶν ὑπηκόων του, ποὺ βασιζόταν στὸ ἔθιμο, δινόταν ὁ ρόλος τοῦ βασιλιὰ σ' ἕνα ὁποιοδήποτε θνητό, ὁ ὁποῖος ἐπὶ ἕνα ὡρισμένο διάστημα εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κάνει ὅτι τοῦ καπνίσει, σὰ βασιλιὰς ποὺ ἦταν, ἔστω κι' ἂν μοναχὰ τὸν ἀντιπροσώπεβε, μὰ στὸ τέλος πλέρωνε μὲ τὸ αἷμα του τὴν ἐφήμερή του βασιλεία. (3)

* * *

Ἕνα ἀπὸ τὰ περιφημότερα σχετικὰ γιορτάσια ἦταν καὶ τὰ Σακαῖα τῆς Βαβυλῶνος ποὺ γινόντουσαν τὴν πρωτοχρονιά, δηλαδὴ τὸ σημερινό μας Μάρτη. Στὰ Σακαῖα αὐτὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ δεῖ τὴν ἀρχὴ τῆς Ἑβρέϊκης γιορτῆς τοῦ Purim (1) ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ τὴν ἀναφέρει τὸ βιβλίο τῆς Αἰσθήρ καὶ ποὺ χωρὶς ἀμφιβολία τὴν πῆραν οἱ Ἑβραῖοι ὄχι κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὴ Βαβυλῶνα, ἀλλὰ μὲ τὴ μεσολάβηση τῶν Περσῶν (2).

Τὸ θέμα τοῦ Βιβλίου αὐτοῦ τῆς Παλιᾶς Διαθήκης εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ βεζύρη Ἀμὰν τοῦ Ἀγαγίτη καὶ τοῦ Βενιαμίτη Ἑβραίου Μορντικαΐ (Μαροδοχαίου). Στὰ Σοῦσα βασίλεβε τότε ὁ βασιλιὰς Ἀσσουῆρος, ποῦχε δώσει μεγάλη δύναμη στὸ βεζύρη του τὸν Ἀμάν. «Ὁ Μαροδοχαῖος ὅμως δὲν ἔκλινε καὶ δὲν προσεκύνει αὐτόν». (3) Τὴν προσβολὴν αὐτὴν ὁ Ἀμὰν δὲν τοῦ τὴν συγχώρεσε καὶ θέλησε νὰ τὸν ἐκδικηθεῖ ἐνεργῶντας ἔτσι ποὺ ὁ ὀχτρός του νὰ κρεμαστεῖ, ἐνῶ, ὁ ἴδιός του θ' ἀμοιβόταν μὲ τὴ μεγαλείτερη τιμὴ ποὺ μποροῦσε νὰ γίνει, δηλαδὴ νὰ «τῷ φέρωσι τὴν βασιλικὴν στολὴν τὴν ὁποίαν ὁ βασιλεὺς ἐνδύεται, καὶ τὸν ἵππον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὁ βασιλεὺς ἱππεύει, καὶ νὰ τεθῇ τὸ βασιλικὸν διάδημα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ». (4)

Μὰ ἡ Αἰσθὴρ ἡ βασίλισσα, ποῦταν κι' αὐτὴ Ἑβραῖα, ἔκανε τὰ σχέδιά του ν' ἀποτύχουν, κι' ἐνῶ κρεμοῦσαν τὸν Ἀμάν, ὁ Μορντικαΐ γεβόταν τὴ δόξα ποῦχε νειρεφτεῖ ὁ ὀχτρός του.

Σ' αὐτὴ τὴν ἱστορία βρίσκει κινεὶς τ' ἀπομεινάρια τοῦ θρύλου στὸν ὁποῖο βασιζόντουσαν τὰ βαβυλωνιακὰ Σακαῖα (5), στὸ γιορτασμὸ τῶν ὁποίων ἔπαιρναν μέρος καὶ δύο ψευτοβασιλιάδες, ἀπ' τοὺς ὁποίους ὁ ἕνας στὸ τέλος τῆς γιορτῆς ἀφηνόταν λέφτερος, κι' ἄλλος θανατωνόταν σὰν ἐνσαρκωτὴς τοῦ πρωτόγονου βασιλιὰ-θεάνθρωπου.

Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ στὸ Purim ὑπῆρχε ἕνας πρῶτος ψευτοβασιλιὰς ποὺ λεφτερωνόταν καὶ ποὺ ἐνσάρκωνε τὸ Μορντικαΐ κι' ἕνας ἄλλος ποὺ μὲ τὴ μορφὴ τοῦ Ἀμὰν σκοτωνόταν στὸ τέλος τῆς γιορτῆς (6). Ὁ Ἀμὰν ἀντιπροσώπεβε τὸν προσωρινὸ βασιλιὰ ἢ τὸ θνητὸ θεὸ ποὺ θανατωνόταν κατὰ τὰ Σακαῖα κι' ὁ ἀντίπαλος του Μορντικαΐ ἦταν στὸ πόδι τοῦ ἄλλου προσωρινοῦ βασιλιὰ πού, στὸ θάνατο τοῦ προκάτοχού του στολιζόταν μὲ τὰ βασιλικὰ στολίδια καὶ φανερωνόταν στὸ λαὸ σὰ νάταν ὁ θεὸς ποὺ εἶχε ξαναζήσει σ' ἄλλο κορμί. (7)

* * *

Καὶ τώρα ποὺ ἔχουμε αὐτοὺς τοὺς δυὸ πρωταγωνιστὲς τοῦ Purim μποροῦμε νὰ προχωρήσουμε στὴν ἔρευνα γιὰ τὴ Σταύρωση τοῦ Χριστοῦ.

Πρῶτα-πρῶτα, εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ γιορτὴ τοῦ Purim γίνεται τὴ δεκάτη τετάρτη μέρα τοῦ μῆνα Adar. Αὐτὴ τὴ μέρα οἱ τωρινοὶ Ἑβραῖοι ἔχουν τὴ συνήθεια νὰ κρεμοῦν ἢ νὰ σταυρώνουν ἕνα ἀντρείκελο ποὺ παρασταίνει τὸν Ἀμάν, ἀλλὰ ἔχουμε τὸ δικαίωμα νὰ πιστέψουμε μὲ πεποίθηση ὅτι στὰ παλιὰ χρόνια, ὅπως γινόταν σὲ ὅλους τοὺς πρωτόγονους λαούς, δὲν κρεμοῦσαν ἀντρείκελο, ἀλλὰ ἄνθρωπο ζωντανὸ ποὺ ἐνσάρκωνε τὸν Ἀμάν.

Ἀπ' ἄλλο μέρος ἡ Καινὴ Διαθήκη μᾶς λέει ὅτι ὁ Χριστὸς σταυρώθηκε ἀνήμερα τοῦ Πάσχα δηλαδὴ τὴ δεκάτη τετάρτη μέρα τοῦ μῆνα Nisan δηλαδὴ ἕνα μῆνα ἀκριβῶς ἀργότερα ἀπὸ τὸ Purim.

Τὸ νὰ μὴν συμπέφτουνε αὐτὲς οἱ δυὸ μερομηνίες εἶναι ἀρκετὰ ἐνάντιο βέβαια στὴν ὑπόθεση τοῦ Frazer, ἀλλὰ θάταν δυνατό, ἐχτὸς ποὺ δὲν εἶναι διόλου ἀπίθανο ἡ ἀληθινὴ μέρα τῆς Σταύρωσης τοῦ Χριστοῦ νὰ μετατέθηκε ἀργότερα κατὰ ἕνα μῆνα ἀπὸ τοὺς Εὐαγγελιστὲς καὶ τοὺς πιστούς, γιὰ νὰ συμπέσει μὲ τὸ παλιὸ ἑβρέϊκο Πάσχα, γιὰ λόγους ἐντυπωσιακούς, ὅπως ἔχουμε πολλὰ παραδείγματα (1), θάταν δυνατὸ νὰ συνέβηκε ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο, δηλαδὴ ὅπως δινόταν στὸν ψευτοβασιλιὰ τῶν Saturnalia τῆς Ρώμης, ποὺ ἐπίσης ἔχουν πολλὲς ὁμοιότητες μὲ τὰ Σακαῖα καὶ τό Purim, διορία ἑνὸς μηνός, ἔτσι μπορεῖ καὶ στὸν ψευτοβασιλιὰ τοῦ Purim νὰ δινόταν προθεσμία ἑνὸς μηνὸς γιὰ νὰ κάνει κάθε του ἐπιθυμία σὰν ἐνσαρκωτὴς τοῦ βασιλιὰ ποὺ ἦταν, ἔτσι ποὺ ὁ θάνατός του νὰ συμπέσει ἀκριβῶς μὲ τὸ Πάσχα.

Δὲν ἔχουμε τώρα πιὰ παρὰ νὰ ἐξετάσουμε τὴν περιγραφὴ ποὺ μᾶς δίνει γιὰ τὴ διαπόμπεψη τοῦ Χριστοῦ ὁ Ἀπόστολος Ματθαῖος στὸ Εὐαγγέλιό του (κζ', 26—31). «Τότε ἀπέλυσεν ὁ Πιλᾶτος εἰς αὐτοὺς τὸν Βαραββᾶν, τὸν δὲ Ἰησοῦν μαστιγώσας, παρέδωκε διὰ νὰ σταυρωθῇ. Τότε οἱ στρατιῶται τοῦ ἡγεμόνος παραλαβόντες τὸν Ἰησοῦν εἰς τὸ πραιτώριον συνήθροισαν ἐπ' αὐτὸν ὅλον τὸ τάγμα τῶν στρατιωτῶν καὶ ἐκδύσαντες αὐτὸν ἐνέδυσαν χλαμίδα κοκκίνην· καὶ πλέξαντες στέφανον ἐξ ἀκανθῶν, ἔθεσαν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ κάλαμον εἰς τὴν δεξιὰν αὐτοῦ· καὶ γονυπετήσαντες ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ἐνέπαιζον αὐτὸν λέγοντες, Χαῖρε, ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἐμπτύσαντες εἰς αὐτὸν ἔλαβον τὸν κάλαμον καὶ ἔτυπτον εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Καὶ ἀφοῦ ἐνέπαιξαν αὐτὸν ἐξέδυσαν αὐτὸν τὴν χλαμύδα, καὶ ἐνέδυσαν αὐτὸν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ ἔφερον αὐτὸν διὰ νὰ σταυρώσω-

---

[1]) Βλ. Σὲρ Τζ. Φρέϊζερ: *Τὸ Χρυσὸ Κλωνάρι* I, 220.
καὶ Χέγκελ: *Μαθήματα στὴ φιλοσοφία τῆς Θρησκείας* I, 220
[2]) Βλ. Φρέϊζερ: *Χ. Κ.* I, 374
[3]) Βλ. Φρέϊζερ: *Χ. Κ.* IV, 19
καὶ Σολομὼν Ρεϋνὰκ: *Ἱατρεῖες, Μύθοι καὶ Θρησκεῖες*, 399

[1]) Βλ. Φρέϊζερ: *Χ. Κ.* IX. 224
[2]) Βλ. Φρέϊζερ: *Χ. Κ.* IX, 227
[3]) Βλ. Φρέϊζερ: *Χ. Κ.* IV, 56,115, 160,194.

[1]) Βλ. Φρέϊζερ: *Χ. Κ.* IX. 359-364
[2]) Βλ. *Αἰσθὴρ*, η', 10-12, θ' 15. θ' 19
[3]) Βλ. *Αἰσθὴρ*, στ' 3
[4]) Βλ. *Αἰσθὴρ*, 5 8-9
[5]) Βλ. Στράβων, η' 5
[6]) Βλ. Φρέϊζερ, *Χ. Κ.* IX ,365
[7]) Βλ. Φρέϊζερ, *Χ. Κ.* IX, 400-401

1) Τὰ Χριστούγεννα κι' ἡ γέννηση τοῦ Διόνυσου, ἡ Κοίμηση τῆς Θεοτόκου κι' ἡ γιορτὴ τῆς Δήμητρας κ, ἄ.
Βλ. Φρέϊζερ, *Χ. Κ.* I, 14, V, 308. VI, 81 IX, 328.

σιν», καὶ νὰ τὴν παραβάλουμε μὲ τὴ διαπόμπεψη τοῦ ψευτοβασιλιὰ ποὺ λάβαινε μέρος στὰ Saturnalia καὶ πρὸ πάντων στὰ Σακαῖα, ποὺ ὅπως εἰπώθηκε, ἀπ' αὐτὰ βγῆκε τὸ Purim, ὅπως μᾶς τὴν περιγράφει ὁ Δίων ὁ Χρυσόστομος (¹). «Παίρνουν τὸν ἕνα ἀπὸ τοὺς καταδικασμένους σὲ θάνατο αἰχμαλώτους καὶ τὸν βάζουν νὰ καθήσει στὸ θρόνο τοῦ βασιλιά, καὶ τοῦ δίνουν τὰ βασιλικὰ στολίδια, καὶ τὸν ἀφήνουν νὰ κυβερνᾶ. καὶ νὰ πίνει καὶ νὰ χρησιμοποιεῖ τὶς πυλλακίδες τοῦ βασιλιὰ σ' ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα καὶ κανεὶς δὲν τὸν ἐμποδίζει νὰ κάνει ὅτι θελήσει. Μὰ ὕστερα τὸν γυμνώνουν καὶ τὸν ραβδίζουν καὶ τὸν κρεμοῦν (²).»

Ἀπὸ τούτη δῶ τὴ σύγκριση κι' ἀπ' ὅσα εἰπωθήκανε παραπάνω φτάνουμε στὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν εἶναι ἀδύνατο ὁ Χριστὸς νὰ σταυρώθηκε ὄχι σὰν ἁπλὸς κακοποιός, ἀλλὰ σὰν ἐνσαρκωτὴς τοῦ Ἀμάν, δηλαδὴ τοῦ ἑτησίου ἐξιλαστήριου θεάνθρωπου.

Αὐτὴ ἡ θεωρία ἔχει τὸ μεγάλο προτέρημα νὰ ἐξηγεῖ πολὺ καλὰ δύο περίεργα γεγονότα.

Καὶ πρῶτα, τὰ Εὐαγγέλια μᾶς λὲν τὴ δυσφορία τοῦ Πιλάτου γιὰ τὴ θανάτωση τοῦ Χριστοῦ. Ἂν ὅμως στ' ἀλήθεια ὁ Πιλᾶτος ἤθελε νὰ σώσει τὸ Χριστό, γιατὶ δὲν τώκανε, μιὰ ποὺ εἶχε γι' αὐτὸ κάθε δικαίωμα μὴ ἔχοντας νὰ δώσει σὲ κανένα λόγο παρὰ μοναχὰ στὸν Καίσαρα ; Ἡ δυσανασχετημένη ὑποταγή του ξηγιέται καλύτερα ἂν παραδεχτοῦμε ὅτι ἦταν ὑποχρεωμένος ἀπὸ ἕνα παλιὸ ἔθιμο νὰ παραδίδει κάθε χρόνο ἕνα κακοῦργο γιὰ νὰ παίζει τὸ ρόλο τοῦ Ἀμὰν στὴ γιορτὴ τοῦ Purim.

Ὕστερα ἂν ἐξετάσουμε τὴν ἐπιγραφὴ ποὺ ἦταν στὸ Σταυρό : «Βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων» δὲν θάταν δύσκολο νὰ στέρξει ἕνας Ρωμαῖος διοικητής, καὶ μάλιστα διοικητὴς χώρας ἀνήσυχης, νὰ δοθεῖ αὐτὸς ὁ ἐπαναστατικὸς τίτλος, ἔστω γιὰ κοροϊδία, σ' ἕνα κακοῦργο ; Ἀπ' ἐναντίας ἂν αὐτὸ ἦταν ἕνα παλιὸ ἔθιμο, τὸ πράμα δὲ θᾶχε καμιὰ σημασία.

Ἔχουμε κι' ἕνα ἄλλο, σπουδαιότατο, αὐτό, στοιχεῖο ποὺ κάνει πιὸ ἀληθοφανῆ τὴν ὑπόθεση αὐτὴ τοῦ Frazer. Ξέρουμε ἀπὸ τοὺς Εὐαγγελιστὲς ὅτι γιὰ τὴ γιορτὴ κατὰ τὴν ὁποία σταυρώθηκε ὁ Χριστὸς ὑπῆρχε ἕνα παλιὸ ἔθιμο σύμφωνα μέ τὸ ὁποῖο ἄφηναν λέφτερο ἕναν αἰχμάλωτο κι' ὅτι παρ' ὅλες τὶς προσπάθειες τοῦ Πιλάτου πού ἤθελε νὰ σώσει τὸν Ἰησοῦ, οἱ Ἑβραῖοι προτίμησαν νὰ λεφτερώσουν τὸ Βαραββᾶ, ὁ ὁποῖος γιὰ νὰ ξαγοράσει τὴ λεφτεριά του μπορεῖ ν' ἀνάλαβε νὰ παίξει ἕνα ρόλο ποὺ κανένας ἄνθρωπος πὼ σεβόταν τὸν ἑαυτό του δὲν θὰ τὸν ἔπαιζε. Δηλαδὴ μπορεῖ νὰ ὑποδύθηκε τὸν ψευτοβασιλιὰ μέσα στὴν πόλη, περπατῶντας ντυμένος μὲ μὲ τὰ βασιλικὰ φορέματα καί στολίδια, ὅπως ἔκανε ὁ μονόφθαλμος καὶ χωρὶς γένεια ψευτοβασιλιὰς σὲ κάποια γιορτὴ τῶν Περσῶν ποὺ εἶχε μεγάλην ὁμοιότητα μὲ τὸ Purim.

Αὐτὴ ἡ ὑπόθεση εἶναι βέβαια λιγάκι τολμηρή, βρήσκει ὅμως μιὰ πολὺ περίεργη ἐπιβεβαίωση στὸ Adversus Flaccum τοῦ Φίλωνα τοῦ Ἰουδαίου, ὅπου βλέπουμε ὅτι στὴν Αἴγυπτο κάποιος Καραβᾶς, Ἑβραῖος, εἶχε παίξει τὸ ρόλο ἑνὸς ψευτοβασιλιά, μὲ χάρτινη κορῶνα στὸ κεφάλι κι' ἕνα σπασμένο καλάμι γιὰ σκῆπτρο καὶ ποὺ στὸ τέλος θανατώθηκε ἀπὸ τοὺς ψευτοϋπηκόους του. Ἂν παρατηρήσουμε ὅτι ὄνομα ἑβρέϊκο «Καραβᾶς» δὲν ὑπάρχει, κι' ὅτι ἀπ' ἐναντίας «Βαραββᾶς» εἶναι καθαρὴ ἑβρέϊκη λέξη ποὺ σημαίνει «Γιὸς τοῦ Πατέρα» μποροῦμε νὰ παρσδεχτοῦμε ὅτι δέν ἀποκλείεται ἕνας Ἕλληνας ἀντιγραφέας, μὴ γνωρίζοντας ἑβρέϊκα, νὰ ἀντέγραψε λαθεμένα τὸ ἀρχικὸ ὄνομα.

* * *

Τώρα λοιπὸν μποροῦμε νὰ παρουσιάσουμε τὴν ὑπόθεση τοῦ Frazer σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία τὸν καιρὸ τοῦ Purim ἢ καὶ σέ μερικὲς περίπτωσες τὸ Πάσχα, οἱ Ἑβραῖοι χρησιμοποιοῦσαν δυὸ φυλακισμένους γιὰ νὰ παίζουν τοὺς ρόλους τοῦ Ἀμὰν καὶ τοῦ Μορντικαΐ στὸ θρησκευτικὸ δράμα ποὺ ἀποτελοῦσε τὸ κεντρικό μέρος τῆς γιορτῆς. Κ' οἱ δυὸ στὴν ἀρχὴ ἦσαν μὲ τὰ βασιλικά τους στολίδια, ἀλλὰ λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ πανηγυριοῦ αὐτὸς ποὺ ἐνσάρκωνε τὸν Ἀμὰν κρεμιόταν ἢ σταυρωνόταν, ἐνῶ ὁ ἄλλος ποὺ ἔπαιζε τὸ ρόλο τοῦ Μορντικαΐ καὶ ποὺ ὁ λαὸς τὸν ὠνόμαζε Βαραββᾶ ἦταν λέφτερος νὰ φύγει. Ὁ Πιλᾶτος προσπάθησε μὲ κάθε τρόπο νὰ καταφέρει ὁ Ἰησοῦς νὰ ἐνσαρκώσει τὸν Μορντικαΐ—Βαραββᾶ γιὰ νὰ σωθεῖ, ἀλλὰ ἡ προσπάθειά του πῆγε στὰ χαμένα κι' ἔτσι ὁ Χριστὸς σταυρώθηκε σὰν ἐνσαρκωτὴς τοῦ Ἀμάν, ἐνῶ ὁ κακοῦργος ποὺ ἔγεινε γνωστός στὴν ἱστορία μὲ τὸ ὄνομα Βαραββᾶς ἔσωσε τὸ πετσί του παίζοντας τὸ ρόλο τοῦ Μορντικαΐ—Βαραββᾶ.

Ἡ τελευταία θριαμβευτικὴ διαδρομὴ τοῦ Χριστοῦ μέσ' στὰ Ἱεροσόλυμα (¹) θυμίζει τὴ διαδρομὴ ποὺ νειρεβόταν νὰ κάνει ὁ Ἀμὰν μέσα στά Σοῦσσα, κι' ἡ διήγηση τοῦ διωγμοῦ, ποὺ ἀκολούθησε ἀμέσως κατόπι, τῶν ἐμπόρων καὶ σαράφηδων ποὺ ἐργαζόντουσαν μέσα στὸ ναὸ (²) μπορεῖ νάναι ἀχνάρι ἀπὸ τὰ διάφορα δικαιώματα πάνω στὴν ξένη περιουσία ποὺ δινόντουσαν σὲ τέτοιες περιστασες

¹) Βλ. *Ὁμιλίες* IV, τόμος I 76 ἔκδοση Λ. Ντίντορφ.

²) Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ λέξη «ἐκρέμασαν» εἶχε καὶ τὶς δυὸ σημερινὲς ἔννοιες «κρεμάσαν» καὶ «σταυρῶσαν»

¹) Βλ. Ματθαῖος, κα', 12-13. Μάρκος, ια'. 1-17. Λουκᾶς ιθ', 28-46.

²) Ματθαῖος, κα', 10—11. Ἰωάννης, ιβ', 12-13

στοὺς προσωρινοὺς ψευτοβασιλιάδες (¹).

Σχετικὰ μὲ τὴ λέξη «Βαραββᾶς» μποροῦμε νὰ παρατηρήσουμε ὅτι ἡ ἔννοιά της ὡς «Γιὸς τοῦ Πατέρα» μπορεῖ πολὺ λογικὰ ν' ἀποδίδει μιὰ μορφὴ τοῦ ἐπίσης πανάρχαιου ἔθιμου τῆς θυσίας τοῦ γιοῦ τοῦ βασιλιὰ-θεάνθρωπου ἀντὶ γι' αὐτὸν τὸν ἴδιο, ὅπως γινόταν στὴ Σουηδία, στὴ Θεσσαλία (θρῦλος τοῦ Φρίξου καὶ τῆς Ἕλλης, τοῦ Λέαρχου καὶ τοῦ Μελικέρτη), στὸν Ὀρχομενὸ καὶ πρὸ πάντων σ' ὅλους τοὺς σημιτικοὺς λαοὺς (²). Δηλαδὴ ὁ τίτλος «Βαραββᾶς» μπορεῖ νάναι ἀπομεινάρι κάπιου παλιοῦ καιροῦ ὁπόταν ὁ βασιλιὰς θυσίαζε τὸ πρωτότοκο γιό του γιὰ νὰ σωθεῖ αὐτός. Κι' ἂν ἐξετάσουμε τὴν αὐθεντικὴ ἑρμηνεία ποὺ δίνει ὁ Frazer γιὰ τὸ Ἑβρέϊκο Πάσχα (³) δὲν φαίνεται καθόλου παράξενο ὁ τίτλος «Βαραββᾶς» ἢ «Γιὸς τοῦ Πατέρα νὰ εἶνε ὁ πρεπούμενος γιὰ τὸν ἄνθρωπο ποὺ θὰ βασίλεβε καὶ θὰ πέθαινε σὰν ἀντικαταστάτης τοῦ βασιλικοῦ του πατέρα.

Ἂν συνδιάσουμε ὅλα αὐτὰ τὰ δεδόμενα, μποροῦμε πιὰ νὰ ποῦμε ὅτι ἀρχικά, στὸ πρωτόγονο γιορτάσι, δὲ λάβαιναν μέροςδυὸ ψευτοβασιλιάδες, ἀλλ' ἕνας μόνο, ποὺ τὴν πρώτη χρονιὰ ἔπαιζε τὸ ρόλο τοῦ Μορντικαΐ καὶ τὴ δεύτερη τὸ ρόλο τοῦ Ἀμάν, κι' ὁ ὁποῖος στὴν ἀρχὴ ἦταν ὁ ἐξιλαστήριος βασιλιὰς-θεάνθρωπος κι' ὕστερα ὁ γιός του καὶ τελευταῖα πιὰ ἕνας ὁποιοσδήποτε ἀντικαταστάτης του. Περίεργη ἐπιβεβαίωση αὐτῆς τῆς θεωρίας σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία στὸ δρᾶμα τῆς Σταύρωσης ὁ Ἰησοῦς κι' ὁ Βαραββᾶς παίζαν ρόλους ποὺ ὁ καθένας ἦταν συμπλήρωμα τοῦ ἄλλου, μᾶς δίνει ὁ Salomon Reynach (⁴) ἀναφέροντας ὅ τι στὴν Ἀρμενικὴ καὶ στὴν παλιὰ Συριακὴ ἔκδοση τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Ματθαίου (κζ', 16-17), ὅπως καὶ σὲ μερικὰ ἑλληνικὰ χειρόγραφα, τὸ ὄνομα τοῦ φυλακισμένου ποὺ πρότεινε ὁ Πιλᾶτος νὰ λεφτερωθεῖ εἶναι Ἰησοῦς-Βαραββᾶς. Φεύγοντας ἀπ' αὐτὴ τὴ βάση ὁ Burkitt (⁵) ὑποστήριξεν ὅτι ἡ ἀρχικὴ ἀληθινὴ γραφὴ ἦταν Ἰησοῦς-Βαραββᾶς κι' ὅτι ἀργότερα ἄλλαξε τὸ ὄνομα,

¹) Φρέϊζερ: *Χ. Κ.* IV 56, 148

²) Βλ. Φρέϊζερ: *Χ. Κ.* IV, 160-193, Ρόμπενσον Σμὶθ: *Ἡ Θρησκεία τῶν Σημιτῶν* καὶ Κ. Ο. Müller: *Ὁ Ὀρχομενός*, 156.

³) Βλ. Φρέϊζερ: *Χ. Κ.* IV, 166

⁴) Βλ. *Λατρεῖες, μύθοι καὶ θρησκεῖες» (ὁ βασιλιὰς ποὺ μαρτυράει.)*

⁵) Βλ. *Εὐαγγέλιον ντὰ - Μεφαρέσε*, I, 165 II, 377.

* * *

Μποροῦμε πιὰ νὰ συνοψίσουμε τὰ παραπάνω, σύμφωνα μὲ τὸ Frazer ἔτσι: ἀρχικὰ πρωτοστάτησε τὸ ἔθιμο, ποὺ εἶναι διαδομένο σ' ὅλο σχεδὸν τὸν κόσμο, τοῦ νὰ θανατωθεῖ ἕνας βασιλιὰς θεοποιημένος γιὰ νὰ σωθεῖ ἡ ψυχή του ἀπὸ τὴν πιθανὴ ἀποχαύνωση ποὺ φέρνουν τὰ γερατειά, καὶ μὲ μαγικὰ μέσα, ἡ συντήρηση αὐτὴ τῆς ψυχῆς σκοπὸ εἶχε τὴν ἀναζωογόνηση τῆς παραγωγικῆς ἱκανότητας τῆς φύσης, πράμα βασικὸ γιὰ τὴ διαβίωση καὶ τὴ διαιώνιση τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι σχηματίστηκε στὰ Σακαῖα τῆς Βαλυλῶνος ἕνα θρησκευτικὸ δρᾶμα ποὺ ἀναπαραστοῦσε τὴ θανάτωση τοῦ ἐξιλαστήριου βασιλιὰ-θεάνθρωπου. Ἀπὸ τὴ Βαβυλῶνα τὸ ἔθιμο μεταφέρτηκε, παραλλαγμένο λιγάκι βέβαια, στὴν Ἰουδαία ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους μετὰ τὴν ἀπολύτρωσή τους ἀπὸ τὸ βαβυλωνιακὸ ζυγό. Μιὰ σειρὰ γεγονότων, ποὺ ἄλλοι θὰ τὴν θεωρήσουν γιὰ σύμπτωση, ἄλλοι γιὰ μοιραῖα κι' ἄλλοι γι' ἀποτέλεσμα Θείας Πρόνοιας, τάφερε ἔτσι ποὺ ἔτυχε νὰ παίξει τὸ ρόλο τοῦ Ἀμαν στὴ γιορτὴ τοῦ Purim ὁ Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπαναστατικὴ τότε διδασκαλία ἔκανε τσὺς ἀρχηγοὺς τῶν Ἑβραίων νὰ θέλουν τὸ θάνατό του. Ἀλλὰ ἡ θανάτωσή του εἶχεν ὅλως δι' ὅλου ἀντίθετα ἀποτελέσματα ἀπ' αὐτὰ ποὺ περίμεναν.

Οἱ μαθητές του ἔρριχναν πιὰ τὸ σπόρο τῆς ἰδέας καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Μεσσία, τοῦ θεάνθρωπου, σὲ ἔδαφος καλλιεργημένο ἀπὸ αἰῶνες μὲ ἔθιμα ποὺ ἡ ἀρχή τους, καθαρὰ μαγική, εἶχε ξεχαστεῖ καὶ ποὺ δὲν εἶχαν πιὰ καμιὰ πρακτικὴ σημασία. Οἱ λαοὶ τῆς Δυτικῆς Ἀσίας, ποὺ ἀνέκαθεν εἶχαν μπροστά τους τὴν ἰδέα ἑνὸς θεάνθρωπου ποὺ θανατωνόταν γιὰ ν' ἀναζωογονηθεῖ ἡ παραγωγικὴ ἱκανότητα τῆς φύσης, δέχτηκαν τὴ χριστιανικὴ διδασκαλία, συνδιάζοντας τὴν παλιά τους πίστη μὲ τὴν καινούργια, ποὺ κι' οἱ δυὸ βασιζόντουσαν, γι' αὐτούς, στὴν ἴδια κεντρικὴ ἰδέα. Σιγὰ-σιγὰ ὅμως ὁ χριστιανισμός, ποὺ δὲν διέφερε οὐσιαστικὰ ἀπὸ τὸν παγκανισμό τους, μὰ ποὺ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς πραχτικῆς καὶ κοινωνικῆς διδασκαλίας προσαρμοζόταν καλύτερα στὴν πραγματικότητα ὑπερίσχυσε καὶ δὲν ἀπέμεινε τίποτε ἀπὸ τὴν παλιὰ πρωτόγονη πίστη, τὴν καθαρὰ ἀνθρώπινη, μὰ καὶ τόσο εὐγενικιά, παρὰ σκορπισμένα δῶ κι' ἐκεῖ ἔθιμα, ποὺ κι' ὁ σημερινὸς λαὸς τά σέβεται, μι ποὺ οὔτε κἂν ὑποπτεύεται τὴν παλιά, αἰώνια καὶ ματοβαμμένη τους ἱστορία.

Λ. ΠΗΝΙΑΤΟΓΛΟΥ

ΑΔ. Δ. ΠΑΠΑΔΗΜΑ

ΤΑ ΜΑΥΡΑ ΚΟΧΥΛΙΑ

ΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟ ΜΟΥ ΔΑΣΚΑΛΘ
ΓΙΑΝΝΗ ΠΕΡΓΙΑΛΛΙΤΗ

Τὰ χρόνια ἐκεῖνα δὲν ὑπῆρχαν τὰ μέσα ποὺ ὑπάρχουν σήμερα, γιὰ τὴν κατάδυση. Κι' οἱ ἄμοιροι οἱ δύτες εὕρισκαν συχνὰ σκληρὸ θάνατο, κάτω ἐκεῖ στ' ἀπέραντα βάθη τῶν ἀφιλόξενων θαλασσῶν. Εἴτε γιατὶ χάλαγε τὸ ἀναπνευστικὸ μηχάνημα εἴτε γιατὶ ὁ ἀέρας, ποὺ ἔστελναν ἀπὸ πάνω δὲν ἦταν ἀρκετός, οἱ δυστυχισμένοι ἔσκαζαν, σκορπίζοντας τὴν ὀρφάνια στὸ νησί. Καὶ μαυροφοροῦσαν ἡ γυναῖκές τους καὶ τὰ παιδιά τους κι' ἔκλαιγαν ἀπαρηγόρητα:

«Ποιὸς ξέρει ποιὰ νερὰ ἔφαγαν τὸ κορμάκι τους!» ἦταν ἡ θλιβερὴ ἐπωδός.

Καὶ δὲ μαυροντύνονταν μόνο, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὸ ἔθιμο τοῦ νησιοῦ, ν' ἀσπρίζουν κάθε Σάββατο τὸ σπίτι, τὴν αὐλὴ καὶ τὶς μεγάλες πέτρες ἀπέξω—πισίλισμα καθὼς τὄλεγαν — ἔβαφαν καὶ τὸ σπίτι μὲ μολυβόμαυρη μπογιά..

«Τὸν κατάπιε ἡ θάλασσα !» ἔλεγαν οἱ διαβάτες τότε, βλέποντας μολυβόχρωμα βαμένο τὸ σπίτι. Κι' ὅμως οἱ περισσότεροι ἄντρες τοῦ νησιοῦ, στενάζοντας μέσα στὴ μαραζιάρικη ζωὴ τοῦ τόπου, ἀναγκάζονταν νὰ ξενητευθοῦν καὶ νὰ κάνουν τὸ βουτηχτή, γιατὶ ἡ διάφορες μεγάλες ἑταιρίες μὴ βρίσκοντας εὔκολα ἀνθρώπους, γιὰ τὴ δουλειὰ αὐτὴ πλέρωναν γερά.

Ἔτσι ὁ ἄντρας τῆς κυρὰ Λασκαρίνας —ὅπως τὴν ἔλεγαν στὸ νησί, μὲ τὸ πατρικό της ὄνομα— ταξίδευε χρόνια τώρα, δουλεύοντας δύτης σὲ μιὰ ἑταιρία. Κι' ὅταν ἐρχόταν ἀπὸ τὸ ταξίδι κι' ἔφερνε ἕνα σωρὸ μικροπράγματα στὴ γυναίκα του, ὅλη ἡ γειτονιὰ πανηγύριζε τὸν ἐρχομό του. Κάθε φορὰ ποὺ λάβαινε γράμμα ἡ κυρὰ Μαρουδιὰ τὰ μάτια της δὲν ἔπαυαν καθόλου. Νυχτοξημερωνόταν μὲ τὸν καϋμὸ τοῦ ξενητεμένου. Καὶ νά, ἐκεῖνος ξαφνικὰ γύριζε γερός, μὲ τὰ λαμπερά, ὅπως πάντα μάτια του, τὸ κατάμαυρο μουστάκι του καὶ τὰ χοντρὰ χέρια του.

Θυμᾶμαι ποὺ σὰν πρωτοπῆγα στὸ σπίτι τους —ἤμουν μικρὸς τότε— στύλωσα τὰ μάτια μου στὸ δυὸ δάχτυλα, ποὺ τοῦ λείπαν ἀπὸ τὸ δεξὶ χέρι. Μὲ τὴν παιδιάστικη ἀπορία, ἔτρεξα στὴν κυρὰ Μαρουδιὰ καὶ τὴ ρώτησα :

—Γιατὶ δὲν ἔχει, κυρὰ Μαρουδιά, πέντε δάχτυλα ὁ κὺρ Ἀλέκος ;

Θυμᾶμαι ποὺ μὲ κοίταξε μὲ πικρὸ χαμόγελο, μὰ πάντα μὲ τὴν ἀναλλοίωτη ἔκφραση τῆς καλωσύνης, στὸ πρόσωπό της καὶ μοῦ εἶπε :

— Ἄχ παιδάκι μου, νὰ μὴ σοῦ τὸ χρωστάῃ ἡ μοῖρα σου νὰ πᾶς ἐκεῖ κάτω!

Καὶ στέναξε βαθειά.

Τὸ ἴδιο βράδι ὁ κὺρ-Ἀλέκος μᾶς ἔδειξε κάτι παράξενα κοχύλια, ποὺ εἶχε πιάσει βουτώντας στὰ βάθη. Εἶχαν ἕνα χρῶμα ρουμπινί, μὰ καθὼς τὰ κοίταζες θαρροῦσες, πὼς ἔπαιρναν ἕνα σωρὸ ἀποχρώσεις καὶ γυάλιζαν, σὰ νὰ πέταγαν σπίθες.

— Ποῦ ξέρεις, μπορεῖ νἄχουν κι' ἀξία εἶπεν ἡ κυρὰ Μαρουδιά, κοιτάζοντάς τα.

Κι' ἔπειτα πρόσθεσε :

— Ἄς ἔμενε στὸ σπιτάκι του ὁ νοικοκύρης κι' ἄς ἦταν ξορκισμένα κι' αὐτὰ καὶ τὸ καλό τους. Ἄχ βαρέθηκα πιά. Δὲ μπορῶ νὰ βαστάξω αὐτὸν τὸν καϋμό. Πέντε μέρες ἐδῶ καὶ δέκα μῆνες στὰ ξένα.

ΑΝ. ΠΡΩΤΟΠΑΤΣΗ "ΣΤΟ ΝΤΑΝΣΙΓΚ,, ΧΑΛΚΟΓΡΑΦΙΑ

— Ἔ, σῶπα γυναίκα, θὰ ἡσυχάσουμε τώρα. Νά, τὸ τελευταῖο ταξίδι εἶνε αὐτό, ποὺ κάνω. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα σταυρὸ καὶ κόμπο πιά. Ἔχω κάτι ἄλλες δουλειὲς στὸ νοῦ μου. Νὰ ὁ κὺρ Ἀντώνης ὁ Φαβατᾶς μοῦ εἶπε νὰ μὲ πάρῃ στὸ καΐκι του, ἔλεγεν ὁ κὺρ-Ἀλέκος, μὲ τὴ χοντρὴ φωνή του.

— Ταξίδι γιὰ ταξίδι ! ἀποκρινόταν ἡ κυρὰ-Μαρουδιά, κουνώντας τὸ κεφάλι της. Κι' ἔπειτα πρόσθετε, στενάζοντας :

— Ἔρμη ξενητειά!

— Ἔ, τότε ἀπ' αὔριο θὰ καθήσω ἐδῶ μαζί σου καὶ θ' ἀρχίσω νὰ τοκίζω! ὕψωνε τώρα τὴ φωνή του ὁ κὺρ-Ἀλέκος, μ' ἕναν τρόπο, ποὺ ἔμοιαζε μὲ ἀπειλή.

Κι' ἐγὼ μαζευόμουν στὸ κάθισμά μου, ἐνῷ ἡ κυρὰ-Μαρουδιὰ μουρμούριζε:

— Καλὰ ντὲ δὲν εἴπαμε καὶ τίποτα. Ὁ πόνος μὲ τρώει, τὴν ἔρμη, γι' αὐτὸ τὰ λέω.

— Σῶπα σοῦ εἶπα. Σοῦ δίνω τὸ λόγο μου, πὼς αὐτὸ θὰ εἶναι τὸ τελευταῖο ταξίδι. Θὰ πᾶμε τώρα σὲ πιὸ μακρυνὲς θάλασσες, στὴν Ἀφρικὴ κοντά.

— Σὲ πιὸ μακρυνές! ἀναρωτήθηκε ἡ κυρὰ - Μαρουδιὰ. Καὶ θυμᾶμαι, πὼς στάθηκε κοντὰ στὸ τραπέζι καὶ τὸν κοίταξε παράξενα. Μὰ ἐγὼ περιεργαζόμουν ἀχόρταγα τὰ κοχύλια, ποὺ ἦταν ἀραδια-

σμένα στὸ τραπέζι καὶ δὲν τολμοῦσα νὰ τὰ πιάσω, σὰ νὰ φοβόμουν μὴ μοῦ κάψουν τὰ χέρια— τόσο λαμπύριζαν.

— Καὶ πῶς τὸ λένε; ἄκουσα τὴν ἴδια στιγμὴ τὴ φωνὴ τῆς κυρὰ-Λαδοῦς, τῆς γειτόνισας νὰ ρωτάῃ γεμάτη περιέργεια.

— Ἄμ σάμπως τὰ ξέρει κανείς, ἀπαντοῦσεν ὁ κὺρ-Ἀλέκος, χτυπώντας ὅπως συνήθιζε, τὰ χοντρά του χέρια στὰ γόνατά του. Εἶναι τόσα πολλὰ π' ἀνάθεματα. Μὰ αὐτουνοῦ τοῦ ψαριοῦ τὸ κορμὶ εἶνι καλὴ ὥρα σὰν τὸ τραπέζι. Καὶ τὸ μάτι του καθὼς σὲ κοιτάζει μπορεῖ νὰ σὲ ζαλίσῃ. Καθὼς τὸ θωρεῖς ἀπὸ μακρυὰ νομίζεις πὼς τριγυρνάῃ βάρκα, στὸν πάτο τῆς θάλασσας.

— Κι' ἄμα τὸ βλέπετε τί κάνετε, κὺρ-Ἀλέκο; ρώτησα ἐγώ.

— Κάνουμε χὰπ καὶ τὸ χάβουμε! γέλασεν ἐκεῖνος

Μὰ σὲ λίγο σοβαρεύθηκε:

— Ἄμα τὸ βλέπουμε στεκόμαστε στὴ θέση μας ἀκούνητοι, γιατὶ διαφορετικὰ πάει εἴμαστε χαμένοι. Ὅσο νὰ τραβήξῃς τὸ σχοινὶ γιὰ νὰ σὲ σηκώσουν πάνω, πάει ὁ ψάρακας σ' ἔκανε μιὰ μπουκιά.

— Σεῖς ἔχετε δῆ τέτοιο ψάρι, κὺρ-Ἀλέκο; ρώτησα σὰν μαθητὴς ποὺ ρωτάει τό δάσκαλο του.

— Μιὰ φορὰ καὶ δυό, ξιπάστηκε τώρα. Μὰ σὰν σὲ βλέπῃ ἀσάλευτο ταράζει τὰ νερά, τὰ θολώνει καὶ στρίβει.. Καὶ τριγύρω του ἕνα σωρὸ ἄλλα ψάρια, μικρὰ καὶ μεγάλα, φεύγουν τρομαγμένα!

Θυμᾶμαι, πὼς ὅλη ἐκείνη τὴ νύχτα πεταγόμουν κάθε τόσο στὸν ὕπνο μου κι' ἀποζητοῦσα τὴ μητέρα, γιατὶ μοῦ φαινόταν πὼς ἔβλεπα τὸ τεράστιο ψάρι, ποὺ μᾶς περιέγραψεν ὁ κὺρ-Ἀλέκος νἄρχεται κατὰ πάνω μου, ὁλοκόκκινο σὰν τὰ κοχύλια καὶ νὰ πετάῃ φωτιές.

— Κοιμήσου τώρα, τί θές; μοὔλεγε ἡ μητέρα μου. Δὲ φταῖς σύ, φταίει ἐκεῖνος ποὺ κάθεται καὶ σοῦ λέει τέτοια πράγματα.

Ζάρωσα στὸ κρεββάτι μου καὶ δὲν ξαναμίλησα. Κι' αὐτὸ γιατὶ φοβόμουν μὴν τυχὸν ἡ μητέρα μου δὲν μὲ ξανάπαιρνε στὸ σπίτι τῆς κυρὰ-Λασκαρίνας. Ἔτσι θἄχανα τὶς τόσο περίεργες ἱστορίες τοῦ κὺρ-Ἀλέκου.

Πέρασε καιρὸς ὡς τόσο, ὁ κὺρ-Ἀλέκος ἔφυγε ξανά, μὰ ἐγὼ ἐξακολουθοῦσα νὰ πηγαίνω στὸ σπίτι του, ὄχι πιὰ γιὰ ν' ἀκούω τὶς ἱστορίες του βέβαια, ἀλλὰ γιὰ νὰ κοιτάζω τὰ ὄμορφα, τὰ παράξενα ἐκεῖνα κοχύλια, ποὺ ἡ κυρὰ Μαρουδιὰ τὰ εἶχε βάλει στὸ τραπέζι τῆς σάλας. Τὰ κοίταζα μὰ χωρὶς νὰ τολμάω ἀκόμη νὰ τ' ἀγγίξω. Κι' ἐκεῖνα λαμπύριζαν πάντα. Ἄμα μισόκλεινα μάλιστα τὰ μάτια μοῦ φαινόταν πὼς χοροπηδοῦσαν πάνω στὸ τραπέζι. Καὶ τότε μάκραινα μ' ἀλαφρὸ τρόμο.

— Κυρὰ-Μαρουδιά, πότε θὰ γυρίσῃ ὁ κὺρ-Ἀλέκος; ρώτησα μιὰ μέρα.

— Τὴν πρωτοχρονιά, ἂν θέλῃ ὁ θεός, λέμε νὰ τὸν ἔχουμε ἐδῶ, μοῦ ἀποκρίθηκε.

Καὶ τὸ πρόσωπό της ἀχτινοβόλησε μὲ μιᾶς.

Ἀπὸ τότε ρωτοῦσα συχνὰ γιὰ τὸν ἐρχομὸ τοῦ κὺρ-Ἀλέκου κι' ἄρχισα—περίεργο — ν' ἀνησυχῶ κι' ἐγὼ τώρα μαζί της, γιατὶ τὸν τελευταῖο αὐτὸ καιρὸ δὲ λάβαινε τακτικὰ γράμμα, ὅπως πρῶτα. Μιὰ μέρα μάλιστα ποὺ τὴ ρώτησα ξανά, μὲ κοίταξε κατάματα, ἔπειτα μὲ χάϊδεψε καὶ σὰν μιὰ στιγμὴ νὰ δάκρυσαν τὰ μάτια της—ἀπὸ χαρὰ ἴσως— μοῦ εἶπε:

— Θἄρθῃ, μικρό μου. Θἄρθῃ. Κι' αὐτὴ τὴ φορά, ἀφοῦ τὸν ἀγαπᾶς τόσο θὰ σοῦ φέρῃ πράματα.

Τώρα ἡ ἀδημονία μου μεγάλωνε. Μὰ δὲν ἦταν ἡ συνηθισμένη παιδιάστικη ἀδημονία— αὐτὸ τὸ θυμᾶμαι καλά, σὰ νὰ ἦταν αὐτὴ τὴ στιγμή. Ἀκόμη καὶ στὴν τάξη μέσα, τὴν ὥρα ποὺ ὁ δάσκαλος παράδινε μάθημα, μὲ τὴν ἤπια καὶ ἀργὴ φωνή του, ὁ νοῦς μου ἔτρεχε στὰ «πράματα» ποὺ θὰ μοὔφερνε ὁ κὺρ-Ἀλέκος, ἀπὸ τὴν ξενητειά. Κι' ἀθέλητα ἡ σκέψη μου ταξίδευε στὶς ἄγνωστες πολιτεῖες, ποὺ μᾶς περιέγραφε κάθε φορά, ποὺ γύριζε ὁ ἄντρας τῆς κυρὰ-Μαρουδιᾶς καὶ μ' ἔπιανε μὲ μιᾶς φόβος.

Εἶχαν περάσει δυὸ μῆνες τώρα ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ πῆρε γράμμα ἡ κυρὰ Μαρουδιά. Ἀπὸ τότε δὲν τῆς ξανάγραψε. Καὶ ἡ ἄμοιρη δὲν εἶχε ἡσυχία τώρα. Στὰ παρήγορα λόγια τῆς μητέρας μου ἀποκρινόταν:

— Αὐτὸς εἶναι τακτικὸς στὰ γράμματά του. Πῶς τόπαθε; Πῶς τόπαθε;

— Ἔ, μὰ θἄχουν πάει μακρυὰ γι' αὐτὸ ἀργεῖ τὸ γράμμα. Τὰ παραπετοῦν καμμιὰ φορὰ καὶ στὰ ταχυδρομεῖα, κυρὰ Μαρουδιά μου. Μὰ νὰ σοῦ πῶ καὶ τ' ἄλλο. Μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ στὸ δρόμο. Τούτη τὴ φορὰ μάλιστα τὸν περιμένει κι' ὁ γυιός μου. Τοῦταξε πὼς θὰ τοῦ φέρῃ πράματα.

Γιὰ μιὰ στιγμὴ παρηγορήθηκε ἡ κυρὰ Μαρουδιά, μὰ ξανὰ τὰ μάτια της βουρκῶσαν. Καὶ τότε ἔγινε κάτι ἀνεπάντεχο. Βλέποντας τὰ βουρκωμένα μάτια τῆς κυρὰ Μαρουδιᾶς ἄρχισα νὰ κλαίω στὸ πλευρὸ τῆς μητέρας μου μ' ἕνα κλάμμα ποὺ μὲ συγκλόνιζε ὁλόκληρο . . .

Κι' ὅταν μὲ πῆρε ἡ μητέρα μου νὰ φύγουμε ἄκουσα τὴν κυρὰ-Μαρουδιὰ νὰ λέῃ:

— Εἶναι εὐαίσθητο τὸ καϋμένο!

Μὰ σὰν προχωρήσαμε, θυμᾶμαι πὼς ἡ κυρὰ-Μαρουδιά, μουρμούρισε:

— Τὸ κεφάλι σου νὰ φᾶς, γρουσούζικο!

Τ' ἄκουσα καθαρά, μὰ δὲν εἶπα λέξη σὲ κανέναν.

* * *

Ξημέρωσε Κυριακή. Ἡ μητέρα μου μ' ἔντυσε, μοῦ σήκωσε πιὸ ψηλὰ τὸ μαθητικὸ κασκέτο, ποὺ τὸ φοροῦσα ὡς τὰ μάτια, μοῦβαλε μερικὲς πεντάρες στὸ χέρι καὶ μ' ἔστειλε στὴν ἐκκλησία.

— Νὰ βρῇς τὸν πατέρα σου, νὰ ρθῆτε μαζί. Μὴ μοῦ γυρίζεις πάλι σὰν προχθὲς καὶ μοῦ παίζεις π λ ο υ κ ί ο (1) στοὺς δρόμους. Τ' ἀκοῦς;

Δὲν εἶχα προλάβει νὰ βγῶ ἀπὸ τὸ κατῶφλι μας κι' ἄξαφνα θυμήθηκα τὸ ὄνειρο, ποὺ εἶδα. Εἶδα πὼς βρισκόμουν στὸ σπίτι τῆς κυρὰ-Μαρουδιᾶς, μὰ ποὺ δὲν ἦταν, ὅπως τὸ ἤξερα ἀλλὰ ἔμοιαζε μὲ τὸν ἐρειπωμένο ἀνεμόμυλο, ποὺ βρισκόταν στὸ βορεινὸ μέρος τοῦ νησιοῦ— ἐκεῖ ποὺ γινόταν ὁ κυριακάτικος περίπατος. «Ἦρθε ὁ κὺρ-Ἀλέκος;» ρωτάω. «Ἦρθε καὶ σοῦφερε αὐτά» μοῦ ἀπαντάει ἡ κυρὰ-Μαρουδιά, μὲ κλαμμένα μάτια. Καί μοῦδωσε κάτι κοχύλια, ποὺ σὰν τὰ πρόσεξα εἶδα πὼς ἦταν κατάμαυρα. Ἔκανα νὰ μιλήσω, νὰ πῶ «εὐχαριστῶ» μὰ εἶχε πιασθῇ ἡ ἀνάσα μου καὶ ἡ μιλιά μου..

Ἄμα γύριζα ἀπὸ τὴν ἐκκλησία θὰ πήγαινα νἄλεγα τ' ὄνειρο στὴν κυρὰ Μαρουδιά. Μὰ ἐκεῖ στὴν ἐκκλησία ἔμαθα τὸ φοβερὸ νέο. Τὸ εἶπε στὸν πατέρα μου τὸ παιδὶ τοῦ καντηλανάφτη. Ὁ ἄντρας τῆς κυρὰ- Μαρουδιᾶς εἶχε πνιγῆ!... Πρωΐ πρωΐ εἶχε μάθει τὴν εἴδηση ἡ ἄμοιρη καὶ ξεφώνιζε, μὲ ἄγριες σπαραχτικὲς κραυγές.

. . . . . : . . . . . , .

Ὅταν τὸ δειλινὸ— ἦταν ἕνα κρύο συγνεφιασμένο δειλινὸ τοῦ Δεκέμβρη— πήγαμε νὰ συλλυπηθοῦμε τὴν κυρὰ-Μαρουδιά, θυμᾶμαι πὼς ἡ μητέρα μου, φορώντας ἕνα παλιὸ μαῦρο φόρεμα, ποὺ εἶχε στὴν ντουλάπα ἀπὸ τὸ θάνατο τῆς ἀδερφῆς της, μοῦ εἶπε:

— Τὰ παιδιὰ δὲν ἔρχονται σὲ τέτοια πράματα. Ἔπειτα θὰ θυμηθῇ ἡ κακομοίρα τὸ δῶρο, ποὺ σοῦ εἶχε τάξει ὁ μακαρίτης καὶ θὰ λυπηθῇ περισσότερο.

Μὰ ἐγὼ πῆγα. Ἀπὸ τὴν αὐλὴ ἀκούσαμε τὸ μοιρολόϊ της σιγανὸ τώρα, μὰ πιὸ σπαραχτικό. Κι' ὅταν μπήκαμε μέσα, ἡ ἄμοιρη σηκώθηκε καὶ μ' ἄρπαξε στὰ χέρια, ξεφωνίζοντας:

— Τὸ δῶρο σου, παιδάκι μου. . . Τὸ δῶρο σου· ποῦ εἶναι;

Ἐγὼ ὅμως, παράξενο, ἐνῶ ἄλλοτε ἔκλαιγα μὲ τὸ παραμικρό, τώρα ἔμενα βουβὸς κι' ἀτάραχος καὶ ἄθελα τὰ μάτια μου πέσανε πάνω στὸ τραπέζι. Ρουμπινιά, μὲ τὴν ἴδια λαμπερὴ θωριὰ κεῖτονταν τὰ παράξενα κοχύλια, σὰ νἄστεκαν ἀδιάφορα, μπροστὰ στὸ σπαραγμὸ τῆς ἄμοιρης γυναίκας.

(1) πλουκίο— παιχνίδι μὲ λεφτά· Βάζαν ἀπὸ τὴν ὄψη τῆς κορώνας τὶς πεντάρες ἢ δεκάρες χάμου σ' ἕνα ὑψωματάκι καὶ τὶς χτύπαγαν μὲ μιὰ πλάκα, γιὰ νἀγυρίσουν γράμματα.

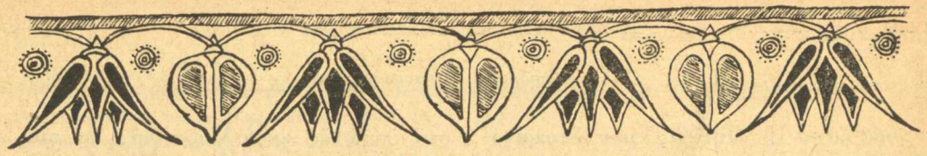

ΟΙ ΑΞΕΧΑΣΤΟΙ ΝΕΚΡΟΙ

ΤΟ ΚΥΚΝΕΙΟ ΕΝΟΣ ΠΟΙΗΤΗ

Ὅσο μακραίνει ὁ καιρός, τόσο ἐξετάζεται καλλίτερα ὁ Μεγάλος Πόλεμος καὶ τ' ἀποτελέσματά του, στὴ ζωὴ γενικά, καὶ ξεχωριστὰ στὴν παγκόσμια λογοτεχνία.

Μέσα στὸ κοκκινόμαυρο φόντο τῆς ἱστορικῆς ἀνθρωποσφαγῆς, οἱ νεκροὶ τῆς δικῆς μας συγγένειας, δείχνονται σὲ μᾶς πιὸ ἀγαπημένοι, στολισμένοι μὲ τὸ μαρτυρικὸ ἀγκαθοστέφανο. Παιδιὰ τῆς Μούσας, γεμάτα ζωὴ καὶ νιᾶτα, ὑποσχέσεις καὶ ἐλπίδες μιᾶς καινούριας πνευματικῆς βλάστησης, θερίστηκαν ἄξαφνα ἀπὸ τὸ μοιραῖο ξιφοδρέπανο ποὺ λαμποκοποῦσε πάνω ἀπὸ τὸ ματοβρεγμένο χῶμα ... Καὶ ἡ ἀρφανεμένη Τέχνη συμπληρώνει ὁλοένα τὸ μακρύ της κατάλογο μὲ ὀνόματα ποὺ ἔρχονται ἀπὸ συγγενεῖς καὶ φίλους. Στὸ θλιβερὸ αὐτὸ ἀπολογισμό, τὸ ὄνομα τοῦ Γκωτιὲ Φερριὲρ, τοῦ ποιητὴ ποὺ σκοτώθηκε στὶς 16 Ἰουλίου 1915 στὴν ἄξενη γῆ τῶν Δαρδανελλίων, μνημονεύεται μὲ ξεχωριστὴ συμπάθεια.

Ὁ Γκωτιὲ Φερριὲρ γεννήθηκε στὸ Παρίσι, στὰ 1885. Ἐδημοσίεψε 4 τόμους ποιημάτων, μὲ τοὺς ἀκόλουθους τίτλους: «*Πρωϊνὲς ὧρες*» (1904)—«*Φουρτουνιασμένες μέρες*» (1908)—«*Ρομάντζα σὲ κυρία*» (1909)—«*Ἴσκια*» (1912). Ἀκόμη μιὰ βιογραφικὴ καὶ κριτικὴ μελέτη γιὰ τὸ Ζεράρ ντὲ Νερβὰλ (1906). Στὰ 1907 ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία ἐβράβεψε τὸ ἔργο του «*Γράμματα σ' ἕνα νικητὴ τοῦ Ντεναίν*». Στὸ Φερριὲρ ὀφείλουμε ἀκόμη μιὰ μελέτη γιὰ τὸν ποιητὴ Φρανσουὰ Κοππέ, ποὺ ἐδημοσιεύτηκε στὸν «Ἑρμῆ τῆς Γαλλίας» καὶ πολυάριθμα ἄλλα λογοτεχνικὰ ἄρθρα στὰ γνωστότερα περιοδικὰ τῆς πατρίδας του.

*
* *

Μιὰ ὡραία συνήθεια εἶχε ἐπικρατήσει, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ Πολέμου, στοὺς στρατευθέντας ποιητὰς τῆς Γαλλίας. Στὶς ὧρες ποὺ ἔστεκαν ἄνεργοι μέσα στὰ χαρακώματα, μαζὶ μὲ τ' ἄλλα ποιήματά τους, ἔγραφε καθένας καὶ τὸ ἐνδεχόμενο *μοιραῖο ποίημα*, ποὺ θὰ ἦταν, σὰ νὰ ποῦμε, ἡ διαθήκη του, τὸ ἀποχαιρετιστήριό του στὴ Ζωή. Δὲ θὰ δημοσιεύονταν, παρὰ μόνο ἂν τὸν εὕρισκαν νεκρό. Καὶ τὰ ἔκρυβαν στὸ στῆθος τους, στὸ μέρος τῆς καρδιᾶς ...

Ὅταν λοιπὸν ξεκούμπωσαν τὸ ἀμπέχωνο τοῦ Γκωτιὲ Φερριὲρ βρήκαν ἕνα ποίημα κλασσικῆς ἁπλότητας, ἀλλὰ ποὺ ἀκριβῶς γιὰ τὴ λιτότητά του συγκινεῖ πιὸ πολύ. Ἕνα ποίημα ἀνθρώπινο .... Τὸ κύκνειο αὐτὸ τοῦ Φερριὲρ δημοσιεύτηκε στὸν Παρισινὸ «Λόγο», καὶ τὸ μεταφράζω, ὅσο πιστότερα μπορῶ, γιὰ τὸ δικό μας «Λόγο»:

Στὸν πόλεμο τὸ μαῦρο καὶ τὸν καταραμένο,
θαμμένος μές στ' ἀμπρί μου, σὰν τί καλὸ νὰ ἰδῶ;
Στὶς σκοτεινὲς τὶς τροῦπες σὰν τρωγλοδύτης μένω,
τὴν κεφαλὴ στὴν πέτρα, τὰ πόδια στὸ νερό.

Ἕνα τυφλὸ ποντίκι θαρῶ πὼς ἔχω γίνει
πάρ' ἄνθρωπος ποὺ τοῦειναι ὁ αἰθέρας ἀνοιχτός.
Κρεββάτι ἔχω τὴ λάσπη καὶ λάμπα τὴ Σελήνη
τὸ ξέσκεπό μου σπίτι γιομίζει ὁ κουρνιαχτός.

Μὲ ψήνει τὸ λιοπύρι, τὴ νύχτα ὅλο ξυλιάζω,
τὰ γένεια μὲ τσιμποῦνε κ' ἡ γλίτσα τοῦ κορμιοῦ,
κ' ἔτσι, ὅπως ἔχω γίνει, σὰν τὸ ζητιάνο μοιάζω
τὰ ροῦχα μου σκισμένα, κουρέλια ἀπὸ παντοῦ.

Οὔτε πιοτὸ δυὸ στάλες, οὔτε βιβλίο κανένα,
μονάχα κάποιο γράμμα ποὺ σπάνια θὰ μὲ βρῇ.
Κ' ἐγώ, ποὺ σὰν τεχνίτης, ὦ λύρα μου εἶχα σένα,
τώρα κρατάω ντουφέκι σὰν τὸ σταυρὸ βαρύ.

Σὰν τὸ ντουφέκι μοῦ εἶναι κ' ἡ πίπα βουλωμένη,
οὔτε φωτιὰ δὲν ἔχω κι' οὔτε τσακμάκι πιά,
τὸ θάνατο προσμένω στὴν ξέρα τὴ σκαμμένη
μὲ χτύπημα ποὺ θἄρθῃ ἀπ' ἄγνωστη μεριά!

Τὸ μοιραῖο χτύπημα ἦρθε μ' ἕνα βόλι στὸ δεξὶ πλευρὸ τοῦ ποιητή. Μιὰ κόκκινη καμέλια ἄνθισε ἀμέσως στὸ μαρτυρικό του κορμί: ἡ καμέλια τοῦ θανάτου.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΔΑΦΝΗΣ

Ε. Π. ΦΩΤΙΑΔΗ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΛΚΙΦΡΟΝΑ

Πῶς ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι τὶς περίφημες fausses-maigres, ποὺ εἶχανε τόση πέραση στὴν αὐλὴ τῶν βασιλιάδων τῆς Φράντζας καὶ εἶχανε ξετρελλάνει τὸν ἄπιστον ἐκεῖνον Ταλλεϋράνδο; Εἶχανε πλουτίσει τὴ γλῶσσά τους τὴν τόσο τρισεπίλεπτη μὲ καμμιὰ λέξη ἀντίστοιχη πρὸς τὴν τόσο χαριτωμένη καὶ κοσμικὴ τῶν Γάλλων;

Ὄχι ἀπὸ ἄλλη διάθεση—μεταφραστική—παρὰ ἀπὸ φιλολογικὴ περιέργεια θὰ θυμίσω στοὺς ἀναγνῶστές μου μιὰν ὄμορφην ἐπιστολὴ τοῦ Ἀλκίφρονος—*τῶν ἐν Κορίνθῳ ἑταιρῶν ταῖς ἐν Ἄστει*.

Στὴν ἐπιστολὴν αὐτή, τεχνουργημένον ἀττικὸ πετράδι, γεμάτη κουρκουσουρειὰ καὶ ζήλεια γιὰ τὴ Λαΐδα, ποὺ τότε εἶχεν ἀρχίσει τὸ γλυκοχάραγμά της τὸ «ἑταιρικόν», διαβάζουμε: «... ἐνδεδυμένη μὲν γὰρ εὐπροσωποτάτη ἐστίν, ἐκδῦσα δὲ ὅλη πρόσωπον φαίνεται, οὔτε κατάξηρος οὔτε κατάσαρκος, ἀλλ' οἵας λέγομεν ἡμεῖς τὰς ἰσχνεγχύλους». Ἰδοὺ λοιπὸν οἱ προγονικές μας fausses-maigres! Καὶ ἂς μὴ μοῦ κατηγορήσῃ κανεὶς λεξιλογικὸν ἐθνικισμό, ἅμα γράψω πὼς ἂν ἡ fausse-maigre εἶναι χαριτωμένη, τρισχαριτωμένη εἶναι ἡ ἰσχνέγχυλος—γιὰ τὴν ἐποχή της. Ὁ λεπταίσθητος μὲ λίγη προσοχὴ θὰ δῇ τὴν αἰσθητική της σύνθεση: Ταιριασμένη ἀπὸ τὸ *ἰσχνὴ* καὶ *ἔγχυλος* φανερώνει τὴν *ἀδύνατη*, ὅμως ὄχι τὴν ξεραγκιανή, τὴ στεγνὴ—τὴν ἀδύνατη μὰ *γεμάτη*, ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα. Ἴσως ἡ λέξη νὰ κρύβῃ κάποιαν εἰρωνεία—βέβαια τόσο λεπτή! Μὰ νὰ μὴν ξεχνοῦμε πὼς ἡ ἀνασκοπὴ αὐτὴ μᾶς ἔχει φέρει στὴν καρδιὰ τοῦ κόσμου, ποὺ κυβερνημένος ἀπὸ τὸ σοφὸν ἀττικὸ μέτρο καλλιεργοῦσε τὸ κομψό του ὕφος, χωρὶς τὸ ἄξιό του στὴν ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ—οὔτε ἀκόμα στὴν ἱστορία τῆς ἱλαρῆς Γαλλίας τῆς ἐποχῆς τοῦ Ρακίνα καὶ τῆς κυρίας Ρεκαμιέ.

Ἂς συμπληρώσω αὐτὰ μὲ μιὰ λεξικογραφικὴ παρατήρηση· ἡ λέξη *ἰσχνέγχυλος* δὲν εἶναι ἀκόμα θησαυρισμένη.

Καὶ ἀφ' οὗ ὁ λόγος γιὰ τὸν Ἀλκίφρονα, θὰ γράψω καὶ κάτι ἄλλο ποὺ μᾶς χαρίζει ὁ ἀρχαῖος ἐπιστολογράφος. Εἶναι σχετικὸ μὲ κάποιον περασμένον στὰ χρόνια, *παρελθυθότα τὸ μεταίχμιον*, ὅπως θὰ ἔλεγεν ὁ πικάντης ὁ Λουκιανός, ποὺ δὲν τὸ εἶχε σὲ καλὸ ν' ἀφήσῃ στὴ μνήμη τῶν ἀνθρώπων τὶς νεανικές του νίκες ἀνέγγιχτες ἀπὸ τὶς γεροντικές του χυλόπιττες. Ἕναν τέτοιο τύπο μᾶς ζωγραφίζει ὁ Ἀλκίφρων σὲ μιὰν ἐπιστολή του, γραμμένη ἀπὸ τὴ Λεόντιον, τὴν περίφημην ἑταίρα, πρὸς τὴ Λάμια, τὴ φίλη της, τὴ νικήτρα τοῦ ἀνίκητου Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ. Γράφει λοιπὸν ἡ Λεόντιον γιὰ τὸ γέρον ἐραστή της, ὅτι «*οὐδὲν δυσαρεστότερον μειρακευομένου πρεσβύτου*». Καὶ συνεχίζοντας μᾶς τὸν στολίζει, ὅπως μερικοὺς αἰῶνες ἀργότερα ἡ ὡραία κρεολὴ τὸν ἄμοιρο Μπωντλαίρ. Τὸν ἔχει τόσο βαρεθῆ! «*Μὰ τὴν Ἀφροδίτην*», γράφει, «*εἰ Ἄδωνις ἦν, ἤδη ἐγγὺς ὀγδοήκοντα γεγονὼς ἔτη, οὐκ ἂν αὐτοῦ ἠνεσχόμην φθειριῶντος καὶ φιλονοσοῦντος καὶ καταπεπιλημένου εὖ μάλα πόκοις, ἀντὶ πίλων*». Καὶ δὲν ἀρκεῖ που ὁ γέρος φίλος της φορεῖ γιὰ σκοῦφο ἀκατέργαστα μαλλιά—πόκους. Σωκρατίζει! Εἰρωνεύεται! Καὶ ἔχει τόσο ξεμωραθῆ, ὥστε γιὰ νὰ μὴ διαφέρῃ στὸ τίποτα ἀπὸ τὸν Σωκράτη φωνάζει Ξανθίππη τὴ Λεόντιον καὶ σὲ κάποιον Πυθοκλέα ἔχει δώσει τὸ ὄνομα καὶ τὴ θέσῃ τοῦ Ἀλκιβιάδου. Ὡρισμένως ἂν ὁ Ἀλκίφρων ἤθελε νὰ μᾶς παρουσιάσῃ τὴ Λεόντιον σοφή, μιὰν ἀπὸ τὶς précieuses τοῦ Μολιέρου, θὰ ἔφερνε στὴν ἄκρη τοῦ ψεροῦ της ὅταν ἔγραφε τὰ λόγια τοῦ Σωκράτους: «*ἐν ἔτεσιν ἑβδομήκοντα οὐδ' ἂν εἷς λάθοι μωρὸς ὤν*». Καὶ ὁ γέρος φίλος της ἀπὸ καιρὸ τὰ ἔχει περάσει! Κοντὰ στὰ ἄλλα καὶ ζηλιάρης. Ἡ Λεόντιον εἶχε κάποιον παιδικὸ φίλο, τὸν Τίμαρχο. Καὶ ἐκεῖνος τῆς ζητοῦσε νὰ μὴ τὸν βλέπῃ. Πῶς νὰ γίνῃ αὐτό; Ἐκείνη τρελλαινόταν γιὰ τὸν ἐκλεκτό της. Καὶ ὁ θυμός της γιὰ τὸν μειρακευόμενον γέροντα δὲν εἶχαν ὅριο. Νὰ μὴ βλέπῃ τὸν Τίμαρχο!— γράφει μὲ σπαραγμὸ στὴν καλὴ φίλη. Ἀπὸ ἐκεῖνον ἕνα βράδυ, στὴν ἀγκάλη του ξεχασμένη, ἐδιδάχθηκε τὴν «*πρώτην Ἀφροδίτην*». Τῆς ἐπήγαινε χίλια καλά. «*Ἀλλὰ*» — καὶ ἂς μὴ συγκινηθῇ ὁ εὐαίσθητος ἀναγνώστης μου, ποὺ ὁ στεριοθεμέλιωτος ἔρωτάς του βαστιέται μὲ τὰ δῶρα—«*τὰ μικρότατα προλαμβάνει τὰς ὥρας, ἵνα μηδεὶς φθάσῃ με γευσάμενος*».

Ἄπειρες ὄμορφες σελίδες μᾶς χαρίζει ὁ Ἀλκίφρων, ὁ πιὸ χαριτωμένος ἀρχαῖος ἐπιστολογράφος. Μὲ τὸ ἁβρό του γράψιμο, τὸ γλυκὸ καὶ περίτεχνο μᾶς ζωγραφίζει σὲ πλαστὲς ἐπιστολὲς τὸν ἰδιωτικὸ καὶ ξεχωριστὰ τὸν ἐρωτικὸ βίο μὲ ὑποθέσεις παρμένες ἀπὸ τὴν ἀττικὴ καὶ τὴ νέα κωμῳδία. Εἶναι κρῖμα ποὺ γιὰ τή ζωή του δὲν ξαίρουμε τίποτα—ἀκόμα καὶ τὴν ἐποχὴ τῆς ἀκμῆς του ἀκριβῶς. Οἱ εἰκασμοὶ τῶν φιλολόγων τὸν φέρνουνε λίγο πιὸ ὕστερα ἀπὸ τὸν Λουκιανό, ὄχι ἀργότερα ἀπὸ τὴν τρίτην ἑκατονταετηρίδα.

Τώρα ἔχει ἀπὸ καιρὸ πιὰ σβήσει ἡ *ἡρωικὴ ἐποχὴ τῶν Ἑλλήνων*, ποὺ λύτρωνε τὴν τραγικὴ τοῦ Νίτσε ψυχή. Ἡ Κασταλία ἀνήκει σὲ νέους Ἀπόλλωνας. Καὶ ἡ *λαλέουσα παγὰ* ποτίζει τὰ σμιλευτὰ ἐπιγράμματα τοῦ Ρουφίνου, τὸν ἐρωτισμὸ τοῦ Μελεάγρου, τὴν Κόμη τῆς Βερενίκης τοῦ Καλλιμάχου. Τὰ ποιητικά των ἀνάγλυφα, αἰσθητικὰ καὶ ἐκλεπτυσμένα ὡς τὴν ὀδύνη, μᾶς ὑποβάλλουν παιγνιδιάρ κα καὶ γελαστὰ μιὰ ἔντρομη κατάσταση τῆς ψυχῆς μας—ἕνα παράπονο βαθὺ —μιὰ χαρὰ μυστική. Ὀμορφαίνουνε τὸν πόνο. Μᾶς παρουσιάζουνε τὴ θλίψη στεφανωμένη μὲ λουλούδια. Μᾶς χαρίζουνε τὸ ἁβρὸ πένθος ἢ τὴ σοφὴ μελαγχολία. Εἶναι Τειρεσίαι καὶ Μυροφόροι ψυχῶν. Στὸ διάβασμά των θαρρεῖς πῶς προβαίνεις σὲ νεκρὸ λειμῶνα ἀσφοδέλων.

Καὶ ὁ χαριτωμένος ἐπιστολογράφος μας ζῇ στὸν κόσμο τοῦ ἑλληνιστικοῦ πολιτισμοῦ, στὸ πλαίσιο τοῦ ἐρωτισμοῦ καὶ τῆς ἀνησυχίας. Οἱ θυμόσοφοι καὶ οἱ δειπνοσοφισταὶ θὰ συζητοῦν ἐκεῖ τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς κοντὰ σὲ ἕνα γαργαλιστικὸ φαγητὸ μὲ γλῶσσες ἀηδονιοῦ καρυκευμένο. Τὴν ἀνία τους θὰ τὴν πνίγουνε στὸ ρούφηγμα ἑνὸς ξέχειλου ποτηριοῦ. Καὶ θὰ ζητοῦνε τὴ λύτρωση ἀπὸ τὴν ἀνησυχία στὰ ἀβυσσαλέα μάτια ἑνὸς αἰσθητικοῦ κοριτσιοῦ. «Ἕνα ὡραῖο πρᾶγμα εἶναι μιὰ παντοτινὴ χαρὰ»— εἶπεν ὁ πλαστικὸς Keats.

Ε. Π. ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΝΕΟ ΚΟΣΜΟ

Ο ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΤΟΣ

ΚΡΙΣΕΙΣ ΚΙ' ΕΠΙΚΡΙΣΕΙΣ

Ἐφέτος, οἱ Ἡνωμένες Πολιτεῖες τῆς Βόρειας Ἀμερικῆς τιμηθήκανε μὲ τὸ φιλολογικὸ βραβεῖο Νόμπελ στὸ πρόσωπο τοῦ μυθιστοριογράφου Σίνκλαιρ Λούης (Sinclair Lewis). Ἡ ἐπιτροπή, ποὺ δίνει τὸ πολύφερνο βραβεῖο, τόνισε πὼς τὸ ἔδωσε στὸν κ. Λούης γιὰ τὸ ἔργο του «Μπάμπιττ». Τὸ θεώρησε, λέει, κλασσικὸ στὸ εἶδος του. Εἶναι δὲ τὸ «Babitt» μιὰ πολύπλοκη ἠθογραφία. Ἕνα ἔργο, ποὺ ζωγραφίζει μὲ ἀκρίβεια τὸν μπουρζουά. Καὶ ὁ ἥρωάς του, Τζώρτζ Μπάμπιτ, εἶναι ὁ ὄχι σπάνιος τύπος τοῦ Ἀμερικάνου τῆς μεσαίας τάξης, μὲ τὴ μονότονη καὶ πεζὴ ψυχὴ καὶ μὲ τὸ μονόπλευρο ἐνδιαφέρο του πρὸς τὴν καλοφαγία, πρὸς τὰ φρενιάρικα γλέντια, πρὸς τὴν καλοπέρασῃ. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ λέξῃ «μπάμπιττ» κόλλησε γιὰ γερὸ παρατσούκλι στοὺς περισσότερους ἀπὸ τοὺς νανόμυαλους αὐτοὺς μπουρζουάδες, ποὺ εἶταν ἑκατομμύρια στὸ 1920 μὲ 1925. Τώρα ἡ πολύχρονη ἀνεργία, οἱ καταποδιαστὲς πτῶσες τοῦ χρηματιστήριου, οἱ κορακόγλωσσοι καὶ ὑποκριτὲς ποταγορευτὲς χωρίσανε τὸν ἄλλοτε πλούσιο κι' εὐτυχισμένο τόπο στὶς γνωστὲς δυὸ τάξεις. Ἔλειψε, σχεδόν, ὁ μικροαστός, ὁ μικρομαγαζάτορας. Κι' αὐτὸ τὸ εὐχάριστο δὲ χρωστιέται στὸ ἔργο τοῦ Λούης, βέβαια. Μά, μετὰ τὸ καταβρόχθημα τῶν ἑφτὰ παχυτάτων ἀγελάδων, τραγανίζουμε τὴν πρώτη, κἄν τὴ δεύτερη ἰσχνή.

Ἀλλά, τὸ ἔργο ἐκεῖνο, ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ ληφθεῖ ὑπόψη γιὰ ἀντιπροσωπευτικώτερο τοῦ συγγραφέα, εἶναι τὸ «Main Street». Ὁ κεντρικὸς δρόμος, σὰ νὰ λέμε. Λιγώτερη ἠθογραφία κι' ἀπαράμιλλη αὐτοβιογραφία. Εἴτε τὸ «Elmer Gantry», ἕνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα του ἔργα. Μιὰ ὡμότατη καὶ καυστικώτατη σάτυρα κατὰ τοῦ ἀμερικάνικου πουριτανισμοῦ. Ὁ ἥρωας τοῦ ἔργου αὐτοῦ, ὁ Ἔλμερ Γκάντρυ, εἶναι ἕνας διπρόσωπος, τριπρόσωπος, δεκαπρόσωπος κήρυκας τοῦ θεοῦ στὴ φουκαριάρισσα τὴ γῆ μας. Μεθύστακας καὶ ἀντιαλκολικός, λάγνος καὶ ἅγιος, τσιγκούνης καὶ σπάταλος. Ὅμως οἱ σοφοὶ τῆς Σουηδίας διαλέξανε καὶ δώσανε τὸ βραβεῖο στὸ ἔργο «Μπάμπιττ» καὶ φυσικὰ στὸν Σίγκλαιρ Λούης. Μὰ δυστυχῶς δὲν εἶναι τὸ καλήτερο. Ὅπως ὁ Λούης δὲν εἶναι ὁ καλήτερος τωρακαιρινὸς συγγραφέας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς.

Πάντως, ὁ τυχερὸς αὐτὸς ἄνθρωπος τοῦ 1930, ποὺ πῆρε καὶ τὸ πλουσιώτερο σὲ χρῆμα βραβεῖο (46.000 δολλάρια εἴτε 4 ἑκατομμύρια δραχμές) εἶναι περίπου σαρανταπεντάρης, Νορβηγικῆς καταγωγῆς, γεννήθηκε στὴ σκανδιναυικὴ ἀποικία τῆς Μιννεσότας, στὰ σύνορα τοῦ Καναδᾶ. Τώρα, εἶναι ψηλός, ξερακιανός, κοκκινομούτρης, γκριζομάλλης καὶ μὲ μεγάλα γαλανὰ μάτια. Ἔτσι τὸν εἶδα τὶς προάλλες σὲ μιὰ διάλεξή του. Πρὶν ἀπὸ δεκαπέντε χρόνια ἐμφανίστηκε στὸ φιλολογικὸν ὁρίζοντα τῆς Νέας Ὑόρκης μὲ ἕνα ἀσήμαντο μυθιστόρημα. Τὸ δημοσίευσε μὲ ψευδώνυμο καὶ δὲν τὸ λογαριάζει ὁ ἴδιος γιὰ ἔργο του. Δὲν προσέχτηκε διόλου, βέβαια, τότε. Καθὼς δὰ καὶ τοῦ ἄξιζε. Μετά, ἀρχὲς τοῦ 1920, παρουσιάζει σὲ διάστημα δυὸ μηνῶν τρία μυθιστορήματα. Τὰ ἔγραφε ἐπὶ ἑσσαρα χρόνια. Μὰ οὔτε τέσσερες κριττικοὶ δὲ βρεθήκανε νὰ τοῦ ποῦνε τέσσερα ἐνθαρρυντικὰ λόγια. Ὁπόταν καὶ ρίχτηκε κατάμουτρα στὴ δουλειά. Καὶ παρουσιάζει τὸν αὐτοβιογραφικό του «Κεντρικὸ δρόμο». Τὴν ὁδὸ Σταδίου, νὰ ποῦμε, τῆς γενέτειράς του.

Ἡ μπόμπα ἔσκασε. Καὶ πῆραν ὅλοι εἴδηση. Τὸ «Μαίην Στρήτ»! Μιὰ καὶ κα-

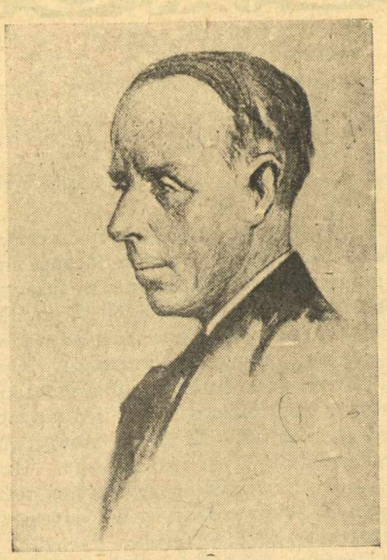

ΣΙΝΚΛΑΙΡ ΛΟΥΗΣ

τώρθωσε κι' ἔφυγε ἀπὸ τὰ στενὰ ἠθογραφικὰ ὅρια, ὁ κεντρικὸς δρόμος τοῦ Sank Centre τῆς Μιννεσότας ἔγεινε πασίγνωστος. Γιατὶ τὰ μαγαζιά του καὶ τὰ ξενοδοχεῖα του, τὰ καπελιά του καὶ τὰ μπορντέλα του δὲν εἶτανε μονάχα τοῦ κεντρικοῦ αὐτοῦ δρόμου. Μὰ καὶ κάθε πόλης τῆς χώρας καὶ κάθε πόλης τῆς γῆς. Ὁ κόσμος του, στὸ ἔργο αὐτό, παρουσιάστηκε μὲ πανανθρώπινες σκέψεις, ἐλπίδες καὶ φόβους. Τὸ «Main Street πουλήθηκε ὡς τὰ φέτος σὲ 600 χιλιάδες ἀντίτυπα. Ποσὸν ποὺ κανένα ἄλλο ἀπὸ τά κατοπινά του ἔργα δὲν τραβήχτηκε. Τὰ ἔργα ποὺ ἀκολουθήσανε: «Arrowsmith». «Mantrap» καναδυὸ ἄλλα δεύτερης ἀξίας καὶ τὸ «Elmer Gantry»,ποὺ εἶχαν ἥρωές τους τὸν τσκογλύφο, τὸν ξυλοσχίστη τοῦ Κάναδα, τοὺς τσαρλατάνους γιατροὺς καὶ τὸν ψευτοπαπᾶ, κανένα ἀπ' αὐτὰ τὰ ἔργα δὲ φθάσανε τὶς 150.000. Τὸ τελευταῖο του, ἡ ζωὴ καὶ τὰ γηρατεῖα ἑνοῦς παραλυμένου ἔκφυλου μπουρζουᾶ, μόλις χτύπησε τὶς 100.000 ἀντίτυπα. Τὸ μετέωρο εἶχε πέσει.

Ὁ Λούης θεωρεῖται γενικὰ ἐδῶ, ἐξὸν ἀπὸ ἕναν ἀριθμὸ θαυμαστῶν του, ὄχι ὁ καλήτερος συγγραφέας, ἀπὸ αὐστηρῆς λογοτεχνικῆς ἀποψης. Δὲν εἶναι οὔτε ὑπέροχος καλλιτέχνης στὴ φόρμα του, οὔτε βαθὺς ψυχολόγος τῆς ζωῆς. Εἶναι ὅμως ἀρκετὰ καλὸς ζωγράφος. Ρεαλιστὴς τῆς σχολῆς τοῦ Ζολᾶ, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχει τὴν πνοὴ καὶ τὴν ἔκταση τοῦ τοῦ Γάλλου δασκάλου.

Σύγχρονοί μας τῆς ἀμερικάνικης φιλολογίας, ὅπως ὁ Eugene O' Neil ὁ γίγας αὐτὸς θεατρικὸς συγγραφέας, ὁ Theodore Dreisler, ὁ πατέρας τῆς νέας ἀμερικάνικης μυθιστορογραφίας, ὁ John K. Cabell, ὁ θαυμάσιος σατυριστής, ὁ Upton Sinclair, ὁ μεγάλος κοινωνιστής, δὲ ληφθήκαν ὑπόψη ἀπὸ τὴ Σουηδικὴ Ἀκαδημία γιατὶ εἶναι φανεροὶ φίλοι τῆς σημερινῆς Ρωσσίας. Ἡ ἐπιτροπὴ θέλησε νὰ δώσει τὸ βραβεῖο της στὴν Ἀμερική. Κι' ἐπειδὴ δὲν ἤθελαν οἱ ξεκουτιάριδες τοῦ Βορρᾶ ν' ἀναγνωρίσουν πὼς ἔχει καὶ ἡ Ἀμερικὴ τὸ Ρολλάν της στὸ ἔργο τοῦ Οὔπτον Σίνκλαιρ, τὸν Ἀνατὸλ Φρὰνς στὸ ἔργο τοῦ Κάμπελλ, τὸ Μὰνν στοῦ Νράϊσλερ, τοῦ Σόου στοῦ ἀξιοθαύμαστου Ὥτζὶν Ὀνήλ, διάλεξε τὸν Sinclair Lewis. Ὅπως προπέρισυ καὶ γιὰ τὴν Ἰταλία προτίμησε τὴν κ. Ντελλέντα.

Ἔτσι, ὁ Lewis εἶναι ὁ τυχερὸς ἀθάνατος τοῦ 1930. Καὶ χάρη στὶς πολλὲς ἐνέργειες τοῦ ἀξιώτατου ἐκδότη του, εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς γνωστότερους στὸ ἐξωτερικὸ Ἀμερικάνους μυθιστοριογράφους. Σπαταλήστηκε ἀρκετὸς χρόνος καὶ περισσότερο χρῆμα γιὰ νὰ γνωριστεῖ ὁ Lewis στὴ Γερμανία, στὴν Ἱσπανία, στὴν Ἀγγλία. Τὰ τελευταῖα τρία χρόνια ἔγινε συστηματικώτατη ἐνέργεια στὶς Σκανδιναυικὲς χῶρες. Στὸ μικρὸ αὐτὸ διάστημα παρουσιαστήκανε καὶ στὰ σουηδέζικα ὅλα τὰ ἔργα του, σὲ καλοπαρουσιασμένες καὶ φθηνὲς ἐκδόσεις. Ὁ ἐκδότης του, κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια ξόδεψε ὁλόκληρη περιουσία γιὰ νὰ πετύχει ὁ προστατευόμενός του. Τώρα ὅμως, ἄρχισε νὰ θερίζει βαρβᾶτο σιτάρι!

Μ. ΒΙΣΑΝΘΗΣ
ΣΙΚΑΓΟ

ΑΓΓΕΛΟΥ ΔΟΞΑ

ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΤΟ ΜΙΚΡΟΣΚΟΠΙΟ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Γιατρέ, καλημέρα...

Φιλικὲς χειραψίες διέκοψαν τὴν κουβέντα τοῦ γιατροῦ ποὺ καθότανε μὲ κάποιο φίλο του στὸ ἐργαστήριό του, ντυμένος στὴν ἄσπρη μπλοῦζα του, ἀπόγεμμα Κυριακῆς.

Ὁ νεοελθών, κοινὸς φίλος καὶ τῶν δύο, ἔκανε μιὰ κίνηση ἐκπλήξεως.

— Πῶς; μὲ τὴ μπλοῦζα ἀκόμα;... ξέχασες λοιπὸν πὼς ἐπρόκειτο νὰ βγοῦμε;

Ὁ γιατρὸς τοὔριξε ἕνα βλέμμα σὰν νἄθελε νὰ τοῦ δώση δίκηο...

— Μήπως σᾶς διακόπτω τὴν κουβέντα; μυστικά;...

= Μπᾶ! μυστικὰ ἀπρόσωπα δὲν εἶναι μυστικά... κλεῖσ' τὴν πόρτα καὶ κάτσε ν' ἀκούσης... ἐσένα μάλιστα ποὺ εἶσαι κοινονιολόγος θὰ σ' ἐνδιαφέρει περισσότερο αὐτὴ ἡ ἱστορία...

Καὶ μετὰ δύο στιγμὲς ὁ γιατρὸς ἐξακολούθησε :

— Νὰ λοιπόν... μιλᾶμε γιὰ κάποιον κύριο. Ἀγαποῦσε μιὰ κοπέλλα. Μὰ ἔρωτας μιὰ φορά. Δυνατός, σπάνιος, μὲ θυσίες. Ἀπὸ κείνους ποὺ βλέπει κανεὶς σὲ ἀπίθανα ρωμαντικὰ μυθιστορήματα. Ἦσανε φτωχοὶ κι' οἱ δύο. Αὐτή, μᾶλλον ξεπεσμένη ἀπὸ μεγάλη οἰκογένεια. Μὰ ὁ πατέρας της δὲν τοῦ τὴν ἔδινε γιατὶ περίμενε νὰ βάλη στὸ χέρι κάποιον μὲ λεφτά. Ὁ νέος ἀπελπισμένος παρατάει τὶς σπουδές του. Κι' ἦταν, ἂν ἀγαπᾶτε, στὸ τελευταῖο χρόνο τοῦ Πανεπιστημίου. Καὶ ρίχνεται στὶς μεταπολεμικὲς βρωμοδουλειὲς τοῦ ἐμπορίου. Προμήθειες, μεταπωλήσεις, νοθεῖτὲς ἀβαρίες, λαθρεμπόριο.... ἐπανάσταση εἶχε γίνει μέσα του. Αὐτός, ὁ ρωμαντικὸς ἐραστής, ὁ σεμνὸς αὐριανὸς ἐπιστήμων, ὁ ἥσυχος μελετητής, γίνεται ἄλλος ἄνθρωπος. Ἀνακατώνεται παντοῦ. Ἀπλώνει μιὰ δράση τρομερή. Περιφρονεῖ μέλλον, ἀξιοπρέπεια, κόπους. Τοῦ χρειάζονται λεφτά... Πῶς μεταμορφώνει ὁ ἔρωτας. Ξεχνᾷ τὶς ἀρχές του καὶ τὸ χαραχτῆρα του. Διαφθείρεται. Ριψοκινδυνεύει στὸ χρηματιστήριο. Καὶ ξέρω πολὺ καλὰ πὼς ἔκανε καὶ πλαστογραφίες καὶ ἐκβιασμοὺς καὶ στάθηκε τυχερὸς νὰ μὴν ἀποκαλυφθῇ. Τέλος τὴν πῆρε. Ἐκείνη, ἄλλος ἄνθρωπος. Ὅλη ἡ ἀγάπη ποὺ τοῦ ἐφανέρωνε. μεταβλήθηκε ἀμέσως μὲ μιὰν ἡδονὴ ἐπιδείξεως. Μὰ δὲν τῆς ἀρνιόταν τίποτε. Σκλάβωσε μάλιστα ὅλα τὰ κεφάλαιά του γιὰ νὰ στηρίξῃ οἰκονομικὰ τὴ δουλειὰ τοῦ πατέρα της καί, μὲ τὴν παρακίνησή της, ἔφθασε νὰ ἐνεχειριάσει κι' ἕνα κτῆμα, τὴν μόνη προῖκα τῆς ἀδελφῆς του στὴν ἐπαρχία— κληρονομιὰ τοῦ πατέρα τους —γιὰ νὰ σώση τὸν συναίτερο τοῦ πεθεροῦ του. Καὶ τὸ χτῆμα χάθηκε. Ἡ μάνα του ἔκανε σὰν παλαβὴ καὶ λένε πὼς πέθανε ἀπὸ τὸ κακό της. Ἡ ἀδερφή του μόνη καὶ ἔρημη στὰ μαῦρα. Τέλος πάντων ἡ ὑπόθεσις περιπλέχθηκε φοβερά, μὰ ὅλα τ' ἀντιμετώπιζε ὡς ἐδῶ ἡ δύναμη τῆς ἀγάπης του στὴ γυναῖκα του. Ὅταν.... ὅταν μιὰν ἡμέρα ὑπόνοιες σπουδαῖες. Ἡ γυναῖκα του ἔχει ἐρωμένο. Ἔχει τρεῖς ἐρωμένους. Γίνεται ἔξω φρενῶν. Ἀλλὰ τίποτε τὸ θετικό. Δὲν τολμᾶ νὰ τὸ πιστέψῃ. Ὁ συνεταῖρος τοῦ πεθεροῦ του, ὁ ἄνθρωπος γιὰ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΒΑΛΤΑΔΩΡΟΥ — ΤΟ ΖΩΟ ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΤΟΥ

τὸν ὁποῖο θυσίασε τὴν προῖκα τῆς ἀδελφῆς του, λένε πὼς εἶναι ὁ ἐπίσημος ἐρωμένος τῆς γυναῖκας του. Τὰ ψὶ-ψὶ δίνουν καὶ παίρνουν. Καὶ μέσα σ' αὐτὸ τὸ χάος τῆς ἀγωνίας τὸ κακὸ ξέσπασε σήμερα ποὺ ἐδέχθηκα τὴν ἐπίσκεψη τοῦ ἀγνώστου αὐτοῦ κυρίου ποὺ μοῦ διηγήθηκε ὅλην αὐτὴ τὴν ἱστορία του. Πρόκειται τώρα νὰ ἐκδώσω τὴν ἀπόφαση, ἢ μᾶλλον αὐτὴ ἡ ξηρὴ σταγόνα ποὺ βλέπετε σ' αὐτὸ τὸ γυαλάκι κάτω ἀπὸ τὸ μικροσκόπιο, ὅπως μοῦ τὴν ἔφερε ὁ ἐνδιαφερόμενος, πρόκειται ν' ἀποδείξῃ τὶς ἄνομες καὶ μολυσμένες ἐρωτικὲς νύχτες τῆς ἄπιστης καὶ νὰ ἐκδώσῃ τὴν ἀνέκλητη ἀπόφαση. Ναὶ ἢ ὄχι;....

Οἱ δυὸ φίλοι ἐκύτταξαν μὲ ξαφνικὰ βλέμματα τὸ γυαλάκι ποὺ ἀναπαυόταν ἐπάνω στὴν πλάτινα τοῦ μικροσκοπίου. Ὁ γιατρὸς εἶχε ρίξει ἐπάνω, μιὰ σταγόνα κεδρελαίου καὶ οἱ ἀκτῖνες τοῦ ἥλιου καθὼς διεθλῶντο στὸ παρασκεύασμα, ἐσχημάτιζαν μιὰ παιχνιδιάρικη μαρμαρυγὴ ποὺ ἔμοιαζε μὲ σαρκαστικὸ γέλοιο μιᾶς τραγικῆς εἰρωνίας.

Μ' ἕνα σχεδὸν ἔντρομο βλέμμα στὸ φοβερὸ ἐκεῖνο γυαλάκι καὶ μὲ συγκρατημένη τὴν ἀνάσα, ρώτηξαν τὸ γιατρό:

— Λοιπόν;

— Λοιπὸν αὐτὰ εἶναι κύριε κοινωνιολόγε. Ἐδῶ σ' αὐτὴν τὴν μικροσκοπικὴ σταγόνα, κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ μικροσκόπιο, κρέμεται ἡ τύχη, ὄχι ἑνὸς ἀνθρώπου, καθὼς νομίζετε, μὰ πέντε ἀμθρώπων καὶ τριῶν οἰκογενειῶν. Ἕνα σκάνδαλο τρομερό. Μιὰ μεγάλη ὑπόθεση στὰ δικαστήρια. Ἀποκαλύψεις καταχρήσεων. Ἔλεγχος ταμείου· Ἐλλείματα. Ἀναστάτωσις τραπεζῶν. Ἔκτακτη δημοσιογραφικὴ κίνηση. Διαζύγια, θάνατοι, φόνοι, ἰσόβια δεσμά. Ἔτσι ἔχει μπλεχθῆ ὅλη αὐτὴ ἡ ὑπόθεσις. Τὸ ἕνα θὰ ξεσκεπάσῃ τὸ ἄλλο. Ἡ γνωμοδότησίς μου θ' ἀποκαλύψῃ τὶς ἔνοχες σχέσεις τῆς κυρίας αὐτῆς. Ὁ σύζυγος θὰ πιάσῃ τὸν ἔνοχο ἀπὸ τὸ γιακᾶ. Ἐκεῖνος θ' ἀποκαλύψῃ τὶς πλαστογραφίες του ποὺ τὶς ξέρει καλά. Μιὰ τράπεζα ποὺ ἐνδιαφέρεται καὶ μοιραῖα θὰ κλονισθῆ θ' ἀρχίσῃ ἀγῶνα στὶς ἐφημερίδες. Ὁ Εἰσαγγελεὺς θ' ἐπέμβῃ καὶ θ' ἀποκαλυφθοῦν πρόσωπα σημαίνοντα ποὺ ἐνέχονται σὲ σαβαρὲς καταχρήσεις—πλαστοὶ διαγωνισμοὶ, ψεύτικες δημοπρασίες, δωροληψίες. Μιὰ μεγάλη ἐπιχείρησις, ἡ ἐπιχείρησις τοῦ πεθεροῦ του, θὰ σταματήσῃ τὶς πληρωμές της. Θ' ἀκολουθήσουν ἐντάλματα συλλήψεως, δραπετεύσεις στὸ ἐξωτερικὸ, ρεζιλήκια, καταστροφές, φυλακήσεις, μιὰ πιθανὴ αὐτοκτονία καὶ θάνατος δι' ἀγχόνης ἀκόμα.... Ναί, ναί..... ὅλα αὐτὰ τὰ προβλέπω καθὼς σᾶς τὰ λέω γιατὶ ὁ ἄνθρωπος βασιζόμενος στὸ ἐπαγγελματικὸ ἀπόρρητο γιὰ νὰ μὲ καταστήσῃ περισσότερο προσεχτικὸ μοῦ ἐκμυστηρεύτηκε ὅλες τὶς λεπτομέρειες. Γι' αὐτὰ μὲ βρίσκετε αὐτὴ τὴν ὥρα μὲ τὴ μπλοῦζα στὸ ἐργαστήριό μου .... Ὑπάρχει ἡ ἐνοχή ; ὑπάρχει τὸ μικρόβιον ; Ναί, ἢ ὄχι ;

— Καὶ δὲν τὸ ἐξήτασες ἀκόμα, γιατρέ ;

— Τὸ ἐξήτασα. Ἀπὸ τὸ πρωῖ κάθομαι ἐπάνω του καὶ τὸ βλέπω καὶ τὸ ξαναβλέπω καὶ διερωτῶμαι καὶ φιλοσοφῶ. Τὶ πρέπει νὰ πῶ ;

— Τί λέει τὸ μικροσκόπιο ;

— Τὸ μικροσκόπιο λέει : Ναί....

— Ἐσὺ νὰ πῆς ὄχι. Εἶνε ἕνα ψέμμα ποὺ θὰ σώσῃ, ποῦ θὰ προλάβῃ καταστροφὲς ἀνεπανόρθωτες.

— Μὰ ξεχνᾶτε ὅτι παρόμοιο γυαλάκι θὰ ἔχουν αὐτὴν τὴν ὥρα, ἄλλοι δυὸ—τρεῖς συνάδελφοι ποὺ ἴσως νὰ κάνουν τὴν ἴδια σκέψη μὲ μένα ; Καὶ φρονεῖται πῶς ἂν τὸ κρύψω θὰ σταματήσῃ τὸ κακό ; Ἢ θὰ πάρῃ χειρότερο δρόμο ὡς ποὺ ἡ ἀλήθεια φανερωθῆ ἀπ' ἄλλοῦ καὶ ἴσως ἀκόμα πειὸ φρικτή. Βρίσκεστε ἐμπρὸς σ' ἕνα κοινὸ κοινωνικὸ ἐπεισόδιο καὶ σὲ μιὰ ἀστειότατη μικροσκοπικὴ σταγόνα. Κι' ὅμως πάντα κάτι τέτοια ἐλάχιστα καὶ τελείως ἰδιωτικὰ ἐπεισόδια εἶνε ἐκεῖνα ποὺ δίνουν τὸν μῖτο στὴν ἀποκάλυψη τῶν μεγάλων καταχρήσεων καὶ τῶν μεγάλων ἐγκλημάτων ποῦ μῆνες ὁλάκερους ἀπασχολοῦν τὴ δικαιοσύνη, τὸ κράτος, τὸν τύπο, τὴν κοινωνία. Καὶ πίσω ἀπ' ὅλα μιὰ μοιραῖα γυναῖκα. Ὁ σεξουαλισμός. Ἔχει δίκηο ὁ Φρόϋντ. Αὐτὸς εἶνε ὁ ἄξονας ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων ὑποθέσεων. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἀρέσει τῆς μοίρας νὰ παίζῃ μὲ τὰ ποντικάκια της. Κι' ὅταν σοῦ χαμογελᾶ, δὲν εἶνε ἄλλο παρὰ πῶς θέλει νὰ σὲ παιδέψῃ σκληρότερα, μὰ πειὸ ἀργά, ἀφοῦ πρῶτα σὲ τσακίση στὸ μεθύσι της Γρήγορα ἢ ἀργὰ ὅλα ἐδῶ κάτου πληρώνονται τὶ θέλετε νὰ κάνω τώρα ;

— Νὰ τὰ πῆς μὲ ἐπιφυλάξεις, εἶπε ὁ ἕνας φίλος...!

Μὰ ἕνα τὰκ—τὰκ στὴν πόρτα, τοὺς διέκοψε.

— Ἐμπρός !

Ὁ μικρὸς ὑπηρέτης τοῦ γιατροῦ ἐπρόβαλε :

— Σᾶς ζητεῖ ἕνας κύριος....

— Ἔρχομαι ἀμέσως...., εἶπε ὁ γιατρός.

Ἐπέρασε ἀρκετὴ ὥρα ὡς που νὰ ξαναγυρίσῃ στὸ ἐργαστήριό του. Ἐπὶ τέλους ἐφάνηκε. Ἦταν χλωμὸς καὶ ταραγμένος· καὶ τὸ βλέμμα του σβυσμένο.

— Τί συμβαίνει ; τὸν ρώτησαν οἱ δυὸ φίλοι.

— Ἦταν ἐκεῖνος... καὶ τοῦ εἶπα τὴν ἀλήθεια σὲ μιὰ λέξη....

ΑΓΓΕΛΟΣ ΔΟΞΑΣ

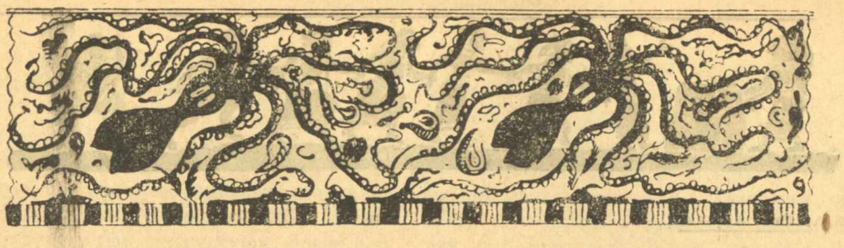

ΣΚΙΤΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ ΣΤΟ ΤΕΙΧΟΣ

Φθινόπωρο θλιβερὸ στὴν ἀπόμακρην ἐκείνην ἄκρια τοῦ Βυζαντίου, πέρα ἐκεῖ στὶς παλιὲς συνοικίες τοῦ Ἑβδόμου, τοῦ Παλατίου, τῶν Βλαχερνῶν.

Οἱ πλαγιὲς μὲ τὰ αἰωνόβια κυπαρίσσια καὶ τὰ ξέφυλλα πλατάνια δέρνονται στὸν κρῦον ἀέρα ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὰ πλατειὰ στήθεια τοῦ Πόντου.

Φθινόπωρο θλιβερὸ κατὰ μάκρος τοῦ πελώριου ρημαγμένου βυζαντινοῦ τείχους ποὺ ἀγκαλιάζει στὰ γρανιτένια του μπράτσα τὴ θεοφύλαχτη Πόλη.

Σκελετωμένο μισογκρέμιστο τεντώνεται ὁλόμακρο ἀπάνω στὴν πεδιάδα κι' ἀνεβαίνει τοὺς λόφους. Ἀπὸ ἀπόσταση σὲ ἀπόσταση οἱ πύργοι μὲ τὶς φοβερὲς τους ἔπαλξες σηκώνουν κορμὰ σκυθρωπὰ πληγωμένα ἀπὸ τοὺς αἰῶνες κι' ἀπὸ τὸν τελειωτικὸ τραγικὸν ἀγῶνα, ὅταν μάταια ἡ τύχη τῆς Βασιλίδας ἐμπιστεύθηκε στὴ δύναμή τους.

Προχωροῦν ἀκολουθώντας ὁ ἕνας τὸν ἄλλο σημαδεμένοι μέσα στὸ πέρασμα τοῦ χρόνου μὲ τὰ ὀνόματά τους.

Πῦργοι τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τοῦ Ἡρακλείου, τοῦ ἁγίου Καλλιμάχου τοῦ Ἰσαακίου Ἀγγέλου, τοῦ Φραντζῆ, τῶν Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου.

Ἀπάνω στὰ στήθεια τους οἱ μαῦρες ρωγμὲς κι' οἱ πελώριες ἀνοιγμένες τρῦπες μουγγρίζουν στὸ χτύπημα τοῦ ἀνέμου. Οἱ θόλοι ὅπου στὶς πέτρινες ἀπάνω πλᾶτες τους θεμελιώνονται οἱ ἔπαλξες ἀντιβουΐζουν μ' ἕναν παλιὸ βόγγο.

Κατὰ μάκρος τοῦ τείχους χτυπιοῦνται τώρα στὸν ἄνεμο οἱ σκαλιγμένοι ἀπάνω στὶς πέτρες σταυροί, οἱ ἀετοί, οἱ ἐπιγραφὲς μὲ τὰ βυζαντινὰ γράμματα καὶ τὰ σκαλιγμένα ὀνόματα τῶν αὐτοκρατόρων, τοῦ Φιλοχρήστου Δεσπότου Ρωμανοῦ, τῶν Μιχαὴλ καὶ Θεοφίλου μεγάλων Βασιλέων, τῶν σκηπτούχων Λέοντος καὶ Κωνσταντίνου, τοῦ Ἰωάννου ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστοῦ Βασιλέως καὶ Αὐτοκράτορος τῶν Ρωμαίων Παλαιολόγου.

Οἱ πῦλες σὰν ἀνοιχτὰ ἀκόμα τρομαγμένα μάτια κοιτάζουν ἀπάνω στὴν πλαειὰ Θεοδοσιανὴ τάφρο ὅπου σέρνονται καὶ στριφογυρίζουν στὸν ἄνεμο νεκρὰ φῦλλα δέντρων.

Πιὸ πέρα οἱ θόλοι τῶν παλιῶν βυζαντινῶν μοναστηριῶν ὅσα στεκόνται ἀκόμα ὄρθια στὰ πόδια σκοτεινιάζουν μέσα στὸ θαμπὸν ἀέρα.

Εἶναι οἱ πλάτες τους κουρασμένες ἀπὸ τὸ πέρασμα τῶν αἰώνων κι' ὅμως στέκονται ἐκεῖ ὄρθια πεισματάρικα ἐνάντια στὸ χρόνο, ἐνῶ τὴ σκληρή τους ζωὴ βαραίνει ἕνα ἀκόμα κίτρινο φθινόπωρο τὰ μοναστόρια τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, τῆς Παμμακαρίστου, τοῦ Παντοκράτορος, τοῦ Παντεπόπτου . . .

Στέκομαι πλάϊ σὲ μιὰ ρωγμὴ τείχους καὶ κοιτάζω ὅλη τὴν ἐγκαταλειμένη ἐκείνη ζωή. Κοιτάζω καὶ δὲν μπορῶ νὰ ξεδιψάσω ὅσα κι' ἂν πιῶ ἀπ' τὸ παλιὸ ποτῆρι τῆς θλίψης.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

ΤΕΛΛΟΥ ΑΓΡΑ

ΑΔΩΡΑ ΔΩΡΑ

Τὸ σημείωμα τοῦτο εἶναι βγαλμένο μὲ προθύστερον τρόπο ἀπὸ τὴ σειρὰ ἑνὸς ἢ δυὸ ἄλλων γενικωτέρων, ποὺ ἐν πρώτοις μὲν δὲν εἶναι ἀκόμη ἕτοιμα, γιατὶ οἱ συναγμένες παρατηρήσεις δὲν εἶνε ἀρκετές, ἀλλὰ καὶ ποὺ ἐπίσης μπορεῖ ποτὲ νὰ μὴν ἔλθουν στὴ δημοσιότητα: γιατὶ μὲ ἀρκετὴ καλὴ πίστη ἀλλὰ καὶ μὲ πολὺ περισσότερον σκεπτικισμὸ ἔχω γράψει ἐκεῖ τὶς ἰδέες ποὺ μοῦ ἐμπνέει ἡ σύγχρονη κριτικὴ καὶ ἡ σύγχρονη δημιουργία ὅσον ἀφορᾶ τὸ γλωσσικὸ μέρος, δηλαδὴ τὸν γλωσσικὸ τύπο τῆς Δημοτικῆς: καὶ πολὺ ἀμφιβάλλω ἂν εὔκολα θὰ γίνῃ δεκτὸ παρόμοιο ἄρθρο ἀπὸ περιοδικό, γιατὶ ἔτσι θὰ ἔδινε τὸ σύνθημα νὰ συζητηθῇ πάλι ἕνα ζήτημα ποὺ πιστεύεται λυμένο πιὰ καὶ κερδισμένο ὁριστικά.

"Ὅσο γιὰ τοῦτο, τὸ παρόν, ἐγράφηκε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο: παρατήρησα ὅτι ἀπὸ ἕνα μέρος γίνεται στὶς ἡμέρες μας ζωηρότατος λόγος γιὰ τὴν προσωρινὴ ἀναβίωση τῆς καθαρεύουσας σὲ πολλὰ ἔργα τῶν νεωτέρων,—πρᾶγμα ποὺ χαρακτηρίζεται πότε φυγοπονία, πότε διαστροφὴ τοῦ γλωσσικοῦ αἰσθήματος, πότε ἀπαιδευσία, καὶ πότε πτωχαλαζονεία μικροαστική· ἀπὸ ἕνα ἄλλο μέρος ἔγινε στὸ παρελθόν, καὶ ἀκόμη γίνεται, ἀπὸ ἀφορμὴ πολλῶν ἀξιόλογων ἔργων, λόγος γιὰ τὶς μεταφράσεις ποὺ μᾶς ἐχάρισαν τόσοι συγγραφεῖς στὴ δημοτικὴ γλῶσσα· μεταφράσεις—πραγματικὰ μνημεῖα, πραγματικοὶ θησαυροί, ποὺ κατώρθωσαν ν' ἀποδώσουν πάμπολλα ξένα ἀριστουργήματα δυνάμεως καὶ τέχνης τόσο ἱκανοποιητικὰ μὲ τὴ δημοτική μας, ὥστε τὸ πρᾶγμα ν' ἀρχίζῃ πιὰ νὰ θεωρῆται ὑπερβολικὸ καὶ περιττό.

Ἀνάμεσα στὰ δυὸ αὐτὰ φαινόμενα ὑπάρχει ὅμως κάποια πολὺ στενὴ λογικὴ σχέση: δὲν εἶναι δύσκολο νὰ φανῇ ἀμέσως, καὶ ν' ἀποκρυσταλλωθῇ καὶ νὰ διατυπωθῇ. Μὲ λίγα λόγια, ἀπορῶ πῶς ὅσοι κατηγόρησαν τοὺς νεωτέρους γιὰ γλωσσικὴν ἀκαταστασία, δὲν ἔκαμαν συγχρόνως λόγο καὶ γι' αὐτὸ τὸ ἄλλο θέμα. «Πῶς; δηλαδὴ ἔπρεπε νὰ ρωτήσουν· ἐδιαβάσατε κιόλας κ' ἐχρησιμοποιήσατε ὅλο τὸν γλωσσικό μας πλοῦτο τῆς νεοελληνικῆς, καὶ πάλι δὲν σᾶς στάθηκεν ἀρκετός; Διαβάσατε τὶς μεταφράσεις τῆς Γραφῆς, τῶν ἀρχαίων, τῶν ξένων δραματικῶν καὶ μυθιστοριογράφων; ἐδιαβάσατε ἐπὶ τέλους τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ ἰδίως τ' ἀκριτικά, κ' ἔπειτα τὸν Ἐρωτόκριτο, τὸ Κρητικὸ Θέατρο; ἐδιαβάσατε τοὺς συγχρόνους σας;»

Λοιπόν; τάχα ναί; θ' ἀρκοῦσε παρόμοια μελέτη, γιὰ νὰ πιστευθῇ ὅτι ποτὲ πιὰ ἡ καθαρεύουσα δὲ θὰ παρουσιαζόταν ἀναγκαστικὴ καὶ συχνὰ ἀναπόφευκτη στὸν πεζό μας λόγο;—Εἶναι ἀμφίβολο. Μὰ εἶναι πάντα ἕνα ζήτημα. Ποιὸς ξέρει! Ἂν μέσα στὴ σύγχρονη γλωσσικὴ ζύμωση ἔπεφτε πάλιν ὅλη ἡ ἀφθονία ἐκείνη ποὺ ἐχάρισαν στὴ δημοτικὴ τόσα πρόσωπα, ἀφωσιωμένα σ' αὐτὸ τὸ ἰδανικὸ ὁλοκληρωτικά, ἢ κατὰ μέγα μέρος; Μαζὶ μὲ τὸ τυπικό, καὶ ὁ ρυθμὸς τῆς δημοτικῆς δὲ θὰ ζωντάνευε τότε; καὶ ἡ δημοτικὴ σύνταξη—ἕνας σκληρὸς σκόπελος κι' αὐτὸς-δὲν θ' ἔπαιρνε μεγαλύτερην εὐκινησία, καί, μιὰ ποὺ θἄχε γίνει ἡ ἀπαρχή, ἡ ἐξέλιξη δὲ θὰ στρεφόταν πιὰ μέσα στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό της, αὐτόματα, ψυχολογικά;

Πιστεύω λοιπὸν πρῶτα-πρῶτα πὼς

δὲν ἠμπορεῖ ἀκόμη νὰ τεθῇ γεγονὸς ἀνεπαρκείας τῆς δημοτικῆς, πρὶν ἀναχωνευθοῦν τὰ ἐπισημότερα δημοτικὰ κείμενα. Φυσικὰ καὶ τὰ ἔντεχνα. Κ' ἐπίσης ὅτι ὁ κυριώτερος, ὁ ἐκτενέστερος λόγος εἰσαγωγῆς τῆς καθαρεύουσας στὴ φιλολογική μας πεζογραφία πιστεύω ὅτι εἶναι ἡ ἄγνοια τῶν ἀντιστοίχων ὅρων. Γιὰ σήμερα τοὐλάχιστον.

2

«Ἂν ἡ ἡ Δημοτική μας ἦταν ἡ βασιλοπούλα τοῦ Παραμυθιοῦ, ποὺ τάζει τοὺς μεγαλύτερους ἄθλους σ' ὅποιον γυρεύει τὴν ἀγάπη της, ὁ Ἀλέξανδρος Πάλλης εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία ὁ μεγαλύτερος ἥρωας, κι' ὁ ἀξιώτερος ἐραστής της: ἡ μετάφραση τῆς Ἰλιάδος εἶναι ἀπαράμιλλη» ἔγραφε περίπου, κατὰ τὰ 1900, ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς, — τὸ ἄρθρο δὲν εἶχε ὑπογραφὴ—στὴν «Εἰκονογραφημένην Ἑστία» τῆς χρονιᾶς ἐκείνης.

Δὲν πρόκειται βέβαια γιὰ τὶς μεταρρυθμίσεις τῶν τόνων καὶ τὴν ἁπλούστευση τῆς ὀρθογραφίας, — πράγματα ὄχι τῆς πρώτης, μὰ οὔτε τῆς τελευταίας ἴσως ἀνάγκης, πράγματα πρωθύστερα ἀπραγματοποίητα κ' ἐξ ἄλλου τόσο κοπιώδη, ἀκριβῶς ὅσο νομίζονται ἁπλά: γιατὶ ἁπλὸ εἶναι πρὸ πάντων τὸ φυσικό· κ' ἡ παράδοση μιὰ γραπτὴ παράδοση τόσο μακρότατη καὶ ρυθμιστική, εἶναι κάτι πιὰ σὰν φυσικὸ πρᾶγμα, ποὺ δὲ χρειάζεται μάθηση, ἄρνηση, ἐπαγρύπνηση κριτική. Ὅμως ρωτιέται κανείς: «Γιατὶ λοιπὸν στάθηκαν ἄδωρα τ' ἄλλα τὰ θαυμαστὰ κείμενα ἐκεῖνα ποὺ ἔφεραν στὴ Δημοτικὴ οἱ ἀφωσιομένοι της, οἱ πιστοί της; τί ἔγιναν; πῶς δὲν εἶναι στὴν ἐπιφάνεια, ὁρατὰ κάθε στιγμή; Οἱ λέξεις δὲν ἠμποροῦν ποτὲ νὰ παλιώσουν· ποτὲ δὲν αἰσθανθήκαμε παλιὰ τὴ ζωὴ ποὺ ζοῦμε, οὔτε τὴν ἔκφραση ποὺ μᾶς γυρεύει πέρασμα. Δὲν ἐπάλιωσαν λοιπὸν οἱ λέξεις: ἐκρύφθηκαν, ἀχρηστεύθηκαν, ἡ σκόνη τὶς περίχυσε; Μὰ γιατί; Γιατὶ δὲν τὶς σαλεύουν πιά· δὲν τὶς φροντίζουν, δὲν τὶς δουλεύουν ἀπάνω στὴ χρήση, δὲν τὶς ζεσταίνουν μὲ τὴ ζέστη τοῦ Λόγου, ποὺ εἶναι ἡ μοναδικὴ φωτιὰ τοῦ ἐπίγειου κόσμου. Ναί, ὀλιγώτερο σήμερα, ἀλλὰ ποτὲ ἐντελῶς, τὰ δῶρα τῆς φυσικῆς δημοτικῆς δὲν εἶχαν γίνει κοινὸ κτῆμα,— εἶναι βέβαια γλῶσσα φυσικὴ καὶ πηγαία: ἀλλὰ ὡς γιὰ λίγο διάστημα. Τὸ ἀνάστημά της εἶναι χαμηλό, καὶ ἡ πνοὴ τῆς λείπει, ὅταν πρόκηται γιὰ μακρὺ καὶ δύσκολο δρόμο. Κανεὶς δὲν ἀρνιέται τὴ φιλοτιμία της, ἔστω κι' ὅταν φτάνῃ στὴν ἀναίδεια καὶ στὴν καταφρόνεση: ἀλλ' εἶναι ἡ φιλοτιμία τῶν παιδιῶν, καὶ μάλιστα τῶν παιδιῶν ποὺ τὰ χαϊδεύουν καὶ ποὺ θρέφουν τὸν ἐγωϊσμό τους ἀπόμερα καὶ χωριστὰ ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη ζωή. Εἶχε λοιπὸν ἀνέκαθεν ἀνάγκη νὰ καλλιεργηθῇ· ὅπως κάθε γλῶσσα καλλιεργεῖται· εἶναι ἀνόητο νὰ ὑποστηρίζῃ κανεὶς ὅτι ὁ συγγραφεὺς μπορεῖ ν' ἀκούῃ «τὸ παιδὶ στὸ δρόμο, τὴν ὑπηρέτρα στὸ μαγαζί, τὸ γείτονα στὸ γείτονα» καὶ νὰ γράφῃ παρόμοια τὰ βιβλία του.

Κάθε γλῶσσα καλλιεργεῖται, ἀλλὰ μὲ τὴ Δημοτική μας, ἡ καλλιέργεια φτάνει σχεδὸν τὴ δημιουργία! Ἡ μετάφραση ἐξάντλησε τὴ δημιουργικότητα τόσων λογίων καὶ ποιητῶν: εἶναι στὴν κυριολεξία γλωσσοπλάστες. Δὲν ἠμπορεῖ νὰ γελιέται κανείς: τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς δημοτικῆς μας εἶναι γλῶσσα τοῦ γραφείου, καμωμένη «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν» τῆς αὐθεντικῆς, καὶ καμωμένη μὲ ἀληθινὴν ἔμπνευση,—γιατὶ εἶναι μιὰ μεγάλη ἔμπνευση κατὰ μέγα μέρος ἐκεῖνο ποὺ ὀνομάζουν ἁπλῶς «γλωσσικὸ αἴσθημα τῆς δημοτικῆς»! Εὔκολα μπορεῖ νὰ φαντασθῇ κανεὶς πόση συγκέντρωση, πόσον χυμό, πόση ποσότητα ζωτικότητας πρέπει ν' ἀφιερώσῃ ἕνας δημιουργὸς συγγραφεύς, γιὰ νὰ πλάσῃ τ' ἄπλαστα, γιὰ νὰ πιάσῃ φαντάσματα καὶ ἴσκιους, γιὰ νὰ συντονισθῇ μ' ἐκεῖνο ποὺ ὑπάρχει ἀόριστα σὲ σκόρπια σπέρματα, γιὰ νὰ ὁλοκληρώσῃ μὲ τὴ δική του συνθετικὴ πνοὴ τὸ ἀτελὲς καὶ τὸ μικρόψυχο, γιὰ νὰ τὸ ζήσῃ ὡσὰν μιὰ πραγματικότητα, καὶ γιὰ νὰ κινίσῃ πρὸς τὰ ἐμπρὸς μὲ τὸ ρυθμό, μὲ τὴ φύση, μὲ τὴ μορφὴ ποὺ αὐτός, καὶ μόνο μέσατου, βλέπει ἢ αἰσθάνεται νὰ ὑπάρχῃ!

Ἀλλ' ἐπὶ τέλους! Τώρα πιά, ἔστω κι' ἂν ἡ ἐπικράτηση τῆς δημοτικῆς παρουσιάζεται ὁλοένα ὡσὰν μιὰ θεωρητικὴ ἐπιταγὴ ὁμοιομορφίας, ὡσὰν μιὰ κατηγορικὴ προστακτικὴ γλωσσικῆς ἠθικῆς,—καὶ αὐτὸ φαίνεται εἶναι κυρίως,—δὲν πρέπει νὰ ὀπισθοχωρήσωμε ἀκόμη.

Ἀπὸ τὸν νέον ὅμως συγγραφέα ἢ τὸν κριτικό, ποὺ κάθεται στὸ τραπέζι του νὰ γράψη λίγες σελίδες, ζητᾶ λοιπὸν κανεὶς τὴν ἴδια μυστικοπάθεια, τὴν αὐτοθυσία καὶ τὴ δύναμη τῶν γλωσσοπλαστῶν; Βέβαια ὄχι. Κ' ἔπειτα, δὲν θὰ ἦταν μιὰ θλιβερὴ σπατάλη δυνάμεων,—νὰ περάση κι' αὐτός, ἀπ' ἀρχῆς, τὸν ἴδιο δρόμο ποὺ ἐπέρασαν οἱ μεγάλοι, νὰ συντριφτῆ καὶ νὰ πονέση στὶς ἴδιες ἀναζητήσεις, γιὰ νὰ βρῆ κι' αὐτὸς ἄλλη μιὰ φορὰ γιὰ λογαριασμό του ἀκέραια τὴ γλωσσικὴ πραγματικότητα ποὺ ἠῦραν ἤδη οἱ πρόδρομοι; Ἀλλ' ἂς μελετήσει τὰ κείμενα, εἶναι ἡ πρώτη ἀπάντηση.

3

Δὲν εἶναι φαίνεται, εὔκολο πρᾶμα. Καὶ στὸν καιρὸν ἀκόμη ποὺ τὰ λαμπρότατα δῶρα τῆς δημοτικῆς ἐρχόταν τὸ ἕνα ὕστερ' ἀπ' τὸ ἄλλο,—μιὰ ἄμιλλα ἐπὶ τέλους θαυμαστή, ἂν δὲν γινόταν μὲ τόσο θόρυβο, πολεμικὴ καὶ κακὴν ἀνατροφή,—καὶ στὸν καιρὸν ἐκεῖνον, οἱ ἐκλεκτοὶ ἦταν ὀλίγοι. Ὑπῆρχε τὸ σφαλῶ, κι' ὅμως οἱ περισσότεροι ἔγραφαν κλείνω· ὑπῆρχε τὸ σαρώνω καὶ τὸ σφουγγίζω—ἔγραφαν σκουπίζω· εἶχαν τὸ ἀπιθώνω κ' ἔγραφαν ἀποθέτω· εἶχαν τὸ συνάζω κ' ἔγραφαν μαζεύω· εἶχαν τὸ συνεδένω κ' ἔγραφαν συνδέω· εἶχαν τὸ τυλίγω κ' ἔγραφαν ἁπλῶς σκεπάζω· ἔγραφαν πάλι σκεπάζω, ἀντὶ νὰ γράψουν περιζώνω· ἤξεραν τὸ ἄς ἦταν! κ' ἔγραφαν ἂν ἦταν! Ὁ δημοτικιστικὸς ζῆλος ἦταν καὶ τότε περισσότερο ἔμπνευση, παρὰ μελέτη, προσοχὴ καὶ ἀφομοίωση· καὶ ἡ ἔμπνευση, βέβαια, ἡ γλωσσική, γιὰ τὸν πρῶτον τυχόντα δὲν μποροῦσε νὰ εἶναι παρὰ κατὰ κανόνα ἀπειρόκαλη καὶ πληχτική: μποροῦσαν νὰ γράψουν «τὰ πέπλα της» μ' ὅλο τὸ ἀγέριν τῆς ἐννοίας ποὺ ἀνακαλεῖ ἡ μουσικὴ λέξη,—κ' ἔγραφαν τὰ «μαγνάδια της»,—μιὰ λέξη κατάλληλη γιὰ ἄμορφο σωρὸ σιδερικῶν ριγμένων ἀπάνω στὴ ζυγαριά. Μποροῦσαν νὰ γράφουν «στέναξε» κ' ἔγραφαν «οὔρλιασε», ἢ «μούγκρισε», ἀπὸ παραμέλησιν τῆς γλωσσικῆς γονιμότητας καὶ τῆς παραστατικότητας τῶν ἐννοιῶν. Ὁ Ροΐδης, ὁ περίεργος ἐκεῖνος τύπος τοῦ θεωρητικοῦ δημοτικιστοῦ, ποὺ το μοναδικό του ἰδιωτικὸ γράμμα στὴ δημοτικὴ ἐθεωρήθηκε γεγονός! (βλ. ἀνακοίνωση τοῦ κ. Ι. Παναγιωτοπούλου, «Νέα Ἑστία» τοῦ 1929)—ὁρμήνευε τοὺς συγχρόνους του ὅτι δὲν εἶναι σωστὸ νὰ γράφουν «ἡ ρόδα», «ἀντὶ τοῦ δημοτικωτάτου τροχός»...

Φαντάζεται κανείς, τώρα, ποὺ τὰ ἡρωϊκὰ ἐκεῖνα χρόνια πέρασαν καὶ ποὺ οἱ περισσότερες ἀπ' τὶς λέξες ἔμειναν καρφωμένες—καὶ μ' ὅλη τους τὴν ἀξία—, καρφωμένες καὶ ἀμετακίνητες κάτω ἀπὸ τ' ἄσπρα σκεπάσματα τῶν παλαιῶν σελίδων,—πόσο πιὸ δύσκολο σὰν πιὸ ἱστορικό, εἶναι τὸ πρᾶγμα. Ὑπάρχουν ναί, καὶ τώρα συγγραφεῖς ποὺ ζοῦν ἀκόμη καὶ κινοῦν κάθε μέρα τὴ δημοτικὴ γλῶσσα. Δυὸ τοὐλάχιστον ὀνόματα—τὸ ἕνα στὴν ποίηση, τὸ ἄλλο στὸ μυθιστόρημα καὶ στὸ θέατρο,—ἔρχονται ἀμέσως στὴ σκέψη καθενός. Καὶ δὲν ἀμφιβάλλω πὼς τὰ ἔργα τους διαβάζονται ἀπὸ κοινὸ ἔξυπνο, μορφωμένο καὶ πολυάριθμο. Δὲν εἶναι βέβαια γλωσσικὲς πηγὲς πρωτογενεῖς· ἀλλ' ὁ ἀναγνώστης πάμπολλα θὰ εἶχε ν' ἀποκτήση ἀπὸ τὰ βιβλία τους,—ἂν τὰ ἐδιάβαζε μὲ ἐντατικώτερο γλωσσικὸ ἐνδιαφέρον.

Ἡ λογικὴ δὲν εἶναι πάντα ἡ μόνη ἐξήγηση τῶν πραγμάτων. Ὑπάρχουν καὶ στὴ μουσικὴ λ.χ. ἄνθρωποι ποὺ ἐκτελοῦν συνειδητὰ τίς πιὸ θελκτικὲς συνθέσεις· ἀλλ' ὅταν πρόκειται νὰ γράψουν οἱ ἴδιοι, τὰ πιὸ ἀνόητα μοτίβα κυκλοφοροῦν στὴ σκέψη τους. Ὑπάρχουν καλοὶ ποιηταὶ χωρὶς συνέχεια: παράδειγμα ὁ Βιζυηνός, ποὺ ἡ ποίησή του, ξεχωριστὴ καὶ πάντα, μὰ πρὸ πάντων στὴν ἐποχή του, ἔμεινε χωρὶς κανεὶς νὰ τὴ μιμηθῆ.

Σὲ τὶ θὰ ὠφελήσουν λοιπὸν, ἂν ἐκλαϊκευθοῦν καὶ πάλι τὰ γλωσσικὰ μνημεῖα, τὰ καθαρὰ γλωσσικὰ μνημεῖα, ἀφοῦ κι' ὅταν ὑπῆρχαν, δὲν ὠφέλησαν, κι' ὅσα ὑπάρχουν δὲν ὠφελοῦν;

Μὰ ναί, ἀκριβῶς αὐτό: ὅλ' αὐτὰ ὥς τώρα ἦταν ἄδωρα δῶρα· τὴ γραπτὴ καὶ τὴ γραφόμενη δημοτικὴ δὲν ἠμποροῦν νὰ τὴν πλουτίσουν ἔτσι σκόρπια καὶ σὰν δευτερεύοντα ποὺ ἔχουν χρησιμοποιηθῆ. Ὅλ' αὐτὰ πρέπει νὰ συγκεντρωθοῦν σ' ἕνα λεξικὸ τῆς Δημοτικῆς Ἐδῶ, πολλὲς ἀντιρρήσεις.

Ἀλλ' ἐν πρώτοις δὲν πιστεύω ν' ἀναφερθῆ μέσα σ' αὐτὲς τὸ παλαιὸ ἐκεῖνο καὶ ἀπελπιστικὰ φτωχὸ «Λεξικὸ τῆς Δημοτικῆς» τοῦ Βυζαντίου, ποὺ μόνο μιὰ φίλεργη ἀπαρχὴ εἶναι καὶ τίποτε πιὸ πολύ. Οὔτε ἔπειτα πάλι μέσα στὶς ἀντιρρήσεις ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρχη καὶ πὼς στὸ Πανεπιστήμιο διδάσκεται τώρα, σ' ἕνα ὡρισμένο φιλολογικὸ μάθημα, ἡ ἱστορία κ' ἡ ποικιλία πολλῶν λέξεων τῆς Δημοτικῆς: ὡραῖα βέβαια ἐπιστημονικὴ ἐργασία γιὰ τοὺς λογίους καὶ τοὺς σπουδαστάς, κάτι ἐντελῶς ἀνάλογο μὲ τὴ γλωσσικὴ κριτικὴ τοῦ Κόντου, ποὺ οἱ θερμόαιμοι δημοτικιστὲς δὲν ἠμποροῦσαν τότε νὰ ἀνεχθοῦν, ἀλλ' ἐργασία κάθε ἄλλο παρὰ δημιουργικὴ στὸν χαρακτῆρα της. Τρίτη ἀντίρρησή εἶνε πὼς ὑπάρχει ἐπὶ τέλους τὸ Ἱστορικὸ Λεξικὸ καὶ πὼς λητουργεῖ, τόσα χρόνια τώρα, ἀκριβῶς μὲ τέτοιον σκοπό.

Μὰ ὄχι δά, οὔτε αὐτό. Καὶ ἂν τὸ πρᾶγμα ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἐξήγηση, ἰδοὺ μὲ δύο λόγια: Ἂς ὑποθέσωμε ὅτι ἡ ἐπιστήμη μᾶς χαρίζει τὴ μακροβιότητα καὶ ὅτι θὰ ἐπιζήσωμε ὡς ὅτου τὸ Ἱστορικὸ Λεξικὸ φθάση τὸ Ὠμέγα, καὶ μάλιστα ὁλόκληρο ἐκδοθῆ. Ἂς ὑποθέσουμε ἀκόμη τὸν νεαρὸ συγγραφέα, καθισμένον ἐμπρὸς στὸ τραπέζι του, καὶ πότε; μιὰ μέρα ποὺ θἄχη ἀπουσιάσει ἀπὸ τὸ γραφεῖο του βέβαια· μιὰ μέρα ποὺ θἄναι κάπως ἀδιάθετος καὶ θὰ ἔλαβε ἄδεια ἀπὸ τοὺς προϊσταμένους του· μιὰ Κυριακὴ πρωΐ ἢ ἀπόγεμα· ἕνα βράδυ, πρὶν ἢ μετὰ τὸ δεῖπνο· ἕνα καλοκαιρινὸ ἀπόγεμα· τέλος ἕνα Σαβατόβραδο... δὲν ἠμπορεῖ βέβαια νὰ ἐπιμείνη κανεὶς ὅτι ἡ συνέχεια καὶ ἡ ἀλληλουχία τῶν πνευματικῶν προσπαθειῶν εἶναι στὸν τόπο μας εὐτυχέστερη καὶ ἀνώτερη συμπτώσεων ὅπως αὐτές... Μιὰ ἀόριστη ἔμπνευση κυνηγᾶ τὸ συμπαθητικὸ αὐτὸ παιδί: ὁλοένα τὴν αἰσθάνεται νὰ πάλλεται μέσα του, νὰ συγκεντρώνεται ν' ἀντιχτυπᾶ στὴν καρδιά, στὴ νόηση, στὴν κρίση... κάτι ρίχνει κάτω, κάπου πιάνεται, κάτι ἁρπάζει... καὶ ὁλοένα ὁ ρυθμὸς ζωηρεύει καὶ γίνεται πιὸ ἄταχτος μιὰ φράση παρουσιάζεται ἔξαφνα, αὐτοκίνητη καὶ διαπεραστική: νὰ εἶν' ἕνα γεγονὸς, μιὰ λάμψη ἀπὸ τὴ συνάντηση τοῦ ὑποσυνείδητου καὶ τῆς πείρας· ἕνα γεγονὸς ποὺ κάθεται ἀμέσως καὶ τὸ γράφει στὸ χαρτί, αὐτὸ δὲν μπορεῖ νἀλλαχθῆ, τελείωσε. Ἡ γλῶσσα του ὁ τόνος του, τὸ ὕφος του τίποτε. Τὰ λοιπὰ πρέπει νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς αὐτὸ τὸ πρῶτο. Ἡ ὥρα περνᾶ, ὁ παλμὸς λιγοστεύει, ἡ κρίση προσπαθεῖ νὰ κρατήση συνειδητὰ ἕναν ἀέρα ἀκόμη ἀπὸ τὴ στιγμιαία μουσική... Καὶ τώρα ἔρχεται ἡ σειρὰ τῆς προσαρμογῆς, τῆς ἐργασίας... Ἔρχεται ἡ σειρὰ τῆς καταστρώσεως. Ἡ σειρὰ τῶν λέξεων, ποὺ θὰ ζωντανέψουν πάλι μὲ τὴν κρούση των τὴν μουσικὴ ποὺ ἀδυνατίζει.

Εἶναι ἀπολύτως φανερὸ πὼς τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ ἡ χρησιμότητα στὴν περίπτωσιν αὐτὴ—ἀλλὰ γι' αὐτὴν καὶ μόνο γίνεται ἀπ' ἀρχῆς στὸ σημείωμάμας λόγος—εἶναι τρόπον τινά, χρησιμότητα ὁλοκληρωτικὴ: τὸ ἀλφαβητικὸ ἱστορικὸ Λεξικό, γιὰ νὰ χρησιμοποιηθῆ, στὴ στιγμὴ, στὴ σπουδὴ τῆς δημιουργίας, πρέπει νὰ ἔχη γίνει ὁλόκληρο συνείδηση τοῦ εἰκοσαετοῦς νέου· ἐκτὸς ἂν ὑποθέσωμε μιὰν ἀσύλληπτης χωρητικότητας κ' ἐνάργειας, μηχανικὴ μνήμη, ποὺ νὰ μπορῆ νὰ διατρέξη μονομιᾶς ὅλο της τὸ ἐσωτερικὸ διάστημα καὶ ναῦρῆ τὴν κατάλληλην ἔκφραση.

Πράγματα ἀδύνατα καὶ τὰ δυό. Τὸ Ἱστορικὸ Λεξικὸ τῆς δημοτικῆς μόνο μιὰν εὐτυχισμένη σύμπτωση μπορεῖ εἶναι, σὲ τέτοιες ὧρες. Γενικῶς, ἀπὸ τὴ ἀλφαβητικὴ σειρά, ἀπὸ τὸν ἀπαριθμη-

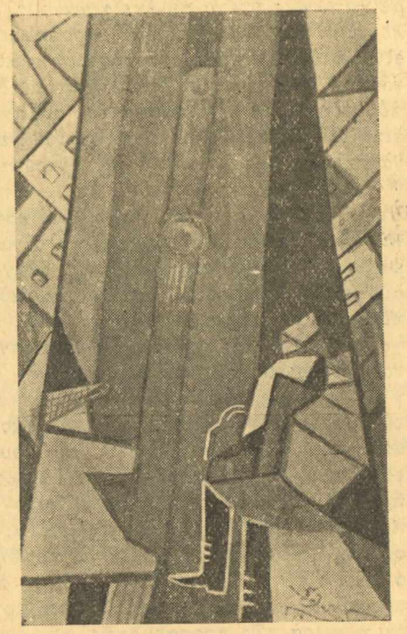

ΓΙΩΡΓΟΥ ΒΑΛΤΑΔΩΡΟΥ ΣΤΟ ΣΙΔΕΡΟΔΡΟΜΟ

τικὸ του χαρακτῆρα, εἶναι πρᾶγμα περιττό.

5

Ὁ νεαρὸς ποιητὴς ἢ συγγραφεύς τρεῖς περιπτώσεις εἶναι δυνατὸ ν' ἀντιμετωπίση, σχετικὲς μὲ τὴ γλῶσσα ποὺ πρόκειται νὰ χρησιμοποιήση στό ἔργο του.

Ἡ πρώτη: ὅταν ζητήση τὴ δημοτικὴ, λέξη—φράση,—ἢ σύνταξη,—καὶ τὴν εὕρη, δίχως πολύν κόπο. Ἀλλ' ἄν αὐτὴ ἡ περίπτωση ἦταν συνήθης δὲν θὰ ὑπῆρχε βέβαια καθόλου ζήτημα.

Ἡ δεύτερη: ὅταν ζητήση μιά δημοτικὴ λέξη—φράση—ἢ σύνταξη γνησιώτερες ἀπὸ μιὰν ἄλλη δημοτικὴ ποὺ ἔχει βρεῖ (ζήτημα συνωνύμων).

Ἡ τρίτη: ὅταν ζητήση μιὰ λέξη, φράση, σύνταξη δημοτική, ἔχοντας στό νοῦ του τὴν ἀντίστοιχη τῆς καθαρευούσας. Περίπτωση καταπληκτικὰ συχνή, τοὐλάχιστον στὸ σημείωμα τοῦτο τὴν παραδεχτήκαμε ἐξ ἀρχῆς ἔτσι, μιλώντας γιὰ τὴν ἄγνοια τῆς δημοτικῆς καὶ γιὰ τὴ σπουδαστηριακὴν κατά μέγα μέρος ἐξέλιξή της.

Λοιπόν, τώρα ἡ λύση ἔρχεται μόνη της. Τὸ λεξικὸ πρέπει νὰ εἶναι δύο εἰδῶν: ἕνα λεξικὸ συνωνύμων (ὅπως σὲ ὅλες τὶς ξένες γλῶσσες, ἐκτός τῆς νεοελληνικῆς) κ' ἕνα ἄλλο λεξικό: Καθαρευούσης—Δημοτικῆς !...

Ὁ φιλότιμος ἀλλ' ἀπασχολημένος, ὁ ἐμπνευσμένος ἀλλὰ βιοπαλαιστὴς, ὁ νέος ποὺ ζητεῖ στὴν Ποίηση λίγη δροσιὰ μόνο καὶ λίγην ἀναψυχή—ἀντὶ νὰ προτιμήση νὰ γράψη μιὰ δημοτικὴν ἀκυρολεξία ἢ περίφραση, ἢ χυδαιότητα — ἀντὶ ν' ἀρκεσθῆ νὰ παραθέση μιὰ καθαρεύουσαν ἀνομοιομορφία—εἶμαι βέβαιος,—ἐννενῆντα φορὲς στὶς ἑκατὸ βέβαιος! — ὅτι θ' ἀνοίξη τὸ λεξικό του: λίγων σελίδων ξεφύλλισμα θἄναι ἀρκετὸ γιὰ ναῦρη ὅ,τι εἰλικρινὰ ποθεῖ καὶ νὰ τὸ μεταφέρη ζωντανὰ ἀκόμη στὰ σύνθετα γραψίματά του. Σκότος π.χ. θὰ τοῦ ἔρθη μὲ τὴν πρώτη σκέψη, στὸ νοῦ. Ἀλλὰ στὸ λεξικό του θὰ βρῆ: σκότος: σκοτάδι, μαυρίλα· συνεκδοχικῶς: νύχτα· μεταφορικῶς: κόλαση κ.λ.π. Ἕνας φιλόπονος λεξικογράφος θὰ ἠμποροῦσε ἀκόμη νὰ παραθέτη καὶ τὴν πατρότητα τῶν σπανιωτέρων τοὐλάχιστον ἀποδόσεων τῆς δημοτικῆς, ἀκόμη καὶ τὰ σχετικὰ χωρία... Καὶ τὰ βιβλία ἔξαφνα τοῦ κ. Βλαχογιάννη, τοῦ «ἑκατομμυριούχου τῶν λέξεων» κατὰ τὴ φράση τοῦ κ. Ξενοπούλου, θὰ ἦταν, ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη, στὴν πρώτη-πρώτη γραμμὴ... Μά τόσον ἐπιστημονικὸς χαρακτήρας τοῦ Λεξικοῦ μποροῦσε καὶ νὰ λείπη. Ὅσο ἀτελές, ὅσο αὐθαίρετο, ὅσο σύντομο κι' ἂν ἦταν τέτοιο ἔργο, ὅμως θὰ ἔπαιρνε τὴ θέση τοῦ πρώτου ἀληθινοῦ καὶ ἀκατάλυτου δώρου πρὸς τὴ δημοτική,—ἄφθαρτου καὶ ἀκάτάλυτου, καθὼς τὸ διαμάντι, καὶ περισσότερον ἀπὸ τὸ διαμάντι, γιατί δὲν θὰ ἦταν στεῖρο ἕνα τέτοιο δῶρο, παρὰ θἄδινεν ἀτελεύτητα καρπή. Ὅσο κανεὶς δὲν τ' ἀποφασίζει, ὅσο ἡ φιλοδοξία ξεπερνᾶ τὸ γλωσσικὸ χρέος, ὅσο ἐπὶ τέλους ὁ γλωσσικὸς πλοῦτος θεωρεῖται περισσότερο

κτῆμα προσωπικό, εἴτε ἀνακάλυψη προσωπική, ἡ δημοτικὴ γλῶσσα θἄναι ἐκτεθειμένη στὶς ἀμφιβολίες τῆς ἐξαιρετικῆς φιλεργίας καὶ στοὺς κινδύνους τῆς γυμνότητας.

Ἀκόμη μιὰ ὑποσημείωση.

Ὑπάρχει τὸ ζήτημα τῆς δημοτικιστικῆς φιλοτιμίας! Οἱ παλαίμαχοι γλωσσοπλάστες δὲν θὰ παραδεχόταν μὲ κανένα τρόπο αὐτὸ τὸ ἀπαράδεκτο: πὼς οἱ νέοι μεταφέρουν τὴν καθαρεύουσα στὴ δημοτική! Εἶν' ἕνα τόσο συμπαθὲς πεῖσμα ν' ἀρνιέται κανεὶς καμμιὰ φορὰ τὰ γεγονότα καὶ τὰ αἴτια, ὅταν ἀντιβαίνουν σὲ ὅσα θρησκευτικὰ καὶ ἀπόλυτα πίστεψε σ' ὅλη του ζωή! Ἀλλὰ τότε ἂς βρεθῆ μιὰ μέση λύση,—ἂς βρεθῆ μιὰ μέση λύση μεταξύ μας· ἕνα οὐδέτερο ἔδαφος, ὅπου νὰ συναντηθοῦν φιλικὰ ἡ καθαρεύουσα μὲ τὴ δημοτική, — τὸ γεγονὸς μὲ τὸ χρέος, ἡ πραγματικότητα μὲ τὸν νόμο, ἔστω καὶ νόμο ἁπλῆς γλωσσικῆς κατηγορικῆς προστακτικῆς: ἕνα λεξικὸ—νὰ τὸ πῶ τέλος πάντων;—ἕνα Γαλλοελληνικὸ Λεξικὸ τῆς Δημοτικῆς!...

Καὶ γιὰ ὅποιους δὲν ξέρουν γαλλικὰ τί θὰ γίνει;

Μὰ ἕνας συνδυασμὸς ἁπλούστατα Ἑλληνογαλλικοῦ (τῆς καθαρεύουσας) καὶ Γαλλοελληνικοῦ (τῆς δημοτικῆς)...

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

ΜΑΙΑΝΔΡΟΣ

Ἄ! πότε, πότε τέλος θὰ ἡσυχάσεις
καρδιά μου.
Ὅλα ξεφτίδια τώρα σκόρπια χάμου
μὲ τὰ ὄνειρά μου
τὰ ὥραῖα τῆς πλάσης,
Ἄ! πότε, πότε τέλος θά ἡσυχάσεις
καρδιά μου;

Ἀκόμα μὲ πλανεύει ὅπως καὶ πρῶτα
τὸ πάθος·
μὰ ὅ,τι ἀναδεύει ἡ μνήμη μου στὸ βάθος
ὅλο καὶ λάθος,
φτωχέ μου ἱππότα.
Κι' ὡστόσο μὲ πλανεύει ὅπως καὶ πρῶτα
τὸ πάθος.

Ποιὸς θὰ ξεπλύνει τῆς ζωῆς μας τὸ ἅγος,
ψυχή μου;
Δῶσε φωτιὰ ἡ ζωὴ κι' ἐκεῖθε, ἀλοί μου,
ὁ τάφος πάγος
στὴ στοναχή μου.
Ποιὸς θὰ ξεπλύνει τῆς ζωῆς μας τὸ ἅγος,
ψυχή μου;

Τί τάχατε ζητῶ, τί θέλω ἀκόμα
καὶ μένω;
Γλυκειά ἀγαποῦλα, μ' ἔχει κερδισμένο
τὸ αἰώνιο χῶμα
ὅπου πηγαίνω.
Ἄ θέ μου, τί ζητῶ τί θέλω ἀκόμα
καὶ μένω;

ΜΙΝΩΣ ΖΩΤΟΣ

ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑΤΙΚΟ

Θεέ μου! κάν ἔτσι ἁπαλὰ νὰ κοιμηθῶ.
Τὸ φῶς κι' ὅλο χλωμαίνει·
—ὅλα κοιμοῦνται τόσο σιωπηλὰ—
κι' ὅξω τριγύρου, ριγηλὰ
τὸ μεσονύχτι ἀργὰ διαβαίνει.

Ἡ κάμαρη—σκορπᾶ μιὰ ἀπαντοχὴ
στὸ φῶς ἀγνάντια·
κι' ὅλο, θλιβά, βουρκώνει μιὰ ψυχή
τά τζάμια, ἀναθωρώντας σιωπηλά,
—στὰ τζάμια πάνου τὰ θολὰ—
νὰ κρουσταλλιάζει ἡ ἄχνα σὲ διαμάντια.

Κ' εἶν' ἄπλετη κι' ἀπόλυτη ἡ σιγή.
—ποιὸ τραγικὴ ποτὲς δὲ θᾶναι!—
καὶ τὰ ἐνδεχόμενα
—ἀστήρευτη πηγὴ—
μὲν ἔρχουνται, μιὰ πᾶνε---

- - - - -
Μιά γρηὰ σκέψη, ἔχω γιὰ μόνη συντροφιὰ
γιὰ μόνη φιλοξενουμένη.
—πόσο μᾶς τρώει, τοὺς δυό, μιὰν ἀκεφιά—
καὶ νὰ τὴ διώξω πῶς ποθῶ!
μὰ—νὰ τὴ διώξω δὲ μπορῶ
εἶν' ἔρημη καὶ τόσο λυπημένη...
Βαθειά μου, ἔχει φωλιάσει ἀπὸ καιρὸ
καὶ κάτι θέλει—πῶς ν' ἀντισταθῶ;
καὶ κάτι, λὲς—καὶ κάτι περιμένει.

Θεέ μου! κάν' ἔτσι ἁπαλὰ νὰ κοιμηθῶ.
Τὸ φῶς κι' ὅλο χλωμαίνει·
ἄρχισε μιὰ ψιλὴ βροχὴ
καὶ γώ, μὲ κρύαν ἀπαντοχὴ
βλέπω—ἀπ' τὸ τζάμι σιωπηλά,
ὁ Ἄη Βασίλης, ριγηλά
ν' ἀργοδιαβαίνει---

ΚΩΣΤΑΣ ΔΑΡΡΙΓΟΣ

Ν. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΓΑΤΟΣ (*)

ΔΙΗΓΗΜΑ

Ἤρθα μὲ μιὰ ἀπόφαση δῶ πέρα ποὺ δὲ φαίνεται νὰ πραγματοποιήθηκε. Δὲ φαίνεται μόνο ὅμως. Τί κι ἂν γνώρισα πέντε ἀνθρώπους; Δὲν ἄφησα νὰ μὲ δέσει τίποτα μ' αὐτουνοὺς οὔτε ἁπλὴ ἀνοχή.

Ἀπὸ μέρους μου βέβαια. Ἀντίθετα αὐτοὶ οἱ πεντ' ἕξη ἄνθρωποι ἤθελαν νὰ εἶναι φίλοι μου. Μ' ἀποζητούσανε. Ὁ ἐγωϊσμός, τὸ ἀποτράβηγμα, φαίνεται πῶς ἐξασκοῦνε μιὰ ζωηρὴ γοητεία σὲ πλῆθος ἀνθρώπους, ἴσως σ' ὅλονε τὸν κόσμο.

Ἐγὼ ὡστόσο εἶχα ἕνα σκυλί, ἕναν ἀφοσιωμένο φίλο. Τὸ Στέφανο.

Μιὰ μέρα καθόμαστε στὸ καφενεῖο. Κόσμος πολὺς μέσα ποὺ διάβαζαν φημερίδες, ἔπαιζαν χαρτιά, κουβέντιαζαν, γελούσανε. Ἤτανε νὰ φύγει τὸ μυαλὸ κανενός.

Ὁ Στέφανος κάθονταν ἀντικρύ μου κι ἔριχνε τὰ χαρτιὰ πάνου στὸ μάρμαρο τοῦ τραπεζιοῦ, γιὰ νὰ ἰδεῖ τὴν τύχη του. Εἴχαμε παίξει μιὰ μεγάλη κοντσίνα ποὺ ἔχασα τὰ γλυκά. Κάποια εὐχάριστη ἀνατριχίλα περνοῦσε τὸ κορμί μου καὶ τέλειωνε στὸ κεφάλι. Αὐτὸ μοῦ συμβαίνει πολλὲς φορές, ὅταν κάποιος ἐξετάζει ἕνα δικό μου πρᾶμα ποὺ τὸ κρατάει στὰ χέρια του καὶ τὸ γυρίζει ἀπ' ὅλες τὶς μεριὲς γιὰ νὰ τὸ ἰδεῖ καλά. Τότε μοῦ φαίνεται πῶς ἕνα ρεῦμα μυστηριώδικο περνάει ἀπ' τὸ σῶμα μου· δὲν πρέπει νὰ μιλάω καθόλου ὅμως ἐκείνη τὴ στιγμή.

Ἄκουγα τὸ Στέφανο νὰ μουρμουρίζει:

—Δύο — δρόμος, ἑφτά—ἔφτασε.....

Ὁ Στέφανος, ὁ φίλος μου.....

Οὔτε μὲ πείραζε καθόλου ὁ θόρυβος. Κοίταζα τὰ χαρτιὰ πάνου στὸ μάρμαρο καὶ συλλογιζόμουνα.

Ἔρχεται καιρὸς ποὺ τὰ αἰστήματα τοῦ ἀνθρώπου παγώνουν, καθὼς παγώσανε μὲ τὸν καιρὸ καὶ οἱ πόλοι τῆς γῆς. Σφίγγουνται γερὰ σ' ἕνα παράξενο καὶ ψηλὸ κάστρο κι ἀπὸ κεῖ δὲ βγαίνουν παρὰ σ' ἐξαιρετικὲς περίστασες. Ὁ καθένας μας κλείνει μέσα του μιὰ πολιτεία ὁλάκερη ἢ ἔστω καὶ ἕνα φτωχὸν συνοικισμό, ἀπὸ σκέψεις, ἀπὸ ἀγάπες, θλίψες, χαρὲς κι ἄλλα ἀκόμα. Στὰ μικρὰ χρόνια, ὅλα αὐτὰ εἶναι λεύτερα καὶ μπορεῖ κανένας νὰ τὰ βλέπει ζωντανεμένα στὸ δροσερὸ πρόσωπο τοῦ παιδιοῦ. Ὕστερα κρύβουνται πίσω ἀπὸ μάσκα καὶ πιὸ ἀργά, κάμποσα οὔτε στὸ βάθος τοῦ ἑαυτοῦ σου δὲν τὰ βρίσκεις.

Ὅλοι ἀγωνιζόμαστε γιὰ νὰ ζήσουμε πιὸ ἄνετα, ὁ καθένας μὲ τὸν τρόπο του. Τίποτα παραπάνου. Αἰσθητικὲς ἀσχολίες κι ἀπόλαψες δὲν εἶναι παρὰ ἄνεση. Ἐπιστήμη εἶναι ἡ ἀναζήτηση γιὰ μιὰ εὐτυχισμένη ζωή. Καὶ τὸ γένος ἀγωνίζεται, μ' ἐμᾶς τὰ ὄργανά του, γιὰ τὴν καλυτέρεψη, πάντα, χωρὶς νὰ λέει «ἔφτασα». Ἀνήφορος εἶναι, μὰ κορφὴ δὲν ὑπάρχει, αὐτὸ εἶναι βέβαιο. Ἂς συλλογιστεῖ κανένας τὸ πρῶτο φυτόζωο, τὸν πατέρα μας!

Λοιπὸν σ' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα ποὺ εἶναι καθενὸς καὶ ὅλων μαζύ, τὸ ἄτομο κρατάει τὰ ὅπλα ποὺ τοῦ χρειάζουνται ἀπ' τὸν πνεματικὸ κι αἰστηματικὸν κόσμο. Ἡ Ζωὴ τοῦ δείχνει, τὶ πρέπει νὰ κρατήσει. Ἐκεῖνο ποὺ εἶναι εὐτυχία γιὰ μένα, γιὰ τὸν ἀδερφό μου εἶναι θλίψη. Ἀλίμονο ἂν μοιάζαμε ὅλοι μας!

*) Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενο.

Κι ὅ,τι δὲ χρειάζεται γιὰ τὸν ἀγῶνα, παραμερίζεται πρῶτα, λησμονιέται, κι ὕστερα σφίγγεται μέσα στὸ ψηλὸ κάστρο.

Ἔτσι δικαιολογῶ τὸν ἑαυτό μου, ποὺ τὸν τελευταῖον καιρὸ δὲν αἰστάνουμαι τὴ χαρὰ τῆς φιλίας. Εἶναι λίγα χρόνια ποὺ λαχτάριζε ἡ καρδιὰ μου γιὰ τοὺς φίλους, γιὰ τὴ συντροφιά τους καὶ τὴν ἀγάπη τους. Μὰ τώρα πάει πιά, δὲ μπορῶ νὰ νιώσω τίποτα γιὰ ὅλα αὐτά...

Ἀκούω μέσα μου κάτι, νὰ μοῦ λέει: «Ἔτσι ἔ; Ἀγώνας! ἄνεση! ἐπιστήμη! ἔ;». Διάολε! καλά, μπορεῖ καὶ νὰ μὴν πιστεύω ἔτσι ὅπως τὰ σκέφτουμαι. Τότε νὰ κι ἐγώ, λέω ἁπλῶς: Τέτοιο εἶναι τὸ σκαρί μου.

—Δύο—δρόμος, ἑφτά—ἔφτασε· γιὰ ποῦ νὰ εἶμαι τάχα; Πέντε—παίνειες, Ρήγας—λέει κάποιος ἄντρας, δέκα—παράδες, ὀχτὼ—ὤχ... Κι ὁ Φάντης ὁ ὀχτρός στέκεται δίπλα. Ντάμα πουθενά!

Τάριξε πάλι ὁ Στέφανος.

—Οὔτε τώρα ντάμα!

Τέλος βγῆκε μιὰ καὶ γέλασε ὁλόκληρος.

—Νάτην ἐπιτέλους! Μὰ κοίταξε! Τρεῖς Ρηγάδες, ἕνας Φάντης μπαστοῦνι καὶ δυὸ ὀχτάρια, εἶπε καὶ τὸ χαμόγελο χάνονταν ἀπ' τὸ πρόσωπό του. Δηλαδὴ τὸ κορίτσι μὲ θέλει ἀλλὰ φυλᾶνε τρεῖς συγγενεῖς. Κι ὁ Φάντης ὁ ὀχτρὸς μὲ κατηγοράει, κι εἶναι ἕτοιμος νὰ μοῦ ριχτεῖ μὲ τὸ μπαστούνι. Οὔ νὰ κουρεύεσαι γιὰ τράπουλα!

Τὴν πέταξε καὶ κάμποσα χαρτιὰ γλιστρήσανε στὸ μάρμαρο κι ἔπεσαν κάτου.

Μοῦ ἦρθε νὰ γελάσω, ὅπως θὰ γελοῦσα βλέποντας ἕνα παιδάκι νὰ μὴν καταφέρνει νὰ στεργιώσει τὸ παιγνίδι του.

Καλοκοίταξα τὸ Στέφανο. Πόσο φριχτὰ ἄσκημος ἤτανε Θέ μου! Ἕνα πρόσωπο πλατύ, μὰ ἀπελπιστικὰ πλατὺ μὲ δυνατὰ σαγώνια. Ἡ μύτη του μεγάλη κι ἀκανόνιστη, στόμα ὅμως μικρό. Τά μαλλιὰ ἄρχιζαν λίγο πιὸ πάνου ἀπ' τὰ φρύδια του καὶ στὸ μικρὸ μέτωπο εἶχε κάμποσες ρυτίδες ἂν κι ἤτανε μόνο εἴκοσι χρονῶν, ἴσως οὔτε τόσο. Βρώμικα τά μαλλιὰ του εἴχανε κολλήσει σὲ τοῦφες—τοῦφες. Φοροῦσε τριμένα καὶ λυγδιασμένα ροῦχα, κι ὁ γιακάς του εἶχε στὶς ζάρες λέρα. Ἤταν ἕνας ἀποκρουστικὸς νέος, κι ἡ ἄγρια, ἀνακατωμένη μὲ βραχνάδες φωνή του θάκανε τὸν καθένα ν' ἀνατριχιάζει. Ἤταν ὅμως τόσο εὐγενικὸς μὲ ὅσους δὲν τὸν πείραζαν!

Αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο τὸν συμπαθοῦσα μέρα μὲ τὴ μέρα πιὸ πολύ.

Ποιὸς θὰ τὸ πιστέψει; Ἕνα ἀπ' τὰ αἰστήματά μου, λησμονημένο τόσον καιρό τώρα μέσα στὴ φυλακή του, ξεφανερώνονταν λίγο-λίγο! Ἡ φιλία... Καὶ μὲ κυρίευε γι' αὐτὸν τὸ βρωμερό, τὸν ἄσκημο μὲ τὴν ἀγριοφωνάρα του καὶ τὰ μεγάλα νύχια ποὺ εἶχαν πάντα πένθος. Ξέχασα νὰ πῶ γιὰ τὰ φοβερὰ αὐτὰ νύχια. Δὲν τἄκοβε ποτές, ἢ σπάνια κι ὄχι βαθιά! Ἤταν ἕνα ἄγριο στολίδι στὰ ἀδριά, τὰ τερατώδικα χέρια του,

Οἱ συνάδερφοι τὸν εἰρωνεύουνταν ἀλύπητα καὶ στὸ γραφεῖο κι ὄξω. Ὁ ἴδιος ὁ προϊστάμενος, ἄνθρωπος ἡλικιωμένος, εὕρισκε μιὰ ἐξαιρετικὴ εὐχαρίστηση πειράζοντάς τον. Τοῦ ἔλεγε πάντα ὅτι κάπνιζε γιὰ ρεκλάμα καὶ γιὰ νὰ κάνει ἐντύπωση στὰ κορίτσια! Κάπνιζε συνέχεια ὁ Στέφανος στοὺς δρόμους καὶ στὰ σοκάκια. Ποτὲ δὲν τὸν εἶδα ὄξω χωρὶς νὰ κρατάει τσιγαρέτο ἀνάμεσα στὰ χοντρὰ του δάχτυλα, ἐπιδειχτικά.

Πῶς μποροῦσα νὰ μὴν αἰστανθῶ κάτι τί γιὰ ἕναν κατατρεγμένον ἄνθρωπο;

Ἐξ ἄλλου, μὲ ἀκολουθοῦσε παντοῦ, μὲ περιποιόνταν μὲ κάθε τρόπο καὶ μοῦ ἄνοιγε τὴν καρδιά του διάπλατα. Ἂν καὶ μ' ἐνοχλοῦσαν ὅλα αὐτά, ὅμως ἔνιωθα καὶ μιὰ εὐχαρίστηση βαθιὰ μέσα μου.

Καὶ σήμερα, κάτι ἤθελε νὰ μοῦ ἐκμυστηρευτεῖ, δίχως ἄλλο· τὸ μάντευα ἀπ' τὰ ἀνήσυχα κουνήματά του.

—Πᾶμε ὄξω, ἔκαμε κάποια ὥρα.

Δὲν ἀποκρίθηκα ἀμέσως.

Μὲ κοίταξε κατάματα παρακαλεστικά.

—Ἂς περπατήσουμε λίγο, μουδιάσαμε ἐδῶ μέσα, εἶπα ὕστερα ἀπὸ κάμποσες στιγμές.

Βγήκαμε ὄξω.

—Κατὰ ποῦ θέλεις νὰ πᾶμε; ρώτησα.

—Στὰ περβόλια ἂν σᾶς ἀρέσει.

Τραβήξαμε κατὰ τὸ φρούριο τοῦ Ἀϊ-

Γιώργη περπατώντας σιγὰ καὶ κουβεντιάζοντας.

— Εἶμαι τελείως ἀπελπισμένος μ' αὐτούς τοὺς ἀνθρώπους, ἔλεγε ὁ Στέφανος. Εἶναι τελείως ἀμόρφωτοι, χωρὶς εὐγένεια, χωρὶς ντροπή. Στὸν κλάδο μας μπήκανε στοιχεῖα ξένα ποὺ ντροπιάζουν κι ἐμᾶς τοὺς ἄλλους.

Μοῦ ἀράδιασε κάμποσα ὑπηρεσιακὰ πού βαρυόμουνα νὰ τ' ἀκούγω καὶ θέλησα νὰ τὸν ἀναγκάσω νὰ μπεῖ στὸ φλέγον ζήτημα. Ὁ Στέφανος ἦταν ἐρωτεμένος μ' ἕνα κοριτσόπουλο, μὲ κάποια Μαρίνα ποὺ μοῦ τὴν ἔδειξε κιόλας. Ἡ Μαρίνα ἤτανε μιὰ κούκλα, μὲ ὡραῖο σῶμα καὶ μὲ πρόσωπο ποὺ δὲ μποροῦσες νὰ τοῦ βρεῖς κανένα ψεγάδι. Τὸ κορίτσι φαίνεται ὅτι εἶχε κάποιο ἐνδιαφέρο γιὰ τὸ φίλο μου ... ξέρω κι ἐγὼ βρὲ ἀδελφὲ τί εἶναι κι αὐτὲς οἱ γυναῖκες ! Μπορῶ νὰ σκεφτῶ σὰν ἄλογο, σὰν κότα, σὰ σκύλος, σὰν ὅποιο δήποτε ζῶ μὰ σὰν τὴ γυναῖκα, ποὺ εἶται ἄνθρωπος, δὲ μπορῶ νὰ σκεφτῶ καὶ μάλιστα νὰ αἰσταν θῶ. Τὶ ζήλεψε τοῦ Στέφανου ἡ Μαρίνα ;

Κεῖνο ποὺ μοῦ ἔκανε ὅμως τὴν πιὸ βαθειά ἐντύπωση ἤτανε τὸ εἶδος τοῦ ἔρωτα ποῦ ἔνιωσε ὁ Στέφανος. Ἐδῶ καὶ κάνα μῆνα, καθὼς γυρίζαμε ἀπὸ ἐκδρομὴ στὴν ἀρχαία Νικόπολη, καὶ διαβαίναμε ἀπόξω ἀπ' τὰ πρῶτα σπιτάκια τῆς πόλης, εἴδαμε νὰ μᾶς γνέφει κάποιος σ' ἕνα παράθυρο ὄχι μπροστὰ μπροστὰ μὰ στὸ βάθος τοῦ δωμάτιου. Ἤτανε γυναῖκα.

— Πᾶμε πάνου, εἶπε ὁ Στέφανος.

Ἀνεβήκαμε τὴν πέτρινη σκαλίτσα τοῦ σπιτιοῦ καὶ χωθήκαμε στὴν πόρτα ποὺ τήν ἄνοιξε ἡ γυναῖκα. Ἤτανε μιὰ ἀρτίστα ποὺ τραγουδοῦσε καὶ χόρευε στὸ μοναδικὸ καφὲ-σαντὰν τῆς πόλης.

Καθήσαμε λίγη ὥρα, ἄναψε καὶ τὸ φῶς ἡ ἀρτίστα γιατὶ εἶχε βραδυάσει. Ὁ Στέφανος τὴν πῆρε στά γόνατά του καὶ τὴ φιλοῦσε, τὴ δάγκωνε ἐνῶ τὰ χέρια του δουλεύανε σ' ὅλο της τὸ κορμί. Νὰ καὶ ἡ συμφωνία ποὺ κλείστηκε : Τώρα δὲ μποροῦσε νὰ δώσει τίποτε ἄλλο ἡ γυναῖκα ἐχτὸς ἂν πλερωνόντανε πενήντα δραχμές, δηλαδὴ δυὸ λίρες. Τότε θὰ ἤτανε καταδικὴ τοῦ Στέφανου καὶ γιὰ ὅσον καιρὸ θὰ ἔμενε δῶ.

Σὰ φύγαμε, ὁ Στέφανος ἄρχισε νὰ σκέφτεται ποῦ θὰ βρεῖ τὶς πενήντα δραχμές. Καὶ κάθε τόσο ἔλεγε χαιδευτικὰ τὸ ὄνομα τῆς γυναίκας : Λιζάκι μου ... χρυσό μου ...

Ὕστερα ἀπὸ δεκαπέντε μέρες εἶχε ξεχάσει τὸ Λιζάκι κι ἐρωτευότανε τὴ Μαρίνα, ἕνα κορίτσι τοῦ σπιτιοῦ. Μοῦ τὸ ἐμπιστεύτηκε ἀμέσως. Κι ἕνας πονηρὸς λόγος δὲ βγῆκε ἀπ' τὸ στόμα του ἴσα μὲ σήμερα. Ἔρωτας ρωμαντικός, ἀρρωστιάρης. Κι ὅμως ὁ φίλος μου δὲν εἶχε διαβάσει κανένα βιβλίο στὴ ζωή του.

Τραβάγαμε ὁλοένα κατὰ τὰ περιβόλια διαβαίνοντας ἀπ' τὸν ἔρημο δρόμο. Ὁ Στέφανος ἔλεγε ἀκόμα γιὰ τὸ γραφεῖο καὶ τὰ λοιπά.

— Τί ἔκαμες γιὰ κεῖνο τὸ ζήτημα ; ρώτησα.

Κοκκίνησε ἀπ' τὴ χαρὰ καὶ τὰ μάτια του λαμποκόπησαν.

— Αὐτὸ ἴσα-ἴσα ἤθελα νὰ σοῦ πῶ, μουρμούρισε, μὰ ξέχασα ὁλότελα, μιλώντας γιὰ κείνους τοὺς ... Χτὲς τὸ βράδυ ὅταν σουρούπωσε καλά, πῆγα στὴ γριὰ καὶ συνεννοηθήκαμε. Εἶχε καὶ μιὰ παραγγελία ἀπὸ τὴ Μαρίνα : Πολλοὺς χαιρετισμοὺς κι ἕνα λουλουδάκι, νάτο.

Τράβηξε τὸ πορτοφόλι του, τὸ ἄνοιξε μ' εὐλάβεια, κι ἀπὸ μέσα ἔβγαλε ἕνα πρᾶμα τυλιγμένο σ' ἄσπρο χαρτὶ ἀπόξω κι ὕστερα σὲ χρωματιστὸ ψιλό. Ἤτανε γαρούφαλο. Τὸ μύρισε μὲ σέβασμό, τὸ ξανατύλιξε προσεχτικά καὶ τὸ ἔχωσε στὸ σωκάρδι του.

Νόμισα πὼς ἔγινε κάποια ἱεροτελεστία μπροστά μου, τόση εὐλάβεια καὶ σεβασμὸ ἔδειξε.

Ἀνάσανα βαθιὰ, σκεδὸν ἀναστέναξα.

— Ὥστε σ' ἀγαπάει λοιπόν, εἶπα.

Χαμογέλασε περήφανα κι ἄθελα ἔφερε τὸ χέρι πρὸς τὸ μέρος τῆς καρδιᾶς του, ἐκεῖ ποὺ εἶχε κρύψη τὸ πορτοφόλι μὲ τὸ πολύτιμο λουλούδι.

— Εἶσαι ἄνθρωπος ποὺ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ συμπάθησα, Πέτρο, εἶπε μὲ φωνὴ ποὺ προσπαθοῦσε νὰ τὴν κάμει παθητικὴ ἀλλὰ ποὺ ἔμοιαζε σὰν κρότος ροκάνας. Μόλις σὲ πρωτοεῖδα, αἰστάνθηκα μέσα μου κάτι νὰ μοῦ λέει, πὼς θ' ἀποχτοῦσα κι ἐγὼ ἕνα φίλο, ἐγὼ ποὺ κανένα δὲν εἶχα ὥς τότε..... Ἔχετε κάτι τὶ πάνου σας, δὲν ξέρω κι ἐγὼ τὶ εἶνε, ποὺ κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ σᾶς συμπαθεῖ.... μὰ καὶ νὰ σᾶς φοβᾶται, νὰ στέκεται σ' ἀπόσταση.

Θέλησα κάτι νὰ πῶ μὰ δὲ μίλησα.

Εἴμαστε στὸ περιβόλι πιά. Πήγαμε καὶ καθήσαμε σ' ἕναν ἀπόμερο πάγκο καὶ παραγγείλαμε σουμάδα.

Περίμενα νὰ πεῖ σπουδαῖα πράματα ὁ Στέφανος, γιατὶ εἶχε ἀρχίσει νὰ μοῦ μιλάει στὸν πληθυντικὸ, καὶ σὲ πολὺ ἐμπιστευτικὸν τόνο. Περίμενα κάτι ἐξαιρετικό, κάτι ποὺ δὲν τὸ ξαναεῖχα ἀκούσει στὴ ζωή μου.

Ἔπιαμε ἀπὸ μισὸ ποτήρι σουμάδα κι ἄρχισε.

— Ξέρετε ἐγὼ ψέματα καὶ κολακεῖες δὲ λέω ποτέ μου. Ναὶ σᾶς συμπαθεῖ κανένας μὰ δὲν τολμάει νὰ σᾶς ἀνοιχτεῖ. Θυμᾶστε ὅταν πρωτοήρθατε στὸ γραφεῖο κι εἴχατε ρωτήσει γιὰ δωμάτιο ; Ὁ κύριος Παρινὸς ὁ εἰσπράχτορας, ἤξερε πὼς ἡ σπιτονοικοκυρά του ἤθελε ἕναν ἀργένη ἀκόμα καὶ πῆγε νὰ σᾶς τὸ πεῖ μὰ δὲ μπόρεσε. Μᾶς ἔλεγε ὕστερα. Τοῦ φάνηκε ὅτι σεῖς δὲν ἤτανε δυνατὸ νὰ καθήσετε στὸ ἴδιο σπίτι ποὺ καθόντανε κι αὐτὸς, ὅτι δὲ θὰ καταδεχόσαστε οὔτε νὰ τοῦ ἀποκριθῆτε.

— Περίεργο πρᾶμα ! ἔκαμα συγκινημένος· καὶ μοῦ φάνηκε πὼς ἔβλεπα τὸ πρόσωπό μου μέσα σ' ἕναν καθρέφτη, νὰ ἔχει ἔκφραση μόνωσης καὶ σληρότητας ποὺ τὴ χάραξε ἡ ἀδιαφορία γιὰ κάθε τὶ ποὺ δὲν ἦταν ὁ ἑαυτός μου.

— Ναί ἔτσι εἶναι..... Ἀκόμα κάτι ἄλλο. Δὲν εἶναι μονάχα ποὺ σᾶς συμπαθεῖ κανένας μὰ καὶ σᾶς ἐμπιστεύεται.

Ἄρχισα νὰ στενοχωριέμαι. Θεέ μου! νὰ κυβερνάει ὁ Στέφανος τὸ χαρακτῆρα μου! Γιατὶ αὐτὰ ποὺ ἔλεγε μοῦ γεννοῦσαν ὑποχρέωσες. Ἦταν μιὰ τρέλλα. Θὰ ἤθελα νὰ πάψει πιὰ καὶ νὰ καθήσουμε ἀμίλητοι. Μὰ πῶς μποροῦσα νὰ τὸν κόψω ποὺ ξεχώριζα τόση ἀγάπη, τόση συγγενικότητα ἀνάμεσα στοὺς γρυλισμούς του; Ἄλλως τε θὰ μοῦ ἔλεγε κι ἐκεῖνο τὸ παράξενο, τὸ ἀφάνταστα παράξενο, ποὺ τὸ περίμενα δίχως ἄλλο.

— Πῶς νὰ σᾶς συγκρίνει κανεὶς μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, μὲ τοὺς συναδέρφους, ξακολούθησε. Κάτι χαμένα κορμιὰ πού πάντα θέλουν νὰ κάνουν τὸν ἔξυπνο χωρὶς νἄχουν οὔτε ἑνὸς κόκορα τὸ μυαλό. Ἡ μόνη τους δουλειὰ ἀπ' τὸ πρωΐ ὥς τὸ βράδυ, εἶναι νὰ κυνηγᾶνε κάνα κορίτσι καὶ νὰ κοιτάζουν γάμπες !

Στὰ τελευταῖα λόγια, ἡ φωνή του ἀγρίεψε, τὰ μάτια του πήρανε μιὰ ἀλλόκοτη σκληράδα ποὺ ἔκαμε τὸ ἀντιπαθητικό του μοῦτρο νὰ γίνει τρομερό.

— Καὶ τὶ κάνουν μ' αὐτὸ ; Καμιὰ ποῦ ἔχει τὸ μυαλό της δὲ γυρίζει νὰ τοὺς κοιτάξει. Μονάχα ὁ κόσμος γελάει μ' αὐτούς. Ρεζιλεύουνται στὴν κοινωνία ρεζιλεύουνται σᾶς λέω !

— Μᾶς ἀκοῦνε, εἶπα δείχνοντας δυὸ κυρίους ποὺ καθόντανε κεῖ κοντά.

— Καὶ μ' αὐτὸ τὶ, ἔκαμε ἀναμένος.

— Μὰ τὶ μᾶς γνοιάζει γιὰ τὸν κόσμο;

Τὸ βλέμμα τοῦ Στεφάνου εἶχε ἀκόμα τὴ σκληράδα. Δὲν ἤξερα τὶ νὰ κάμω, τὰ εἶχα ὁλότελα χαμένα. Τὶ νὰ φανταστεῖ κανένας! Ὑπόθεσα πὼς κάποιος ἀπὸ τοὺς συναδέρφους εἶχε φιλενάδα ἢ ἐνοχλοῦσε τέλος καμιὰ συγγένισα τοῦ φίλου μου.

Τὸν ρώτησα.

Χαμογέλασε περιφρονετικὰ, ξεροχαλιάστηκε κι ἔφτυσε χάμου.

— Συγγένισά μου ; εἶπε. Θὰ τὸν ξέκανα κεῖνον ποὺ θά τολμοῦσε καὶ νὰ κοιτάξει μόνο συγγένισά μου.

Μοῦ ἦρθε γέλιο, μὰ μπόρεσα καὶ τὸ κράτησα δαγκώνοντας τὴ γλῶσσα μου.

Σώπασα λίγο γιὰ νὰ ἡσυχάσει.

Ἤτανε φίλος μου αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ; Ὡς τώρα, ναί. Αὐτὸ τὸ αἴσθημα θὰ γεννήθηκε ἴσως μέσα μου ἐπειδὴ τὸν ἔβλεπα ἔτσι βρωμερόν, ταπεινό, κατατρεγμένο, καὶ θὰ ἤθελα νὰ τὸν ἀνεβάσω κάνα σκαλοπάτι. Στὴν ἀρχὴ ἦταν ἕνας οἶχτος ποὺ φρόντιζα νὰ τὸν κρύβω, γιὰ νὰ μὴν πληγωθεῖ αὐτὸς ὁ δυστυχισμένος. Μοῦ ἔδειχνε τόση ἀγάπη ὅμως ποὺ ἄρχισα κι ἐγὼ νὰ τὸν ἀγαπῶ· καὶ τέλος ἦρθε ἡ φιλία. Ναὶ ἡ φιλία.

Τὸ μάντευα ὅμως, πὼς σὲ λίγο τελείωναν ὅλα.

— Γιατὶ φίλε μου δὲν προσέχεις λίγο τὸν ἑαυτό σου ; ρώτησα, κόβοντας τὴ σιγή, σ' ἁπαλὸ κι ἐμπιστευτικὸν τόνο.

Ἀναστέναξε ἔτσι, ποὺ μοῦ φάνηκε ὅτι μούγκρισε.

— Εἶμαι φτωχός, εἶπε.

— Ἔχεις ξουράφι ;

— Ναί.

— Σὲ παρακαλῶ μὴ μὲ παρεξηγήσεις. Θὰ σοῦ πῶ κάτι, σὰ φίλος ποὺ σ' ἀγαπάει. Μὲ καταλαβαίνεις ...

— Τί λές! Πές μου ὅτι θέλεις ...

— Ναί. Λοιπόν, μπορεῖς πολὺ καλὰ νὰ φροντίζεις λιγάκι περσότερο τὸν ἑαυτό σου. Εἶπες ἔχεις ξουράφι· γιατὶ νὰ μὴν ξουρίζεσαι κάθε δυὸ ἢ τρεῖς μέρες ; γιατὶ ἀφίνεις τὰ γένεια σου μιὰ ὁλόκληρη βδομάδα καὶ ποὺ ἀγριέβουν τὸ πρόσωπο ;

— Ἐδῶ καὶ κάμποσον καιρὸ ξουρίζουμαι κάθε δεύτερη μέρα, εἶπε δειλά.

— Ἐδῶ καὶ κάμποσον καιρὸ εἶπες ; ρώτησα κοιτάζοντάς τον. Πόσον καιρό ;

Ἤμουνα ἕνα τέρας, γιὰ νὰ ρωτήσω σὲ τέτοια στιγμὴ, μὰ τὸ εἶχα κάμει πιά. Ὅταν παίρνω φόρα δὲ μὲ σταματάει τίποτα.

— Πᾶνε κάμποσες μέρες ... καμιὰ δεκαπενταριὰ μέρες ... εἶπε χαμπηλώνοντας τὰ μάτια του γιὰ νὰ κρύψει τὴν εὐτυχία.

— Ὕστερα γιατὶ νὰ μὴ δένεις τὴ γραβάτα σου πιὸ προσεχτικά ;

Ὅσο μποροῦσα εὐγενικώτερα τοῦ ἔδωκα κάμποσες συμβουλὲς γιὰ τὸ παρουσιαστικό του.

Πόσο ταπεινὰ κι ὑπομονετικὸ μ' ἄκουγε, χωρὶς νὰ πειράζεται ὁλότελα ! Ἔμοιαζε μὲ σκλάβο μου πιστὸν ποὺ ὅτι καὶ νὰ τοῦ ζητοῦσα τούτη τὴ στιγμὴ θὰ τὄκανε. Τὸ πρόσωπό του ἡμέρευε σὲ κάθε μου λέξη καὶ πιὸ πολύ, μιὰ ἀγαλλίαση κι εὐτυχία ἁπλώνονταν ἀπάνου. Μοῦ φαίνονταν σκεδὸν ὄμορφος, συμπαθητικὸς. Κι αἰστανόμουνα τὸν ἑαυτό μου ψηλά, πολὺ ψηλώτερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, κάτι ὅμοιον με ἅγιο, ἀφοῦ συμβούλευα καὶ μ' ἄκουγαν μὲ τέτοιον τρόπο.

Σωπάσαμε ὕστερα.

Τὶ ἄλλο μπορούσαμε νὰ κάνουμε παρὰ νὰ σωπᾶμε καὶ νὰ συλλογιζόμαστε! Δὲν εἶναι εὔκολο νὰ φανταστεῖ κανένας τέτοιες στιγμές.

Ὅμως τοὺς εὐγενικοὺς καὶ μεγάλους μου λογισμοὺς τοὺς φαρμάκωσε ἕνας ἄτιμος ὀχτρὸς τῆς καρδιᾶς: Ὁ ἄλλος ἑαυτός. Μὲ κυνηγάει πάντα κατὰ πόδι καὶ δὲ μ' ἀφήνει νὰ νιώσω λεύτερα οὔτε τὸ πιὸ ἁγνὸ αἴσθημα.

Ἂς ποῦμε πὼς ἡ καρδιά μου πάσχει γιὰ μιὰ δυστυχία ξένη. Ἀξαφνα ἔρχεται κάτι στὸ μυαλὸ καὶ μοῦ λέει:

—«Κοίταξε τὶ εὐγενικιὰ καρδιὰ! ἕνας ἄλλος, δὲ θὰ μποροῦσε νὰ ἰδεῖ ὁλότελα αὐτὸν τὸν ξένο πόνο!»

«Αὐτὸ εἶναι τιποτένιο» λέει ἀγριεμένη ἡ καρδιά.

Ὁ διάολος μπαίνει πάλι στὴ μέση:

«Τὶ καρδιά, τὶ καρδιὰ!» ξανακάνει γελώντας δυτατά, «δὲν ἀνέχεται νὰ τῆς μιλᾶνε γιὰ τὶς ἀρετὲς της· μὰ τέτοια δὲ θὰ ὑπάρχει ἄλλη στὸν κόσμο!»

Καὶ μήπως σταματᾶνε ἐδῶ τὰ πράματα; Ὄχι. Τραβᾶνε σὲ μάκρος καὶ στὸ τέλος μὲ κυριεύει ἀπελπισία βαρειὰ καὶ μαύρη.

Τώρα, ἐνῶ αἰστανόμουνα τὸν ἑαυτό μου πολὺ ψηλά, πολὺ ψηλώτερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ἄκουσα μέσα μου:

«Ἔχεις κάτι τὸ ἐξαιρετικὸ καὶ πραγματικὰ στέκεις πάνου ἀπ' τὸν ἄλλον κόσμο. Μὰ γιὰ νὰ ξετάσουμε τὸ ζήτημα μὲ τὴ λογική!»

«Μὲ τὴ λογική;» εἶπα ἐνῶ ἔτρεμα ἀπὸ τὸ φόβο.

«Ναὶ μὲ τὴ λογικὴ φίλε μου! μήπως καὶ δὲ σ' ἀρέσει;»

Στὸ τέλος ἔμειναν συντρίμια καὶ μὲ κυρίεψε ἡ ἀπελπισία ἡ βαρειὰ.

Ἔβγαινε πὼς ὅτι εἶπα, τὸ εἶπα γιὰ ν' ἀληθέψω τὰ λόγια τοῦ Στέφανου; «Δὲν εἶναι μονάχα ποὺ σᾶς συμπαθεῖ κανένας μὰ καὶ σᾶς ἐμπιστεύεται»

(ἔχει συνέχεια)

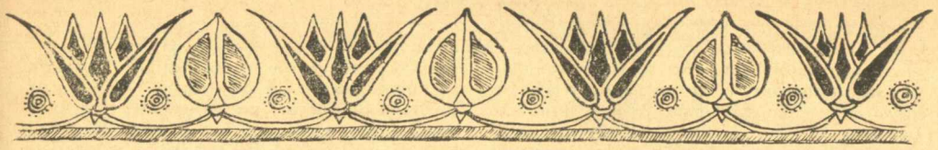

ΤΑ ΣΧΟΛΙΑ ΕΝΟΣ ΤΑΞΙΔΙΟΥ

Β΄.

Προσεγγίζουμε πιὰ στὴν ἀποβάθρα. Γενικὸς συναγερμὸς στὴν Βόνιτσα. Ἄντρες, γυναῖκες, παιδιά,—προπάντων παιδιά— ἔχουν παραταχτῆ κατὰ μῆκος καὶ περιμένουν τὸ μεγάλο γεγονὸς ποὺ θὰ δώση ἕνα σκούντημα στὴ θανάσιμη νάρκη τους. Ἔχουν τόσο σπάνια τὰ θεάματα, ποὺ μιὰ κακομοιριασμένη βενζινάκατος, φέρνει ἀπὸ τὴν Πρέβεζα ὅ,τι ἔφερε τὸ κουτὶ τῆς Πανδώρας ἀπ' τὸν οὐρανὸ στὴν ἀρχαία περίσταση. Αὐτὴ τὴ φορὰ ὅμως πιστεύω νὰ γυρίσουν ἱκανοποιημένοι στὰ σπίτια τους: δυὸ χρυσᾶ ἄστρα λάμπουνε πλάϊ μου, ἀπάνω σ' ἕναν ἄλλον ὦμο. Ἡ Βόνιτσα ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ μερικὰ καφενεῖα καὶ μερικοὺς ἀργοσχόλους. Ἀπὸ πίσω τους ὑψώνεται ἕνα κάτι σὰν κάστρο παλιό. Ἀλλὰ φαίνεται σὰν ἐκτὸς προγράμματος, στὴ θέση ποὺ διάλεξε νὰ στηθῆ, καὶ δὲ σοῦ κινεῖ τὴν προσοχή. Ἡ ἐκλογή του ἦταν ἀποτυχημένη, κι' ἅς εὐθύνεται αὐτὸ γιὰ τὴν παραγνώρισή του. Μιὰ λεπτομέρια ποὺ τὴν παρατηρεῖς ἀκόμα καὶ στὴν Πρέβεζα: ὁ ξένος ἐδῶ ἰσοδυναμεῖ μὲ ἐξαίρεση. Ἀρκεῖ νὰ φανῆς κάπου γιὰ νὰ σὲ πάρουν ἀπὸ πίσω κι' ἀπὸ μπρὸς ἕνα πλῆθος ἀπὸ μάτια, μάτια διαπεραστικὰ καὶ καχύποπτα. Οἱ χωροφύλακες παρακολουθοῦν μὲ πιὸ ἀδιάντροπη ἐπιμονή. Ἔχουν μεγάλα μάτια καὶ μουστάκια, ποὺ θὰ πήγαιναν καλύτερα σὲ χασάπηδες. Κάποτε συζητοῦσα μὲ κάποιον γιὰ τὴν τύχη. Ἐγὼ τὴν παραδεχόμουν, ἐκεῖνος ὄχι. Ὅμως τὸ σωστὸ ἦταν μὲ τὸ μέρος μου καὶ μοῦ δόθηκε πολλὲς φορὲς εὐκαιρία νὰ συγχαρῶ τὸν ἑαυτό μου γιὰ τὴν ἀντίληψή του. Γιατὶ ποιὸς ἄλλος ἀπ' τὴν τύχη ἐνεργεῖ, τὴν ὥρα ποὺ γυρεύεις αὐτοκίνητο γιὰ νὰ φύγης, νὰ σοῦ ξεκολλάη τὴ σόλα τοῦ παπουτσιοῦ καὶ νὰ σὲ φέρνη σὲ μιὰ κατάσταση ἀπροσδιόριστα γελοία; Εἶναι μιὰ ταπείνωση ὄχι συνηθισμένη νὰ κάνης νὰ σηκώσης τὸ πόδι σου καὶ νὰ σοῦ ἀπολυέταιἀπὸ κάτωμιὰ γλῶσσα,ποὺνὰ μὴσ'ἀφήνη νὰ προχωρήσης οὔτε βῆμα. Ἔχεις τὴν προκατάληψη πὼς ἐδῶ δὲν ὑπάρχει τσαγκάρικο κι' ἀκόμα προτιμᾶς νὰ πάθης ὅ,τι δήποτε παρὰ νὰ προσφύγης σ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους ποὺ σοῦ ρίχνουν ἐχθρικά, χαιρέκακα τώρα, βλέμματα. Σκύβεις νὰ βγάλης μιὰ πρόκα, τὴν ξανακαρφώνεις στὴ μύτη τοῦ παπουτσιοῦ χτυπώντας μὲ πέτρα κι' ἐπιχειρεῖς νὰ περπατήσης. Τὸ ἀνοικονόμητο ἐκεῖνο πετσὶ ξαναπέφτει, ἡ ἐπιδιόρθωση ξαναρχίζει καὶ τελειώνει στὴν ἴδια ἀποτυχία. Οἱ ἀργόσχολοι προσέχουν σὰ νὰ τοὺς ἔχουν πληρώσει γι' αὐτό, κι' ἐσὺ ἀπ' τὴν ὀργή σου παίρνεις χρῶμα πρωτοφανοῦς ὑγείας. Σοὔρχεται κάθε τόσο νὰ βλαστημήσης, ἀλλὰ δὲ σοῦ φταίει κανένας ἄλλος ἀπ' τὴν τύχη καὶ δὲν ὑπάρχει εἰδικὴ βλαστήμια γι' αὐτή. Ἐπὶ τέλους κάποιος γέρος κοιλαρᾶς, περνώντας ἀπὸ κεῖ, σοῦ δείχνει μὲ φανερὴ εἰρωνία τὸ ἀντικρυνὸ τσαγκάρικο ποὺ δὲν τὄβλεπες τόσην ὥρα. Ὁ τσαγκάρης εἶν' ἕνας γέρος μὲ γιαλιά, ἴδιος γραμματισμένος, καὶ σὲ ἐπιθεωρεῖ μὲ προσήνεια. Παραπέμπει τὸ περίφημο παπούτσι σ' ἕναν κάλφα κι' ἀρχίζει τὴν ἀνάκριση. Φτάνει καὶ στὸ ἐπάγγελμα.— Ἄ, τὶ λές! καὶ τὰ μάτια του κάτω ἀπ' τὰ γυαλιὰ παίρνουν διαδοχικὰ τὴν ἔκφραση τῆς δυσπιστίας καὶ τοῦ θαυμασμοῦ. Τὸ ἴδιο καὶ τῶν ἄλλων τῶν καλφάδων. (Ἐδῶ ἤθελα νὰ τὸν εἶχα ἕναν κριτικό μας ποὺ παραπονιόταν κάποιο βράδυ γιὰ τὴν ἀδοξία τῶν λογίων μας). Ἕνας ἀπ' αὐτοὺς τύχαινε νὰ ξέρη κι' ἀπὸ τέτοια. — Τὸ παιδὶ εἶναι ἀπ' τὸν Πειρεία, λέει ὁ γέρος μὲ καμάρι, κι' ἐκεῖνος χαμογελᾶ σημαντικά, μὲ ὕφος ἐκπεσμένου μεγαλειοτάτου: δὲν εἶναι τυχαῖος, ὅπως εἶχα ἴσως ὑποθέσει. Πρὶν πάη ἐκεῖ, συγκατοικοῦσε μ' ἕναν τυπογράφο ποὺ ἐργαζόταν σὲ περιοδικὰ καὶ ποὺ πέθανε στὸ τέλος φθισικός. Ἤθελα νὰ προσθέσω πὼς δὲν πεθαίνουν μόνον οἱ τυπογράφοι, πεθαίνουν κι' οἱ συντάκτες τῶν περιοδικῶν ἀπὸ φθίση. Σκέφτηκα ὅμως πὼς ἡ παντογνωσία τοῦ κάλφα δὲ θἄχε φτάση κι' ὡς αὐτὰ τὰ ἐξαρτήματα τῶν μηχανῶν καὶ σώπασα. Φορῶ τὸ παποῦτσι καὶ βγαίνω. Τὰ μάτια ἀκίνητα στὴ σκοπιά τους. Τώρα καταλαβαίνω πὼς ἡ περιέργειά τους ἐξάπτεται κι' ἀπὸ κάτι ἄλλο: ἀπὸ τὸ βιβλίο ποὺ βαστῶ. Μυριβήλη, Μυριβήλη, ποῦ νὰ τὸ φανταστῆς ἀπ' τὴ Σκαμνιὰ τοῦ νησιοῦ σου ὅπου βρίσκεσαι τώρα, πὼς ἔχεις γίνει δημόσιο σκάνδαλο στὴ Βόνιτσα;

***

Ἀφήνω τὴ Βόνιτσα στὴν ἐλονοσία καὶ στὴν κακομοιριά της καὶ φεύγω μὲ κάποια τύψη στὴν ψυχή. Ἀλλὰ ἡ φύση κι' ἡ παρέα διώχνουν γρήγορα τὶς δυσάρεστες ἐντυπώσεις Ὁ σύντροφος μου δουλεύει στὸ κάρο του. Ἀπόψε, ποῦνε σαββατόβραδο, τόχει ἀφήσει κάπου καὶ πάει νὰ ἰδῆ τοὺς δικούς του. Παρα-

κάτω μᾶς περιμένουν κάτι ἐργάτες τοῦ δρόμου ποὺ μπαίνουν κι' αὐτοὶ μέσα, ὁ ἕνας ἀπάνω στὸν ἄλλο. Εἶν' ὅλοι νέοι κι' ἔχουν τὸ λευκαδίτικο σέρα. Δίπλα μου κάθεται ἕνα ἀγόρι ἴσαμε δεκαεφτὰ χρονῶν μὲ στρουμπουλὸ κατακκόκινο πρόσωπο. Τὰ μάτια του σκεπάζονται ἀπὸ μιὰ ὑγρὴ περιπάθεια καὶ ἡ ὄψη του μοιάζει μ' ἀνοιχτὸ μεγάλο τριαντάφυλλο ποὺ θὰ προκαλοῦσε τὴν παράταση τοῦ φιλιοῦ. Πιάνουμε κουβέντα καὶ γινόμαστε ἀμέσως φίλοι, μὲ τὴν εὐκολία τῶν περαστικῶν γνωριμιῶν. Ἔχει τ' ὄνομα τοῦ Σικελιανοῦ, τοῦ συμπατριώτη του, κι' ἐργάζεται μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους στὸ δρόμο. Δὲν ἔχει ἰδέα ἀπὸ ὀκτάωρο κι' εἶναι πολὺ εὐχαριστημένος. Ἔχει τρία ἀδὲρφια μικρότερα κι' ἔχει καὶ μιά ... ἀγάπη. Καθὼς μοῦ τὸ λέει αὐτό, σκύβει τὸ κεφάλι κι' ἀποφεύγει τὸ βλέμμα μου. Ἄχ, ναί, ἀγαπάει μιὰ χωριανή του, δυὸ χρόνια μικρότερη ἀπ' αὐτὸν καὶ τὴν βλέπει μιὰ φορὰ τὴ βδομάδα· δὲν εὐκαιρεῖ νὰ τὴ δῆ πιὸ συχνά. Τὸν ρωτάω ἂν στενοχωριέται ἅμα δὲν τὴ βλέπη καὶ στὸ πρόσωπό του ζωγραφίζεται μιὰ ἔκπληξη : γιατί νὰ στενοχωρηθῆ ; Ἄ, βέβαια, γιατί νὰ στενοχωρηθῆ ; Ὅταν μεγαλώσουν, θὰ παντρευτοῦνε καὶ θὰ ζήσουν μαζί. Θὰ δουλεύουν τὴ γῆ ποὺ τοὺς τρέφει καὶ θὰ κάνουν παιδιὰ σὰν τοὺς ἄλλους. Τὰ παιδιά τους θᾶνε γερὰ καὶ θὰ γίνουν κι' αὐτὰ δουλευτάδες. Θὰ χαίρωνται τὴ ζωὴ σὰ δική τους, δίπλα στὰ δέντρα καὶ στὰ χωράφια τοῦ νησιοῦ, καὶ δὲ θὰ καταδιώκωνται ἀπὸ ἐφιάλτες. Συλλογίζομαι ὅλα αὐτὰ μὲ μιὰ πίκρα καὶ κυττάζω τὸ σύντροφό μου μ' ἀνακούφιση. Αὐτὸς μπορεῖ νὰ μὴν τὸ ξέρη ἀκόμα καλὰ καὶ νὰ ζηλεύη. Ὅμως, καλό μου παιδί, βεβαιώσου πὼς οἱ σπουδασμένοι ζοῦν χειρότερα ἀπ' τοὺς σκαφτιάδες, πολὺ χειρότερα. Γι' αὐτὸ ἀρκέσου, Ἄγγελε, στὸ μεροδοῦλι σου καὶ στὴν ἀγάπη σου καὶ μὴ σὲ μέλει γι' ἄλλο τίποτε στὸν κόσμο.

* * *

Ὁ κοιλαρᾶς ποὺ μὲ διευκόλυνε στὴ Βόνιτσα μέ τόση ὑστεροβουλία, εἶναι τώρα μαζί μας. Εἶν' ἕνας ἀκατάλυτος ψημένος στὴ ἅλμη Λευκαδίτης καὶ μ' ὅλα του τὰ χρόνια διατηρεῖ μιὰ εὐθυμία νεανική. Μιλάει δυνατὰ κι' ἀκούγεται ἔτσι ἀπ' ὅλους. Κρέμεται ἀπ' τὴν ἔξω μεριὰ τοῦ αὐτοκινήτου — συνέταιρος, φαίνεται, μὲ τὸν ὁδηγὸ — καὶ βωμολοχεῖ. Ἀπ' τὴ θέση ὅπου βρίσκεται, μᾶς διηγεῖται, εἶχε γκρεμίσει ἄλλοτε κατάχαμα ἕνα βλάχο, ποὺ στεκόταν σὰ στυλιάρι σ' ἕνα στρίψιμο τοῦ δρόμου (ἕναν ἀπὸ τοὺς μονοκόμματους αὐτοὺς φουστανελλάδες ποὺ προβάλλουν ἐδῶ κι' ἐκεῖ, στοὺς γύρω λοφίσκους, ἀπίθανοι ὅπως στὶς καλλιτεχνικὲς διακοσμήσεις τῶν γαλακτοπωλείων). Ἐκεῖνος ἔπεσε σκούζοντας, σὰν ξερὸς πές, κι' ἐσήκωσε τὴ φουστανέλλα γιὰ νὰ πιάση τὸ πονεμένο μέρος. Ὅταν ὅμως τὸν ἐζύγωσε τοῦτος γιὰ νὰ τὸν περιποιηθῆ, ὁ χτυπημένος τὴν κατέβασε ἀμέσως ντροπιασμένα. Τὴ θυμάται ἀκόμα αὐτὴ τὴ λεπτομέρεια καὶ τὴν τονίζει μὲ δυνατὰ χαχανητά. Ἔπειτα ἀρχίζει νὰ μιλάη γιὰ τὴν πρόοδο καὶ γιὰ τὰ χάλια τοῦ καιροῦ μας ἀλλὰ μὲ μιὰ εὔθυμη φιλοσοφία ποὺ δὲν ἔχει καθόλου σκεπτικισμό. Παρακάτω μᾶς σταματᾶ μπρὸς σ' ἕνα κόνισμα καὶ μᾶς ἐπιβάλλει ὑποχρεωτικὸ ἔρανο γιὰ τὸν ἅγιο. Ἀλλὰ καθὼς παρατηρεῖ ἀνάβοντας τὸ καντῆλι, ἡ μιὰ καὶ τριάντα ποὺ μαζεύτηκε ἀπ' τὶς δεκάρες μας δὲ θὰ τοῦ φτάση οὔτε γιὰ καφὲ τοῦ ἅη-Νικόλα. Ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ ὑψώνει μελοδραματικὰ τὴ φωνή του καὶ ζωηρεύει τὴ διήγηση μὲ χειρονομίες. Τὰ λόγια του ἠχοῦν ἔντονα. Μοῦ ἀρέσει νὰ τὸν ἀκούω αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο ποὺ μιλᾶ μέ τὴ σκληρὴ γλῶσσα του κι' ἐκφράζει τὴν πραγματικότητα τῆς ζωῆς. Ἡ ὑποκρισία δὲν τὸν ἔχει διδάξει σεμνότερες ἐκφράσεις κι' ἡ ἐλευθερία του δὲν ἀναγνωρίζει περιορισμούς. Φωνάζει καὶ δὲν προσέχει τὶ ἐντύπωση θ' ἀφήση, γιὰ νὰ κανονίση ἀνάλογα τὴ συνέχεια. Τοῦ ἀρέσει καὶ δὲν τοῦ ἀρέσει ὁ πολιτισμός. Δὲν παίρνει κατάκαρδα τίποτε. Εἰρωνεύεται καὶ καυτηριάζει γελαστὸς αὐτὴ τὴν ψεύτικη κοινωνία ποὺ ἔγινε Σόμαρα-Γόμαρα. Ἐξοφλεῖ μὲ μυκτηρισμοὺς τοὺς σημερινοὺς νέους πού, κατὰ τὸ λαϊκὸ δίστιχο, ὑποβάλλονται στὸν ἐξευτελιστικώτερο ἀσπασμὸ γιὰ μιὰ δεκάρα. Τώρα ἐξηγῶ τὴν ἀντιπάθειά του πρὸς τὰ κολάρα καὶ τὰ τέτοια καὶ τὸν καταλαβαίνω ἐπὶ τέλους. Εἶναι ἕνας ἄνθρωπος ἀγνὸς ποὺ ἔμαθε ἀπ' τὴν πεῖρα νὰ μὴν ἐμπιστεύεται στοὺς «εὐρωπαίους» καὶ βρίσκει διέξοδο τῆς ὀργῆς στὴν πρωτόγονη σάτιρά του, τσουχτερὴ σὰν τ' ἁλάτι στὴν πληγή.

Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ

ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΑ

ΠΑΡΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ

Τὸ συγκομμένο χαϊδεφτικὰ ἀτομικὸ ὄνομα *(Παρασκεβὰς* > *)* *Παράσκος* τὸ εἶπανε οἱ λογιότατοι *Παράσχος* (μὲ χ) τάχα ἀπὸ τὸ «*παράσχου* Κύριε.»

Τὸ *χαλασοχώρης* τὸ εἶπανε καὶ *θαλασσοχώρης*, γιατὶ τὰ κάνει θάλασσα, νὰ ποῦμε.

Τὸ Βενετσιάνικο fogacia τὸ εἶπανε *μπογάτσα* ἀπὸ τὸ τούρκικο : *μπογάζι*=λάρυγγας. Στὰ νησιὰ τὸ λένε *φουγάσσα* καὶ *φουγάτσα*, ὥστε τὴν παρετυμολογία τὴν κάνανε ὑποθέτω οἱ Τοῦρκοι ἀκούοντας ἀπὸ μᾶς τὴ λέξη.

Τὸ τούρκ. cozalak (κυπαρισσόμηλο) ἀντὶ *κοζαλάκι* τὸ εἶπανε *κομπαλάκι* (Μπαλικεσέρι) ἀπὸ τὸ *κόμπος* ἢ ἀπὸ τὸ *κομπί*, ποὺ μοιάζει κιόλας.

Τὸ *ἀσφάραγος* στὴν Κύθνο τό εἶπανε *ἀσπάραχτος*, γιατὶ ἀφτὸ τὸ νιώθουνε πιότερο ἀπ' τὸ *ἀσφάραγος*, ποὺ γιἀφτουνοὺς δὲ λέει τίποτε.

Τὸ *σαμμᾶρκο*=μίμηση ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λιονταριοῦ τοῦ Ἅγιου Μάρκου (San—Marco) τῆς Βενετιᾶς μὲ τὸ δείχτη καὶ τὸ μεγάλο δάχτυλο ἀνοιχτὸ (Παπαχατζῆς).

Τὸ εἶπανε *σταμᾶρκο*, παρετυμολογώντας το ἀπ' το : *οὐστὰ-Μᾶρκο*=Μαστρομᾶρκο (τούρκικα).

Τὰ *θαμπός*, *θαμπώνω*—*θάμπωσα* κτλ. τὰ εἶπανε στὴν Ἀρτάκη — *χαμπός*, *χαμπώνω* κτλ. δηλ. *θ* > *χ* ἀπὸ παρετυμολογικὴ ἐπίδραση τοῦ *χάνω* τό φῶς μου, τὴ λάμψη μου, τὸ χρῶμα μου κτλ.

ἁπλοχερίζω, *ἁπλοχέρισμα*. Ἔτσι λέμε στὴν Ἀρτάκη τὸ προσφέρνω—προσφορὰ—εἶνε παρετυμολογία τοῦ *ἀποχερίζω-σμα* (Βεντότη τριγλ. λεξ. Βενετία 1816), ἀπ' τὸ *ἁπλώνω χέρι* ὅταν προσφέρνω.

Τὸ κοινότατο : *χοντροντούλαπο*, τὸ κάνανε μερικοί : *χρονοντούλαπο*.

Τὸ Βουρλιώτικο *μπασσόκλαδο*=χαμόκλαδο (ἀπ' τὸ ἰταλικὸ basso), τὸ εἶπανε : *τσαμπόκλαδο* στὸν Κασαμπὰ τῆς Σμύρνης ἀπ' τὸ τσαμπί.

Ὁ *Κώρυκος* βουνὸ τῆς χερσόνησος Ἐρυθραίας ὀνομάστηκε *Κόρακας*, γιατὶ τὸ συχνάζουν *κόρακες*.

Ἡ Ἀρχαία πόλη τῆς Φωκίδας *Κρῖσα* ὀνομάστηκε *Χρυσό*.

Τὸ ἀρχαῖο *Ἀνάφλυστος* τὸ εἴπαμε *Ἀνάβυσσος*.

Τὸ (ἀσπάλαξ :) *ἀσπάλακας*, στὴν Αἶνο τὸ εἶπανε *ἀσφάλαγκας* κατὰ τὸ σφαλάγκι, *σφάλαγκας*.

Τὸ *ἀκμὴ* στὴν Κύπρο τὸ εἶπανε *ἀτμὴ* κατὰ τὸ *ἀτμὸς* σύγκρινε τὶς φράσες· *εἶναι στὴν ἀκμή*, *εἶναι στὸν ἀτμό*.

ΜΕΝΟΣ ΦΙΛΗΝΤΑΣ

ΠΑΝΤΑ ΤΑ ΙΔΙΑ

Τὸ καράβι σάπισε μὰ κι' οἱ ναῦτες λυώνουν
στὰ στένα τους μνήματα πλάϊ στὸ γιαλὸ.
πρὸς τὸ βράδυ κύματα πελαγίσια ἁπλώνουν
στὴν ἀκτὴ τὴν ἔρημη, κλάμμα σιγαλό.

Ἡ γυναῖκες ποὔπεσαν στὰ πλατιὰ μουράγια
μιᾶς βραδυᾶς συντρόφισσες, πέθαναν κι' αὐτὲς·
σ' ἑνὸς πόρτου τ' ἄσημα μακρυσμένα πλάγια
βιαστικὰ τὶς σκέπασαν μερικὲς φτυαριές.

Μένει πάντα ἡ θάλασσα. Πάντα ξεκινᾶνε
τὰ καράβια γρήγορα στὸν πλατὺ γιαλὸ,
κι' ἀπὸ κεῖ τὰ κύματα πελαγίσια πᾶνε
στὴν ἀκτὴ τὴν ἔρημη κλᾶμμα σιγαλό.

ΛΕΩΝ ΜΑΓΝΑΥΡΑΣ

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ...

Κύριε 'λέησον! Τὸ βλέπουμε καὶ δὲν τὸ πιστεύουμε. Καὶ μὲ τὸ δίκηο μας. Δὲν εἴμαστε συνηθισμένοι σὲ τέτοια ἀστεία.

Πιστεύω ἄλλωστε πὼς πολλοὶ ἄλλοι θὰ ἔτριβαν τὰ μάτια τους, ὅπως ἐγώ, τὸ πρωΐ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ποὺ εἶδαν σὲ μιὰ μεγάλη πρωϊνὴ ἐφημερίδα νὰ φιγουράρει πλατὺς, δίστηλος ὁ τίτλος: «Τὶ πρέπει νὰ γίνει γιὰ τὸ λοτεχνικό μας βιβλίο». Ὄχι μὰ τὴν ἀλήθεια, δὲν εἴμαστε καθόλου συνηθισμένοι σ' αὐτά! Πῶς! οἱ στῆλες λοιπὸν τοῦ τύπου ποὺ χτὲς ἀκόμη ἐρεκλαμάριζαν μὲ τὰ παχύτερα κεφαλαῖα τοῦ τυπογραφείου τους τὰ ἀναγνώσματα τῆς μεγάλης φιλολογίας, ὅπως νὰ ποῦμε «Εἴκοσι χρόνια εὐνοῦχος στὰ χαρέμια» ἢ «Τὰ μυστήρια τῶν Φραμασσόνων», ἢ «Ὁ βίος τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου», οἱ στῆλες αὐτὲς τῆς ἀνώτερης πνευματικῆς τροφῆς ἐέπεσαν στὸ ἐπίπεδο τῆς ρουτίνας ποὺ ἀποτελεῖ τὴν ζωὴ τοῦ ἑλληνικοῦ λογοτεχνικοῦ βιβλίου; Μνήσθητί μου Κύριε!....

Καὶ ὑπεύθυνος γι' αὐτὴ τὴν κατάπτωση εἶνε ὁ ποιητὴς Οὐράνης. Βέβαια, τὶ ἄλλο μποροῦσε νὰ εἶνε; Μόνον ἕνας ποιητὴς μένει ἔτσι ἀδιόρθωτος, ἀκόμη κι' ὅταν κατέβει ἀπὸ τὰ ὕψη τῆς φιλολογικῆς σοφίτας ποὺ κάνει παρέα μὲ τἀστέρια, γιὰ νὰ μπεῖ στὸ δημοσιογραφικὸ γραφεῖο μιᾶς ἐφημερίδας. Πάει. Γκάφφα φοβερὴ. Τρομερὴ δημοσιογραφικὴ ἀποτυχία! Ἡ μεγάλη ἐφημερίδα —νὰ εἶσθε βέβαιοι — ξέπεσε στὴν ὑπόληψη τοῦ σοβαροῦ κόσμου· Καλὲ τὶ θέματα εἶνε αὐτά; Δὲν ξέρουν τὶ νὰ γράψουν καὶ... Ἔπειτα, voyons, μιλάει αὐτὸς ὁ κύριος γιὰ βιβλία. Ὡραῖα: Τὶ λέει σᾶς παρακαλῶ γιὰ τὸν Μωρὶς; τὶ λέει γιὰ τὸν Τζάκ; (σημείωση ὑποφαινομένου: Πρόκειται περὶ τοῦ Ντεκομπρὰ καὶ τοῦ Λόντον) Τίποτα. Χμ, καλὰ τὸ μυριστήκαμε. Ἀνοησίες...

Τώρα, βέβαια, ὁ ποιητὴς Οὐράνης εἶνε πολὺ πιθανὸν παρ' ὅλα αὐτὰ νὰ ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχει τὸν χαβᾶ του. Εἶνε τόσο ἀδιόρθωτοι αὐτοὶ οἱ ποιηταί!... Κι ἄς λέει μὲ ὅλη τὴ μετριοφροσύνη του πὼς «δὲν πιστεύει νὰ ἐξάντλησε τὸ θέμα του». Τὸ ἐξάντλησε κσὶ μὲ τὸ παραπάνω. Ἐξάντλησε καὶ τὴν ὑπομονή μας μάλιστα...

Ὅσο γιὰ τὸν ὑποφαινόμενο, αὐτὸς δὲν ἔχει τίποτα σὲ ὅλα αὐτὰ νὰ προσθέσει. Μόνο κάποιος διάλογος μεταξὺ δύο ὡραίων κυριῶν ποὺ ἄκουσε στὸ δρόμο κάποτε τοῦ ἔρχεται τὴ στιγμὴ αὐτὴ στὸ νοῦ καὶ κατὰ καθῆκον τὸν ἀφιερώνει στὸν ποιητὴ Οὐράνη ποὺ μὲ τὰ ἄρθρα του τοῦ τὸν ἐθύμισε:

— Καλὲ διάβασες τὸ τελευταῖο βιβλίο τοῦ Ντεκομπρᾶ; Εἶδες τὶ θαῦμα! Καὶ ἐκεῖνος ὁ Ροζὲ (ὁ ἥρωας)· ἄχ τὶ ἔξοχος τύπος!... Ἔλα λοιπὸν, πὲς μου τώρα, ἀγαπητή μου: Θὰ μποροῦσες νὰ φαντασθεῖς ποτὲ αὐτὸν τὸ Ροζὲ, τὸν δαντελένιο Δὸν Ζουὰν τοῦ Πασσὺ νὰ περνάει νὰ ποῦμε, ἀπὸ τὴν πλατεῖα τοῦ Ψυρρῆ!.

Κύριε Οὐράνη, καλημέρα σας.

ΑΣΤΑΡΩΘ

ΣΑΒΒΑΣ ΜΠΟΤΣΑΡΗΣ

Ὁ Ἑλληνοσέρβος γλύπτης Σάββας Μπότσαρης, τοῦ ὁποίου δημοσιεύουμε σήμερα ἕνα ἔργο, εἶνε ἄγνωστος στὴν Ἑλλάδα. Ὡστόσο ἡ μοντέρνα τεχνοτροπία καὶ ἡ ἐκφραστικὴ δύναμη τῶν συνθέσεών του τὸν ἔχουν ἀπὸ καιρὸ ξεχωρίσει στὸ ἐξωτερικὸ καὶ ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ τὸ ἄρθρο ποὺ ὁ Ἄγγλος τεχνοκρίτης P. G. Konody δημοσίευσε στὸ καλλιτεχνικὸ περιοδικὸ τοῦ Λονδίνου «Woman» γιὰ τὸ ἔργο τοῦ συμπατριώτη μας αὐτοῦ, ἐπ' εὐκαιρία τῆς τελευταίας του ἐκθέσεως. Στὸ ἄρθρο αὐτό, μὲ τὸν τίτλο «Ἕνας Μουσσολίνι τῆς Τέχνης» ὁ Ἄγγλος τεχνοκρίτης προτάσσει τὴ γνώμη του σχετικὰ μὲ τὴν ὕπαρξη τοῦ Ρωμαντισμοῦ στὴ σύγχρονη μορφὴ τῆς τέχνης. Παρακάτω δημοσιεύει σύντομη ἀνασκόπιση τῆς ἰδιωτικῆς ζωῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ἐξελίξεως τοῦ Σ. Μπότσαρη καί, δικαιολογῶντας τὸν τίτλο τοῦ ἄρθρου του, γράφει: «Τὸ πρῶτο πρᾶγμα ποὺ προσέχει κανεὶς μόλις συναντήσει τὸν Σάββα εἶνε ἡ καταπληκτικὴ ὁμοιότης του μὲ τὸν Μουσσολίνι τοῦ τελευταίου καιροῦ. Τὸ ἴδιο εἰλικρινὲς καὶ φωτεινὸ χαμόγελο, τὸ ἁδρὸ καὶ ἀποφασιστικὸ σαγόνι, καὶ τὸ κυρτὸ μέτωπο τοῦ «Duce», ἡ ἴδια ὁρμητικότης γιὰ τὸ γκρέμισμα τῶν παλαιῶν καὶ ἀπαρχαιομένων ἰδεῶν καὶ εἰδώλων».

Γιὰ τὸ γλυπτικό του ἔργο— ὁ κ. Μπότσαρης εἶναι καὶ ζωγράφος— ὁ κ. P. G. Konody γράφει: «Ὁ Μπότσαρης αἰσθάνθηκε ἐξ ἀρχῆς τὴν ἀνάγκη ν' ἀντιδράσει στὴν ἀκαδημαϊκὴ του μόρφωση, καὶ ἡ ἔκθεσή του περιλάμβανε πολλὰ δείγματα τοῦ νέου του στὺλ πού, μολονότι δὲν φαίνεται νἄχει ἀκόμα ὡριμάσει τελείως, δείχνει ὅμως ἕνα δυνατὸ ρεαλισμὸ καὶ μιὰ ἐκφραστικὴ διαύγεια. Ἡ συνεχὴς ἀντιδραστικότης τοῦ Σ. Μπότσαρη ζωγραφίζεται ἔντονα στὸ ἔργο του. Τὴν ἀριστοκρατικὴ λεπτότητα τῆς Μαρκησίας τοῦ Carisbrook, τῆς ὁποίας ἐφιλοτέχνισε ἕνα ἀριστουργηματικὸ μποῦστο, διαδέχεται τὸ ζωῶδες κεφάλι καὶ τὸ τραχύ, μελανὸ δέρμα ἑνὸς ἐκφραστικότατου νέγρου, καὶ ὕστερα ἡ ὑπέροχη γκυπτικὴ ἀπόδοση τῆς μορφῆς ἑνὸς κινέζου ἐμπόρου.

Τελειώνοντας ὁ κ. Konody ἐπαινεῖ μὲ εἰλικρινῆ ἐνθουσιασμὸ τὸ ἔργο τοῦ «πραγματικὰ δημιουργοῦ» αὐτοῦ καλλιτέχνου καὶ ἐκφράζεται μὲ μεγάλη αἰσιοδοξία γιὰ τὴν ἐξέλιξή του. «Αἰσθάνεται κανείς, γράφει, πὼς μ'

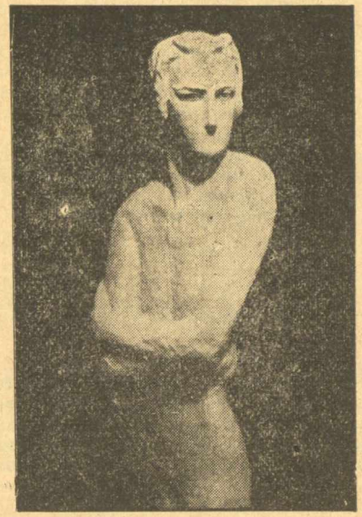

Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΟΥ

ὅ,τι δήποτε κι' ἂν καταπιαστῆ ὁ καλλιτέχνης αὐτός, θὰ τὸ τελειώσει. Ἔχει μιὰ ἠλεκτρικὴ σχεδὸν ταχύτητα, μὲ τὴ διαφορὰ πὼς ἡ ταχύτης του αὐτὴ συνδυάζεται μὲ τὴ διεισδυτικὴ παρατηρητικότητα ἡ ὁποία καὶ ἐγγυᾶται γιὰ τὴν ἐπιτυχία».

Ἀπὸ τὸ ἴδιο ἄρθρο μαθαίνουμε πὼς ὁ γλύπτης Σ. Μπότσαρης εἶναι Ἑλληνοσερβικῆς καταγωγῆς καὶ γεννήθηκε στὸ Βελιγράδι.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΠΕΤΡΟΥ ΑΦΘΟΝΙΑΤΗ «(*Μετανάστες*)»

Τὸ νέο βιβλίο—δεύτερο στὴ σειρὰ—τοῦ κ. Ἀφθονιάτη διακρίνεται γιὰ τὴν τολμηρὴ του ἰδιότητα νὰ παρουσιάζη ἀπροκάλυπτες ἀπ' τὴν ἀρχὴ τὶς ἀρετὲς καὶ τὶς ἀτέλειές του, σὰ νὰ μὴν ἔχη ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἐπιείκεια τῶν ἀναγνωστῶν, αὐτὴ ποὺ ἐπιζητεῖ κατὰ βάθος ἕνα κοινὸ, μέτριο, χωρὶς ἀξιώσεις γράψιμο. Ἡ μορφὴ καὶ τὸ περιεχόμενο ἐδῶ βρίσκονται σ' ἀπόλυτη συνάφεια μεταξύ τους, ὅσον ἀφορᾶ τὴν ἔκφραση τῆς ἰδιότυπης αὐτῆς ἰδιοσυγκρασίας ποὺ ἀποστρέφεται πρὸ πάντων τὴν ἐπιτήδευση κ' ἐπιζητεῖ παντοῦ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ἀτόμου. Ὁ ἥρωας τοῦ βιβλίου ἐχθρεύεται τοὺς τύπους, μισεῖ τὴ συνοφρύωση, παρωδεῖ κάπου τὰ παραδεγμένα, ἀλλὰ κυριώτερα δέχεται τὶς θετικές ἀπόψεις τῆς ζωῆς. Παραβλέποντας τ' ἀντιφατικὰ καὶ τὰ ἐλλειπτικὰ καὶ τὰ ὑπονοητικά, προχωρεῖ στὶς φανερὲς ἐκδηλώσεις τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ψυχῆς καὶ προσπαθεῖ νὰ συνδέση τὰ ὑλικὰ τῆς πρώτης μὲ τὴν πεῖρα τῆς δεύτερης. Ἐπιδιώκει παντοῦ ἀλλαγὴ περιβάλλοντος κι' ἀνανέωση ἐντυπώσεων. Τοῦ φαίνεται βαρὺ κι' ἀντιφυσικὸ νὰ κρατάη μέσα του τὰ ἴδια καί, ἀντὶ νὰ διϋλίζη τὶς ἀναμνήσεις του, προτιμᾶ νὰ δοκιμάζη, ἀνεξέταστα κάποτε, τὴ ῥέουσα οὐσία τῶν περιστάσεων. Τὴν εὐκαιρία αὐτὴ τοῦ τὴ δίνει ἕνα μεγαλο ταξίδι ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ στὴν Ἑλλάδα, μὲ σταθμοὺς ἀνάμεσα ὅπου ἔρχεται σ' ἐπαφὴ καὶ γνωρίζεται μὲ πολλοὺς συμπατριώτες του. Οἱ ἰδέες, οἱ παρατηρήσεις, οἱ κρίσεις, ποὺ προκαλοῦνται κάθε φορὰ ἀπὸ τέτοιου εἴδους συναντήσεις μὲ ἀνθῥώπους καὶ μὲ τοπία αὐτὲς ἀποτελοῦν τὸ θέμα τοῦ βιβλίου, ὅπου δὲν ἀρκεῖ μιὰ αἰσθηματικὴ περιπέτεια νὰ γίνη κεντρικὴ ἀφετηρία. Περισσότερο ἀκόμα ἀπὸ τὰ γεγονότα τοῦ κόσμου, ὁ συγγραφέας ἀσχολεῖται μὲ τὴν αὐτοανάλυση καὶ τὴν ἀναγνώριση τοῦ ἑαυτοῦ του, ποὺ τὴν ἐπιδιώκει σὲ κάθε ἐμφανιζόμενο περιστατικό. Οἱ ἄλλοι, οἱ γύρω, οἱ ξένοι δὲν ἔχουν γι' αὐτὸν σημασία παρὰ ἐφόσον τὸν ὑποβοηθοῦν στὴν ἀνακάλυψη καὶ στὴ διατύπωση ἀξιωμάτων, σχετικῶν πάντα μὲ τὴ ζωὴ Κι' ἐδῶ εἶνε ποὺ καταλήγει ἡ προσπάθειά του κι' ἀρχίζουν οἱ ἐπιφυλάξεις μας. Τὰ ἀξιώματα αὐτὰ, ποὺ γεμίζουν τμηματικὰ ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ βιβλίου ἔχουν βέβαια τὴν ἑτοιμότητα καὶ τὴν ἐπιγραμματικότητα, ἀλλὰ στεροῦνται τὴν ἀπόλυτη καθαρότητα ποὺ ἀπαιτοῦν παρόμοια ἐκφραστικὰ δοκίμια. Ἔτσι ὅπως γράφονται ἀπὸ τὸν κ. Ἀφθονιάτη, χάνουν ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ τὴ διαλογικὴ ζωηρότητα, χωρὶς ὅμως νὰ κερδίζουν καθ' ὁλοκληρίαν ἀπ' τὴν ἄλλη τὴν ἀμετάθετή τους φιλολογικὴ ἀξία. Κατὰ τὰ ἄλλα, εἶναι μιὰ σειρὰ σκέψεων ἀπάνω σὲ ζωντανὰ προβλήματα τοῦ τόπου καὶ τῆς ἐποχῆς, ποὺ ὁ συγγραφέας τὰ βλέπει μὲ αἰσιόδοξη πίστη καὶ ποὺ τὰ λύει τὶς περισότερες φορὲς μὲ τὶς ἀσφαλεῖς ὑποδείξεις τοῦ πρακτικοῦ πνεύματος. Πρέπει ὅμως νὰ ἐξαρθῆ ἡ φυσιολατρικὴ του διάθεση καὶ γενικώτερα ἡ τάση του πρὸς ἀνάμιξη καὶ δράση μέσα στὴ κοινωνικὴ παλαίστρα, ὅπου τοποθετεῖ τὸ σπουδαιότερο προορισμὸ τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ νωπὲς ἐντυπώσεις του, οἱ ψυχικὲς ἀναλύσεις του, ἡ ἀναπαυτικὴ φιλοσοφία του καθιστοῦν αὐτὸ τὸ βιβλίο ἐξαιρετικὰ ἀξιανάγνωστο καὶ ἱκανὸ νὰ προκαλέση γόνιμες συζητήσεις. Γιατὶ ὁ συγγραφέας ἔχει τὴν ψυχή του ἀνοιχτὴ σ' ὅλα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀμφιβολία —γιὰ νὰ ἐξηγηθῆ κάπως αὐτὴ ἡ τόσο φανερὴ συνύπαρξη προσόντων καὶ ἐλλείψεων.

Γ. Κ.

ΛΕΥΤΕΡΗ ΑΛΕΞΙΟΥ: *«Μπαγκατέλλες»* Ἔμετρα καὶ Πεζά. 1907—1930 (πολυτελέστατη ἔκδοση τοῦ ἴδιου τοῦ συγγραφέα) δραχ. 100. Ἡράκλειο τῆς Κρήτης 1930.

Σ' ἕνα μικρὸ προλογικό του σημείωμα, ὁ κ. Ἀλεξίου, μᾶς δικαιολογεῖ τὴν ἔκδοση τοῦ βιβλίου του τούτου, δίνοντάς μας νὰ καταλάβουμε, πῶς ὁ συγγραφέας δὲν ἐκτιμᾶ σήμερα πιὰ τὴν ἐργασία ποὺ περιλαμβάνεται μέσα σ' αὐτό, μὰ πὼς θ' ἀπαλλαχτεῖ ὁριστικῶς ἀπ' αὐτήν, γιὰ νὰ κοιτάξει πιὸ ἄνετα ὅτι τώρα ἔχει καταπιαστεῖ νὰ συγγράψει.

Ἂν ἔκρινε κανεὶς ἀπὸ τὴν ἀφέλεια ποὺ ὁδήγησε τὸν κ. Ἀλεξίου νὰ μᾶς φουρνίρει τὸν ἀνακόλουθο αὐτὸ προλογίσκο, σᾶς βεβαιώνομε, πὼς πολὺ δύσκολα θὰ βρισκόνταν ἄνθρωπος ποὺ νὰ προχωροῦσε στὸ ξεφύλλισμα ἢ τὴν ἀνάγνωση τοῦ περιεχομένου. Ἐμεῖς ὡστόσο, ξαίροντας ἀπὸ προηγούμενα γραφτά του τὸν ποιητή, ὄχι μόνο δὲν κάνομε ὅτι θάκανε ἕνας τρίτος ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν μετριοφροσύνη τοῦ κ. Ἀλεξίου (μετριοφροσύνη, κακὰ διατυπωμένη), παρὰ μὲ πολὺ εὐχαρίστηση μελετοῦμε τὴν συγκεντρωμένη αὐτὴ πολύχρονη ἐργασία καὶ ἀπολαμβάνομε μὲ χαρὰ τὴ γλυκειὰ ξεκούραση ποὺ μᾶς ἀφήνει ἡ ποικιλόμελπη λύρα του.

Ἂν παραβλέψει κανεὶς τοὺς συχνοὺς καὶ κουραστικοὺς ἰδιωτισμοὺς ποὺ περιλαμβάνει τὸ λεκτικὸ τοῦ κ. Ἀλεξίου, ὅλα τ' ἄλλα, στίχος, ἔμπνευση, μουσικότης, ἁρμονία, ἱκανοποιοῦν τὸν ἀνεπηρέαστο μελετητὴ καὶ τοῦ μεταδίδουν τὴ συγκίνηση, ποῦ ἀποτελεῖ τὸ Α καὶ τὸ Ω τοῦ προορισμοῦ καὶ τῆς σκοπιμότητας τῆς ποίησης.

Τόσον οἱ «Πρῶτοι Στίχοι» ὅσο καὶ τὰ γαλλικὰ ποιήματα καὶ τὸ λυρικὸ δραματάκι «Ἡρακλῆς καὶ Ὀμφάλη» εἶνε γεμάτα ἀπὸ λυρισμὸ, δροσιά, γοργότητα καὶ χάρη, μὰ ἕνας μελετηρότατος τύπος μὴ ἀρκούμενος στὸ αὐθόρμητό του ταλέντο γιὰ νὰ δημιουργήσει σοβαρὴ καὶ «μὲ ἀξίωση» τέχνη.

Στὰ πέντε—ἕξη του πεζά, ὁ ποιητὴς μᾶς φανερώνεται καὶ ὡς ἕνας ὄχι ἀξιοκαταφρόνητος ἀφηγητὴς χωρὶς βέβαια τίποτα τὸ ἰδιαίτερο προσὸν κανενὸς στυλίστα ἢ ἔστω δόκιμου διηγηματογράφου.

ΑΠ. Ν. ΜΑΓΓ.

ΜΑΡΙΚΑΣ ΚΑΡΚΑΝΙΔΟΥ: *Πρὸς τὸ Λυτρωμό.* (Μυθιστόρημα).

Ἡ Δις Καρκανίδου ἔγραψε ἕνα μικρὸ ρομάντζο, ἐννενήντα σελίδων, μὲ ὑπόθεση καὶ πλοκή. Ἕνα ρομάντζο καλὰ ἀρχιτεκτονημένο καὶ τοῦ ὁποίου πολλὲς σκηνὲς ἔχουν ζωντανευτεῖ μὲ δύναμη. Ἀκόμη πάλλεται ὁλόκληρο ἀπὸ εὐαισθησία, τὴ θερμὴ γυναικεῖα εὐαισθησία ποὺ μᾶς δίνει συχνὰ στὴν τέχνη τόσα ὡραῖα ἀποτελέσματα.

Δὲν ἀρκοῦν ὡστόσο βέβαια αὐτὰ μόνο. Πρέπει καὶ ἡ ὑπόθεση νὰ μὴν εἶνε ὁλότελα πίθανη καὶ «μυθιστορηματική» ὅπως «στὸ Λυτρωμό». Καὶ πρέπει τὸ ὕφος ποὺ ἐξ ἄλλου στὸ βιβλιαράκι αὐτὸ εἶνε πολὺ στρωτὸ νὰ παίρνει τὸν ἰδιαίτερο ἐκεῖνο παλμὸ τῆς προσωπικότητας, ποὺ δικαιολογεῖ αὐτὸς καὶ μόνος του κάθε δημιουργία.

Ὡστόσο εἶνε ἕνα σημεῖο ἀρκετὰ ἐνθαρρυντικὸ γιὰ τὴ συγγραφέα πὼς ξέρει νὰ δίνει ζωὴ στοὺς ἥρωές της καὶ νὰ τοὺς ψυχολογεῖ ἀρκετὰ καλά. Ὁ τύπος ἰδίως τῆς ἡρωΐδας της, μιᾶς φιλήδονης μεσόκοπης γυναίκας ποὺ βρίσκεται στὸ βράσιμο τῆς μεγάλης καμπῆς τῆς ἡλικίας της πρὸς τὴ δύση καὶπυρακτώνεται ὁλάκερη ἀπὸ τὴν τελευταῖα ἀναλαμπὴ τῆς ἐρωτικῆς ὁρμῆς, σπέρνοντας γύρω της τὴν καταστροφή, εἶνε συνεπέστατος καὶ πολὺ καλὰ ἀποδομένος. Μὲ μιὰ λέξη, ἡ συγγραφεὺς ἔχει ταλέντο. Ἀλλὰ πρέπει νὰ τὸ περιποιηθεῖ ἀκόμη κάμποσο ὥς που νὰ ὡριμάσει.

Α. Τ.

Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Ἡ «κόρη τῆς νεράιδας». Εἶνε ἕνα ἔργο καθαρῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς, μὲ ὑπόθεση καὶ μουσικὴ ἐμπνευσμένη ἀπ' τοὺς θρύλους καὶ τὶς παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ χωριοῦ. Ἐπάνω στὸ λιμπρέττο τοῦ ἀειμνήστου Τσοκοπούλου, ὁ Σακελλαρίδης ἔγραψε τὴν ὡραιότερη μουσική του μὲ πολὺ ἑλληνικὸ αἴσθημα, ὅπου κυριαρχεῖ τὸ λαϊκὸ μοτίβο. Ἡ ἐκτέλεση τοῦ ἔργου ἦταν πολὺ ἐπιμελημένη, χάρις στὴν ἄρτια διεύθυνση τῆς ὀρχήστρας τοῦ κ Βαλτετσιώτη καὶ στὸ ἀνέβασμα τοῦ ἔργου ὑπὸ τῆς κ. Βαλτετσιώτη. Οἱ ἐκτελεστὲς καὶ ἡ χορωδία τοῦ Ἐθνικοῦ Ὠδείου εἶνε ἄξιοι τῶν πιὸ θερμῶν συγχαρητηρίων.

Recitals τῶν cortot καὶ Thibaut.— Ὁ Κορτὼ δὲν εἶνε ἕνας ἁπλὸς βιρτουόζος τοῦ πιάνου. Εἶνε ἕνας δημιουργὸς ποὺ ἐνσαρκώνεται κυριολεκτικὰ κάθε ἔργο ποὺ ἑρμηνεύει. Νοιώθει κανεὶς πὼς ὁ μεγάλος αὐτὸς μουσικὸς ἔχει εἰσχωρήσει βαθειὰ στὸ πνεῦμα τοῦ συνθέτη, καὶ μᾶς μεταδίνει τὴ μουσική του μὲ τόση δύναμη, ὥστε νὰ μᾶς κάνη νὰ αἰσθανθοῦμε κατάβαθα τὴν πιὸ μεγάλη καλλιτεχνικὴ ἀπόλαυση. Ἀπαράμιλλος ἑρμηνευτὴς τοῦ Chopin μᾶς ἔκαμε νὰ ριγήσωμε ἀπὸ συγκίνηση στὸ γνωστότατο marche funebre ἀπὸ τὴν περίφημη σονάτα εἰς ντὸ μπεμόλ. Ἐνῶ ὁ Κορτὼ μᾶς θέλγει τόσο στὸν Chopin ὁ Τιμπὼ μᾶς συναρπάζει κυριολεκτικὰ στὸ Κονσέρτο εἰς ρὲ τοῦ Mozart, ποὺ ἐκτελεῖ μὲ τόσην λεπτότητα δοξαριοῦ μὲ τόση γλύκα καὶ τόσο αἴσθημα, ὥστε νὰ μᾶς κάνει νὰ αἰσθανθοῦμε ἀληθινὴ λατρεία γιὰ τὸν θεῖο Μόζαρτ καὶ τὸν ὑπέροχο ἐκτελεστή του.

Συναυλίες ὀρχήστρας. —Στὴ 2α συναυλία τῶν συνδρομητῶν τῆς ὀρχήστρας τοῦ Ὠδείου ἀκούσαμε τὸν μεγάλο ἰταλὸ Πιανίστα, μαέστρο καὶ συνθέτη A. Gasella. Ὁ καλλιτέχνης ἔπαιξε στὸ πιάνο μὲ συνοδεία τῆς ὀρχήστρας τὴν «Scarlattiana» του ἔργο γιὰ μικρὴ ὀρχήστρα γραμμένο ἐπάνω σὲ θέματα τοῦ Domenico Scarlatti, καὶ διηύθυνε ὁ ἴδιος τὴν «Ciara» του διασκευὴ ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο μπαλέττο του γραμμένο ἐπάνω σ' ἕνα διήγημα τοῦ Luigi Pirandello. Ἡ «Ciara» εἶνε ἕνα ἔργο μοντέρνας μουσικῆς μὲ πρωτότυπα ναπολιτάνικα θέματα, μὲ πλούσια ἐνορχήστρωση καὶ πολὺ χιοῦμορ, στὸ ὁποῖον ὁ συνθέτης του ἀνεδείχθηκε καὶ πρώτης τάξεως μαέστρος.

Κ. ΔΡΑΚΟΥΛΗΣ

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

(Γιαννουκάκη, Μάσσενμπαχ, Ἔλστερν καὶ Βαλσαμάκη, Ἀριστέως, Στεφάνου, Κοκότση, Ζερβοῦ (Ελι) Χαϊκάλη κλ.π.)

Πῶς νὰ ἐπιχειρίσει κανεὶς περίπατο σὲ τόσες ἐκθέσεις· χωρὶς τὸν φόβο νὰ μὴν τὸν πιάση ἄσθμα ἂν ὄχι πονόματος; Κι' ὅταν μάλιστα ἔχει νὰ ἐπισκεφθεῖ καὶ τέτοιες ἐκθέσεις, τὸ πρᾶγμα γίνεται καὶ ἐπικίνδυνο. Ἀλλά, «βίβερε περικολοζαμέντε», ὅπως λέει καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ φασισμοῦ! Ἐμπρὸς λοιπόν.

Στὶς αἴθουσες «Στρατηγοπούλου» ἔκλεισε τὸν περασμένο μῆνα ἡ ἔκθεσι τοῦ ζωγράφου —χαράκτη κ. Ἀγγ. Θεοδωροπούλου. Γιὰ τὴν ἐργασία τοῦ τεχνίτη αὐτοῦ δὲ θὰ μιλήσω ἐδῶ· ἐφ' ὅσον τὴν γνώμη μου τὴν διετύπωσα ἀναλυτικὰ σὲ ἄρθρο δημοσιευμένο στὴν «Καθημερινὴ» κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐκθέσεώς του. Τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὴν ἔκθεσι τῆς Διδος Ἐρασμίας Μπερτσᾶ, ὕστερα ἀπὸ ὅσα ἔγραψα στὴν «Πρωΐα» καὶ στὴν «Πειθαρχία». Φρόνιμον εἶνε νὰ μὴν μπερδεύονται οἱ Φιλισταῖοι μὲ τοὺς μὴ Φιλισταίους.

Τὶς μέρες αὐτὲς λειτουργοῦν στὶς αἴθουσες «Στρατηγοπούλου», δύο διαφορετικῆς φύσεως ἐκθέσεις: τὰ κεραμουργικὰ ἀντικείμενα τοῦ κ. Βαλσαμάκη καὶ Ἔλλστερν· καὶ οἱ ζωγραφικοὶ πίνακες τοῦ κ. Γιαννουκάκη.

Καὶ γιὰ μὲν τὰ πρῶτα δὲν ἔχω παρὰ νὰ πῶ, ὅτι ἡ βιομηχανία συνεργαζομένη μὲ τὴ δεξιοτεχνία (ἔστω καὶ μ' αὐτὴν ποὺ μᾶς ὑπόσχονται οἱ δύο αὐτοὶ κύριοι), μὲ πόσα ἐμπορεύματα, ὀλιγώτερο πρόστυχα, δὲ θὰ μᾶς ξεσυνήθιζε τὰ μάτια! Ὅσο γιὰ τοὺς πίνακες τοῦ κ, Γιαννουκάκη, ἂς περιμένω κι' ἐγὼ μιὰ ἄλλη ἔκθεσί του, γιὰ νὰ μιλήσω μὲ θερμότητα. Ἡ χρωματολογία του μαρτυράει ἀναμφιβόλως κάποια σπουδή. Ὁ ἐμπρεσσιονισμός του ὅμως δὲν ὑπερβαίνει τὴν ποιότητα μιᾶς κοινῆς ζωγραφικῆς.

Στὸ «ἀνάκτορο Βερσαλλιῶν» (Ὄθωνος καὶ Ἀμαλίας) ἐκθέτει ὁ βαρῶνος ζωγράφος Μάσσενμπαχ. Τὸ μεγαλείτερο μέρος τῆς ἐκθέσεώς του ἀριθμεῖται ἀπὸ «τοπεῖα» τῆς Σκύρου. Τὸ λερωμένο ὅμως χρῶμα του, ὑπῆρξε πολὺ ἀκατάλληλος σύμβουλος, ὥστε νὰ ἐπιχειρήσει ἕνα τέτοιο ταξίδι. Ἡ μουσιακὴ ψυχρότητα τῆς παλέττας του, πῶς νὰ δεχθεῖ τὰ διαυγῆ, λιτὰ καὶ ζεστὰ χρώματα ποὺ ζοῦν ἐκεῖ πέρα; Εἶνε μοιραῖο! τὸ νησὶ αὐτὸ νὰ χρωματίζεται τόσο ἀπ' τοὺς δικούς μας ὅσο κι' ἀπ' τοὺς ξένους, ἀνιλεῶς...

Σὲ μιὰ αἴθουσα τοῦ «Ἰνστιτούτου Καλλονῆς» (Ἀμερικῆς 9α) ἐκτίθεται «ἡ τέχνη τῶν ἀνεπτυγμένων». Ἐκθέτει δηλαδὴ ὁ γνωστὸς ζωγράφος κ. Φρῖξος Ἀριστεύς. Πολλὰ χρόνια εἶχε νὰ μᾶς ἐκπλήξει μὲ τὶς «ἀλληλογορίες» του ὁ κ. Ἀριστεύς (ἀνήκει στὴ Γερμανικὴ σχολὴ τοῦ περασμένου αἰῶνα). Καὶ ἐπήγαινα στὴν ἔκθεσί του μὲ τὴν ἰδέα πὼς θὰ τὸν ἔβλεπα νὰ ἀριστεύει καὶ σὲ ἄλλα θέματα. Τοῦ κάκου! Τὸ μόνο νέο ποὺ εἶδα, ὑπῆρξε ἕνας ὀγκώδης γύψινος μποῦστος τοῦ ἥρωα Λιακατᾶ. Καὶ ἐτράπην εἰς φυγήν.

Στὸν «Παρνασσὸ» ἡ κατάστασι δὲν ἀλλάζει. Ἂν καὶ δὲν ἐκτίθεται «ἡ τέχνη τῶν ἀνεπτυγμένων», ὡστόσο δὲν στεγάζεται οὔτε καὶ τῶν «ἀγραμμάτων». Ἐκθέτει ἁπλῶς ἡ Δις Στεφάνου.

Ἀντιστρόφως στὴν αἴθουσα τῶν «Συντακτῶν» (Μέγαρον Μετοχικοῦ Ταμείου), ἐπιδεικνύεται μιὰ μεγάλη σειρὰ ἀπὸ «πορτραῖτα» (ἐλαιογραφίες;) καθὼς κι' ἕνα πλῆθος «σπουδὲς» μὲ μολύβι, μέ πέννα καὶ μὲ κάρβουνο, τοῦ κ. Κοκότση. Δυστυχῶς, «ἄνθρακες ὁ θησαυρός», γιὰ τὸν ὁποῖον ἐστάλη μὲ πολυετῆ ὑποτροφία νὰ περιμαζέψει ἀπ' τὰ Μουσεῖα τῆς Εὐρώπης. Βέβαια ἔδειξε φιλοπονία! Ἐξέχασε ὅμως, πὼς οἱ θησαυροὶ αὐτοί, ὅσον κι' ἂν εἶνε ἀπροστάτευτοι στὴν περιέργεια καὶ στὸ ζῆλο τοῦ καθενός, θέλουν «κότσι» κι' ὄχι «κοκότσι». Ἂς ἀφήσουμε πὼς εἶνε θησαυροὶ ἀπωλεσθέντες, θησαυροὶ χωρὶς ἀντίκρυσμα... Οἱ «σπουδές» του—γυμνὰ σὲ διάφορες στάσεις — καὶ τὰ «σκίτσα» του, δὲν τὸν προβιβάζουν ἀπὸ μαθητὴ ποὺ συλλαβίζει ἀκόμη, ἐπάνω στὸ νεκρὸ ἀλφαβητάριο τῆς τέχνης ποὺ λέγετε «Ἀκαδημία». Τὸ σχέδιό του δὲν ἔχει τὴν ἄ ρ θ ρ ω σ ι ποὺ θέλει μιὰ τέχνη ἀκαδημαϊκή. Τώρα, βάλτε μὲ τὸ νοῦ σας τί εἶνε οἱ ἐλαιογραφίες του!

Καὶ τελειώνουμε τὸν περίπατό μας μὲ τὸ «Ἄσυλο Τέχνης» καὶ μὲ τὸ ξενοδοχεῖον «Ἑρμῆς», ἀφίνοντες «ἐκτὸς προγράμματος» τὶς ἐκθέσεις Μποκατσιάμπη καὶ Γιωργαντῆ, ἐφ' ὅσον λειτουργοῦν μὲ δίχως «πράγραμμα» κι' αὐτὲς, στὰ «ἀτελιέ» τους.

Στὸ «Ἄσυλο Τέχνης», ὁ ἀρχιτέκτων κ. Ζερβὸς (Ελι), κατόπιν τῆς ἐπιτυχίας ποὺ εἶχε πέρυσι στὴ «Γωνιὰ τῆς Μάννας», ἐκθέτει μὲ νέο θάρρος ὄχι καὶ λίγα πράγματα. Φυσικὰ δὲν ἀποβλέπει μὲ τὸν «χρωστῆρα» του, παρὰ νὰ ἀπασχολεῖ ἁπλῶς τὴν Τέχνη! Τουλάχιστον, ἀφοῦ εἶνε ἔτσι, ἂς καταπιάνεται μὲ τὶς σκιὲς

τῆς νύχτας, καὶ ὄχι μὲ τὰ χρώματα τῆς ἡμέρας! Τὸ «τάλαντό» του εὐδοκιμεῖ σὲ «νυχτερινὲς φαντασίες».

Καὶ τέλος στὸ ξενδοχεῖον, «Ἑρμῆς», ἡ Δις Μαρίνα Χαϊκάλη — μαθήτρια τοῦ καθηγητῆ Ἰακωβίδη— ἐκθέτει γιὰ πρώτη φορὰ τὶς μαθητικὲς σπουδές της. Δὲν εἶνε καθόλου κατώτερη (ἀπ' ὅ,τι τουλάχιστον εἴδαμε) μὲ ὅσους σχολιάζουμε τόσο εὐσχήμως ἐδῶ! Ἐὰν ὅμως ζητήσει ν' ἀλλάξει στὸ ἐλλόν καθηγητή, πολὺ ἀμφίβολο ἐὰν θὰ μᾶς ξαναφανερώσει, ὅ,τι μᾶς ἔδειξε μὲ τὴν πρώτη αὐτὴ ἔκθεσί της . . .

Καὶ τὸ συμπέρασμα, εἶνε πάλι τὸ ἴδιο, ὅπως ἦταν καὶ τὴν ἄλλη φορά: «καὶ ἡ βιομηχανία . . . σάμπως καλὰ πηγαίνει!», ὅπως λέει κι' ὁ μικρὸς ποιητής.

Α. Δ.

Υ.Γ.—Γιὰ τὴν ἔκθεσι τοῦ ζωγράφου κ. Βῖνκο Πέσκε, δὲν ἔκανα λόγο στὶς στῆλες αὐτές, σκεπτόμενος νὰ μιλήσω ἰδιαιτέρως, ὅπως ἄλλωστε τοῦ ἀξίζει. Ἡ σοβαρότητα καὶ ἡ πρόοδος τοῦ ταλέντου του ἐπιβάλλει περισσότερα ἀπ' ὅσα λέγονται ἐδῶ.

Α. Δ.

ΞΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

ΓΑΛΛΙΑ

Τὸ φετεινὸ βραβεῖο Γκονκοὺρ ἀπονεμήθηκε στὸν Ἀνρὶ Φωκοννιὲ γιὰ τὸ βιβλίο του «Μαλαισία». Ὁ βραβευμένος συγγραφεὺς ἔζησε στὴ Μαλαισία αὐτὴ ποὺ περιγράφει στὸ βιβλίο του εἴκοσι ὁλόκληρα χρόνια ὡς καλλιεργητὴς καουτσοὺκ. Μὰ τὰ κέρδη του ἀπὸ τὴν ἐπιχείρηση δὲν ἦσαν καθόλου ἀνάλογα πρὸς τὶς προσπάθειές του. Ξαναγυρίζει λοιπὸν στὴν πρώτη του κλίση, τὴ λογοτεχνία. Καὶ νὰ ποὺ τώρα, σὲ δυὸ-τρεῖς μόλις ἡμέρες κερδίζει ἀπὸ τὸ βραβευμένο βιβλίο περισσότερα ἀπ' ὅσα εἴκοσι χρόνια βιοπάλης στὴν Ἄπω Ἀνατολὴ τοῦ εἶχαν ἀποφέρει. Τὴ στιγμὴ αὐτὴ εἶνε ἐγκατεστημένος στὸ Ραντὲς, κοντὰ στὴν Τύνιδα. Τὸ ὕφος του θεωρεῖται ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ καλύτερα τῆς νεώτερης Γαλλικῆς φιλολογίας.

Τὸ βραβεῖο Φεμινὰ ἐπῆρε ὁ Μὰρκ Σαντούρν γιὰ τὸ βιβλίο του «Ἡ Σεσὶλ τῆς τρέλλας». Ἡ εἴδηση τῆς ἀπονομῆς τὸν βρῆκε στὴν Ἰάβα ὅπου ταξιδεύει γιὰ νὰ γράψει τὸ καινούριο μυθιστόρημά του ποὺ ἔχει Ἀνατολίτικη ὑπόθεση.

ΠΙΕΡ ΛΑΣΕΡ

Στὶς ἀρχὲς τοῦ Νοέμβρη πέθανε στὸ Παρίσι ὁ Πιέρ Λασὲρ, καθηγητὴς στὴ Σχολὴ τῶν Ἀνωτέρων Σπουδῶν. Ἂν καὶ λίγο γνωστὸς στὸ πολὺ κοινὸ ἀφήνει ἕνα μεγάλο κενὸ στὴ Γαλλικὴ διανόηση.

Νέος ἀκόμη εἶχε πάει στὴ Γερμανία ὅπου ἔμεινε δυὸ χρόνια μελετῶντας τὴ γερμανικὴ φιλοσοφία καὶ ἀπολαμβάνοντας τὴ γερμανικὴ μουσική. Ὅταν γύρισε στὸ Παρίσι, ἔφερνε μαζὶ του δυὸ βιβλία ποὺ κάνανε κρότο πολὺ καὶ ἀναδείξανε τὸ συγγραφέα: τὴ διδαχτορικὴ του διατριβὴ γιὰ τὸ «Γαλλικὸ Ρωμαντισμὸ» καὶ τὸ «Φάουστ στὴ Γαλλία». Στὰ βιβλία αὐτὰ, ποὺ προξένησαν σκάνδαλο στοὺς συντηρητικούς, ἐθνικιστικοὺς καὶ σωβινιστικοὺς πανεπιστημιακοὺς κύκλους, ὁ Λασὲρ προσπαθοῦσε νὰ ἑδραιώσει τὴν προσπάθειά του «νὰ ἑτοιμάσει τὴ γέννηση ἑνὸς νέου πνεύματος ποὺ θὰ σχηματιζόταν ἀπὸ τὴν ἕνωση τοῦ γερμανισμοῦ μὲ τὸ λατινισμὸ σὲ ἕνα ἀνώτερο κριτικὸ ἐπίπεδο καὶ ἔξω ἀπὸ κάθε πολιτικῆς φύσης αἰσθηματικότητα».

Αὐτὴ ἡ κεντρικὴ ἰδέα τοῦ πνευματικοῦ του εἶναι, τὸν ἔσπρωξε στὸ νὰ ἀναλάβει μιὰν ἐκστρατεία, ἐν ὀνόματι τῶν φιλελευθέρων ἀρχῶν, ἐνάντια στὸ ἁπλοποιητικὸ πνεῦμα καὶ τὸ σχολαστικὸ δογματισμὸ ποὺ χαραχτηρίζει τοὺς διανοούμενους τοὺς ὁποίους ὠθεῖ ἕνα πρακτικῆς φύσης a priori καὶ ποὺ τόσο καλὰ τοὺς ὁρίζει ὁ γαλλικὸς τῦπος: «primaire» Ἔτσι ὁ Λασὲρ ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς ὀλίγους λογίους ποὺ ξέφυγαν τὴν «trahison des clercs τοῦ J. Benda, τῆς προδοσιᾶς τῶν διανοούμενων εἰς βάρος τῆς διανόησης γιὰ χάρη ταπεινῶν πολιτικῶν δοξασιῶν.

Ἡ «Νειότη τοῦ Ρενάν» τὸ περισπούδαστο τρίτομο ἔργο του εἶναι ἕνα κριτικὸ ἀριστούργημα ποὺ ρίχνει πλέριο φῶς πάνω στὴν γέννηση καὶ στὴ διαμόρφωση τῆς σκέψης τοῦ συγγραφέα τῆς «Ζωῆς τοῦ Χριστοῦ».

Ὁ Λασὲρ διακρίθηκε γιὰ τὴν ἀπάθειά του μπρὸς στὴν ποίηση καὶ τὴν τέχνη, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μουσική.

Στὸ 1922 εἶχε πάρει τὸ μεγάλο φιλολογικὸ βραβεῖο τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας.

Ἡ φράση του: «Ἡ πνευματική μου ἐπιθυμία εἶναι ἀπεριόριστη» τὸν χαραχτηρίζει πλέρια.

Π.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Η ΑΚΡΟΠΟΛΗ τοῦ ἀρτηριοσκληρωτισμοῦ ἡ ἑσπερινὴ ἐφημερίδα «Ἑστία», ἀκολουθώντας πάντα τὴν παράδοση τῆς συμβιβαστικότητας καὶ τῆς μικροψυχίας ποὺ ἔχει τάξει γιὰ πρόγραμμά της, μᾶς ἔδωσε τελευταῖα πάλι τὸ μέτρο τοῦ ὡραίου γούστου της.

Γράφοντας, κατὰ καθῆκον, γιὰ τὴν ποιητικὴ συλλογὴ κάποιου κυρίου φίλου της, καὶ τὸν ὁποῖο φροντίζει ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ παρουσιάσει μὲ τὸν πομπώδη τίτλο τοῦ ἐπαγγέλματός του, δὲν χάνει τὴν εὐκαιρία νὰ

κάνει ἐπανειλημμένα καὶ μὲ ἀξιοζήλευτη διορατικότητα, τὴ διαστολὴ τῆς ἀξίας του ἀπὸ τὴ μηδαμινότητα τῆς προσπάθειας τῶν νέων.

Καὶ γνώμη βέβαια γιὰ τὴ συλλογὴ ἐκείνη δὲν κρίνουμε ἀπαραίτητο ἐδῶ νὰ δώσουμε οὔτε ἐνδιαφέρει τὸ ζήτημα τῆς ποιότητας τῶν στίχων. Ὁ ποιητής τους δὲν εὐθύνεται φυσικὰ γιὰ τὸ σημείωμα τῆς ἐφαμερίδας. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ ἔχουμε καθῆκον νὰ τονίσουμε πρὸς τὴν ἐκπρόσωπο τοῦ γεροντοκορισμοῦ, εἶνε πὼς οἱ νέοι, ποὺ εἶχαν τὴν πικρὴ ἀτυχία νὰ πέσουν στὴν ὑψηλή της δυσμένεια, ἂν γράφουν στίχους δὲν τοὺς γράφουν ἀπὸ γεροντικὴ ὑστερικη φιλοδοξία οὔτε κατόπιν παραγγελίας ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία ποὺ ζητάει εὐγενεῖς κυρίους στὴν ἀγορὰ γιὰ νὰ τοποθετήσει τὰ βραβεῖα της. Τῶν νέων ὁ ἐνθουσιασμὸς καὶ ἡ φιλοδοξία δὲν εἶνε μικρόψυχοι ἀλλὰ ἔχουν τοὐλάχιστο τὸν εἰλικρινῆ καὶ θερμὸ παλμὸ τῆς ζωῆς. Γράφουν χωρὶς νὰ προσδοκοῦν ἀνταμοιβές, τιμὲς καὶ βραβεῖα. Γράφουν παρόλο ποὺ ξέρουν πὼς δὲν θἄχουν τίποτα ἀπ' ὅλα αὐτά, μοναδικοὶ ἴσως σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο μέσα σ' ὅλο τὸν κόσμο. Γράφουνε γιατὶ νοιώθουν τὴν ἀνάγκη νὰ γράψουν. Καὶ τά βραβεῖα, τὸ ξέρουν πολὺ καλά, θὰ ἐξακολουθοῦνε ν' ἀπονέμωνται—ὅπως καὶ πέρισυ, ὅπως θὰ γίνει καὶ φέτος—σὲ συγγραφεῖς μεγαλόσχημους, σὲ συγγραφεῖς, δηλαδή, μὲ ... Κῦρος ..

Μὰ ὅλ' αὐτὰ εἶνε πολὺ γνωστὰ σὲ ὅσους παρακολουθοῦνε τὰ πράγματα καὶ θὰ ἦταν ἐντελῶς περιττὸ νὰ τὰ ἀναφέραμε ἂν δὲν ἐνοιώθαμε τὴν ἀνάγκη νὰ φωνάξουμε ἀπὸ τὶς στῆλες αὐτές, ποὺ ἔχουνε τὴν ὑπερηφάνεια τῆς τιμιότητάς τους, τὴν ἀηδία μας γιὰ τὴν ἐλαστικότητα μὲ τὴν ὁποία ὁρισμένη μερίδα τοῦ τύπου ἀντιλαμβάνεται τὴν ἀποστολή του.

Ἡ μερίδα αὐτή, στὸ πείσμα τῆς ἀλήθειας, στὸ πείσμα τῆς καλῆς πίστης, ἐκμεταλλεύεται τὴ δύναμη τῆς μεγάλης δημοσιότητας ποὺ διαθέτει, γιὰ νὰ δυσφημίζει κάθε εὐγενικὴ καὶ ὑγιὴ προσπάθεια, νὰ δηλητηριάζει τὸ κοινό, νὰ τὸ προδιαθέτει ἄσχημα γιὰ τὴ νέα παραγωγὴ καί νὰ μένει μόνη κύρια τοῦ πεδίου ἔτσι κι' ἐλεύθερη νὰ γλύψει, στὴ σκιὰ τοῦ κακοῦ, τὸ ἄθλιο κόκκαλο ποὺ ἀπόσπασε μέ βουλιμία ἀπό τὸ κρεουργημένο πλευρὸ τῆς ἀλήθειας μὲ τὰ νύχια της.

Τὸ γεγονὸς δὲν εἶνε ἀνάξιο προσοχῆς λοιπόν, ὅπως καθένας βλέπει, κι' ἀξίζει νὰ συγκινήσει κάθε τίμιον ἄνθρωπο ποὺ σέβεται τόν ἑαυτό του καὶ δὲν ἀγαπάει νὰ κάνουν κακὴ χρήση τῆς ἐμπιστοσύνης του.

ΕΞΩ ἀπ τὸν Λιούϊς, τὰ διάφορα κράτη ἐπρότειναν πολλοὺς συγγραφεῖς τους γιὰ τὸ βραβεῖο Νόμπελ. Ἀναφέραμε κι' ἐμεῖς, στὸ περασμένο φύλλο μας, μερικὰ ἀπὸ τὰ ὀνόματα αὐτά, ἀξιοσέβαστα βέβαια καὶ κατὰ τὸ πλεῖστο διεθνῶς γνωστά. Ἀλλὰ τώρα, ἀφοῦ πιὰ καὶ ἡ φετεινὴ ἀπονομὴ ἔγινε. ἀναρωτιόμαστε: Καλοὶ καὶ ἄξιοι ὅλοι αὐτοί, οἱ κύριοι ἀλλὰ ἡ Σουηδικὴ Ἀκαδημία ξέρει ἄραγε πὼς κάπου 'κεῖ, σὲ μιὰ γωνιὰ τοῦ κόσμου, ζεῖ ἀκόμη ὁ Γκόρκι, ὁ μεγάλος Γκόρκι; Τί νὰ συμβαίνει ἄραγε. Ξεχάστηκε μήπως;

Βέβαια, μιὰ ὁμάδα λογοτεχνῶν ἑνὸς τόπου μικροῦ σὰν τὸν δικό μας, δὲν μπορεῖ νἄχει καμμιὰ βαρύνουσα γνώμη σ' αὐτὸ τὸ μεγάλο ζήτημα. Ἀποτελεῖ ὅμως πάντα κάτι ἀρκετὰ σημαντικό, ἂν καὶ ξένο πρὸς κάθε ἁρμοδιότητα. Ἀποτελεῖ τὴν κοινὴ γνώμη. Κ' ἡ κοινὴ αὐτὴ γνώμη ἀπορεῖ: Γιατὶ ξεχνιέται ὁ Γκόρκι;

Δὲν ξέρουμε κανένα ἀπὸ τοὺς λόγους ποὺ πιθανὸ νὰ ὑπάρχουνε καὶ ἡ πολιτικὴ — γιατὶ αὐτὴ βέβαια ἔχει τὸ λόγο—δὲν ἐνδιαφέρει καθόλου τὸ περιοδικό μας ποὺ εἶνε ἐντελῶς ξένο πρὸς αὐτή. Ξέρουμε ὅμως ἕνα μόνο: πὼς ὁποιοιδήποτε κι' ἂν εἶνε οἱ λόγοι τοῦ παραγκωνισμοῦ τοῦ Γκόρκι, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶνε ἀπόρρειες τῆς πιὸ στενοκέφαλης σχολαστικότητας. Κι' ἂν—γιὰ νὰ μιλήσουμε καθαρὰ—λόγος κύριος εἶνε τὸ ὅτι ὁ Γκόρκι ἀνήκει σὲ μιὰν ἀριστερὴ παράταξη, θὰ εἶνε πολὺ γελοῖο, μὰ τὴν ἀλήθεια, νὰ ζητᾶμε νὰ μροϋκοτάρουμε στὸ πρόσωπὸ του τὴν κοινωνικὴ αὐτὴ τάση, τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ διπλωματία, τὸ μνόφθαλμο ζῶο μὲ τὸ γυάλινο μάτι, ἐπίσημα συνάπτει σχέσεις μὲ τὴ Ρωσσικὴ κυβέρνηση καὶ παρευρίσκεται στοὺς χοροὺς ποὺ δίνει στὴν πρεσβεία της, γιὰ νὰ ἐπιδειχτεῖ ὕστερα φιλάρεσκα ἀπὸ τὴ στήλη τῆς κοσμικῆς κίνησης τῶν ἐφημερίδων...

ΜΕ ΠΟΝΟ σκύβει τὸ κεφάλι ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν μπροστὰ στὸ νεοσκαμμένο τάφο τοῦ Πάνου Ἀραβαντινοῦ. Ὁ χαμὸς του στὴν ἐποχὴ ἀκριβῶς ποὺ θἄρχιζε ἡ τέχνη του νὰ γίνεται ἀμεσώτερα ἐνισχυτικὴ τῆς ἀναδημιουργίας τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου, πέρνει τὸ χαρακτῆρα δυστυχήματος γενικοῦ γιὰ τὴ χώρα μας. Ἡ τελευταία Του σκέψη στράφηκε πρὸς τὰ ἐδῶ καὶ ἡ στερνὴ Του θέληση ἦτανε νὰ μᾶς ἀφήσει τὴν καλλιτεχνικὴ Του κληρονομία.

Ἂς σπεύσει τὸ κράτος νὰ ἐξασφαλίσει ἔργα του καί γιὰ μᾶς τώρα ποὺ θὰ γίνει ἡ ἔκθεσὴ τους στὸ Βερολίνο. Ἂς μὴν ἐπαναπαυθεῖ μόνο στὴ γενναιοδωρία τῶν φυσικῶν κληρονόμων. Δὲν θὰ τοῦ δίνεται καθε μέρα ἡ εὐκαιρία νὰ περηφανεύεται γιὰ φυσιογνωμίες τοῦ διεθνοῦς κύρους ἑνὸς Ἀραβαντινοῦ.

ΕΝΑ λάθος τυπογραφικό τοῦ περασμένου φύλλου μας, ἄλλαξε βασικὰ τὴν ἔννοια τοῦ πρώτου μας σημειώματος. Ἡ λέξη «κατάστασης» ἔγεινε «κατάπτωσης». Ἀλλὰ γιὰ τήν ... κατάπτωση αὐτὴ δὲν εὐθυνόμαστε 'μεῖς. Εὐθύνεται ὁ τυπογράφος ...

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Βασίλη Δασκαλάκη : «Οἱ ξεριζωμένοι». Μυθιστόρημα· (θὰ γράψουμε στὸ ἐρχόμενο).

Γερ. Σπαταλᾶ : «Ὁ κληρονόμος τῆς τσάτσας»—Σάτυρα μονόπραχτη. (Στὸ ἐρχόμενο).

Θεοδώρου Ντόρρου. «Στοῦ γλυτωμοῦ τὸ χάζι. Ποιήματα.—Παρίσι.

Πέτρου Πικροῦ. «Ἡ ἑταίρα ποὺ κυβέρνησε τὴν Ἑλλάδα». Μυθιστόρημα.

Κύπρου Φραγκούλη. «Μιὰ ἱστορία δίχως τέλος. Διηγήματα — Πειραιᾶ.

Θράσου Καστανάκη. «Τὸ μαστίγιο κι' οἱ Πολυέλαιοι». Διηγήματα.

Πέτρου Ἀφθονιάτη. «Μετανάστες». Ἐκδότης Ζηκάκης.

Θρασύβουλου Σταύρου. Νεοελληνικὴ Μετρική. Ἐκδότης Σιδέρης.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Τὴ στιγμὴ αὐτὴ ἐκδίδονται στὴν Ἑλλάδα καὶ κυκλοφοροῦν στὴν Ἀθήνα τὰ ἀκόλουθα λογοτεχνικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ περιοδικά.

Ἐργασία.—Ἑβδομαδιαῖο.

Πειθαρχία.—Ἑβδομαδιαῖο.

Νέα Ἑστία.—Διευθυντὴς Γρηγόριος Ξενόπουλος.—Δεκαπενθήμερο.

Πρωτοπορία—Διευθυντὴς Φῶτος Γιοφύλλης — Μηνιαῖο.

Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρησις.—Διευθύντρια Εὐγ. Ζωγράφου. Ἐπὶ τῆς ὕλης Ἀπ. Ν. Μαγγανάρης.—Μηνιαῖο.

Νουμᾶς.—Διευθυντὴς Πᾶνος Ταγκόπουλος.—Μηνιαῖο.

Κυκλάδες,—Μηνιαῖο Σῦρος.

Ἰόνιος Ἀνθολογία.—Διευθύντρια Μαριέττα Μινώτου. Ζάκυνθος.

Ἀλεξανδρινὴ Τέχνη.—Διευθύντρια Ρίκα Σεγκοπούλου. Ἀλεξάνδρεια.

Μουσικὰ Χρονικά.

Στὴ Γαλλία :

Libre : Διευθυντὴς Λ. Ρουσσέλ.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Κ. Ἀβρίλ. Θεσσαλονίκη.— Σᾶς γράφουμε ἰδιαίτερα. ***Βς—Νς*** Πειραιᾶ.—Τὸ διήγημά σας ἀδόκιμο. Ὡστόσο τὸ γράψιμό σας ἔχει προσόντα. Πρέπει νὰ ἐργασθεῖτε ἀκόμη πολύ.— ***Κ. Μερον***. Λειβαδιά.— Καί γιὰ σᾶς τὸ ἴδιο.— ***Κλ. Ἀρσ***. Ἐνταῦθα. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς στοχασμούς σας καλοί. Δυστυχῶς ὅμως τοὺς λείπει ἡ πρωτοτυπία. Τέτοιου εἴδους σκέψεις γιὰ νὰ δικαιολογοῦνται σήμερα πρέπει νὰ λένε κάτι πολὺ καινούργιο. —***Εὔ. Πανταζ***. Καλό. Στὸ τέλος ὅμως χαλάει. Γιατί; —***Θ. Ἀθηνογ***. Σύμφωνοι. Ἀλλὰ οἱ ἠχηρὲς αὐτὲς λέξεις πρέπει νὰ μὴ συγκρούονται μὲ τὴν καλαισθησία, τὴ μουσική . . . Ἀλλιῶς . . . Τὶ τὰ θέλετε. Ὅλα εἶνε καλά. Ἀλλὰ καὶ ἡ ποίηση εἶνε πρῶτ' ἀπ' ὅλα . . . ποίηση. ***Λ. Πιερ***. Τὸ πεζοτράγουδο εἶνε εἶδος δυσκολώτατο. Εὔκολα πέφτει στὴν κοινοτυπία. ***Ν. Κατσ***. Πειραιᾶ. Τὰ λάβαμε. Ἀπαντοῦμε στὸ ἐρχόμενο. ***Τ. Μαυροκ***. Ὅλα καλά. Μὰ γιατὶ χωρίζετε ἔτσι κάθε φράση σὲ παράγραφο ; Ἔπειτα δὲν πρέπει νὰ ἐπιζητεῖται ἐντυπώσεις ἐπιφανειακές, μὲ φανταχτερὲς λέξεις. Ὅσο γιὰ τὸ ποίημα , ἔχουμε διαβάσει δικά σας καλύτερα. Περιμένουμε κάτι τέτοιο.

Α, Ν. Ἀθηναῖον συμφωνοῦμε μὲ τὸ γράμμα σας, ἀλλὰ καὶ μ' ἐκεῖνα ποὺ σᾶς ἐγράψαμε καὶ μεῖς. Γ. Ρίτσ. Καψαλῶνα. Θερμὰ σᾶς εὐχαριστοῦμε. Ἡ συντροφιὰ τοῦ «Λόγου» σᾶς σφίγγει φιλικὰ τὸ χέρι. Τὸ «Σανατόριο» θὰ δημοσιευτεῖ. —Θ.Ἀμέθ. Ἐνταῦθα. Σᾶς εὐχαριστοῦμε γιὰ τὸ ὡραῖο σας γράμμα· Τὸ ποίημα καλὸ Νὰ ἐπηρεαστοῦμε ἐπειδὴ μᾶς εἴσαστε ἄγνωστος;! Μᾶς ξέρετε γιὰ τέτοιους; Θ. Ν. Κτέν. Πρέβεζα. Θὰνακοινώσουμε τὸ περιεχόμενο τοῦ γράμματός σας στὸν κ, Κοτζιούλα, μὰ δὲν πιστεύουμε πὼς πρόθεσή του ἦταν νὰ δυσφημίσει τὴν Πρέβεζα. Γιατὶ νὰ τὸ κάνει αὐτό; Μήπως ἔχει μαζὶ της προηγούμενα; ***Τ. Μαυροκ***. Ἀμφισσα. Ὁ «Μοντερνισμὸς» μᾶς ἄρεσε καὶ εὐχαρίστως θὰ τὸν δημοσιεύαμε ἂν δὲν ἐκινδύνευε νὰ...γρονθοκοπηθεῖ μὲ τὸ ὕφος τῆς ὑπόλοιπης ὕλης τοῦ περιοδικοῦ. Πάντως τὸν κρατοῦμε καὶ ἴσως τὸν δημοσιεύσουμε σὲ στήλη ἀνάλογη. ***Ν. Κατσαφ***. Τὰ λάβαμε. Ἀπαντοῦμε στὸ ἐρχόμενο. —***Θ. Ρητορ***. Θεσσαλονίκη. Σᾶς εὐχαριστοῦμε θερμὰ. Ὁ κ. Μαυρίδης σᾶς γράφει.